

Curtea de la Argeș

Revistă de cultură

Anul XIV ■ Nr. 1 (146) ■ Ianuarie 2023

Monumentul eroilor din Homorâciu Izvoarele – Prahova

Din sumar:

Revista apare sub egida Centrului de Cultură și Arte „George Topîrceanu” din Curtea de Argeș, cu sprijinul Asociației Culturale „Curtea de Argeș”.

Noi, incașii...

Gheorghe PĂUN

Prin aducerea ultimului *i* mai în față și ștergerea virgulei, obținem o variantă de interes, „Noii incași…”, dar cea mai cuprinzătoare formulare este combinația „Noi, noii incași…”, și acesta este laitmotivul rândurilor care urmează.

Plecând de departe, de la venirea conquistadorilor…

Noi, incașii, aveam mulți zei. Unul al Soarelui, o zeiță a Pământului, un zeu al Porumbului… Cu ei ne petreceam cea mai mare parte a timpului, neștiutori și înapoiați, înălțându-le litanii de pe acoperișul Anzilor, convinși că zeii ne aud și ne răspund prin licăriri de stele, prin rotiri de condori pe cer. Preoții, pentru că ei cântau mai frumos decât noi, ne traduceau semnele zeilor. Aram și semănam când spuneau ei, ne bucuram sau plângeam când spuneau ei, o armonie în toate, noi și zeii laolaltă, deopotrivă de neștiutori.

Până ce ați apărut voi! Strălucitori în armuri, unii cu cruci pe piept, toți cu săbii și pinteni – trimiși ai zeilor v-am crezut și am căzut cu fruntea în țărână. O parte erați călare pe niște balauri fornăitori, și aceștia cu coifuri acoperindu-le capul, care străbăteau ca furtuna poienile. Era clar că dinspre zei veneați, mai ales că aveați tolbe cu mărgele sclipitoare, cu bomboane colorate, fluiere și clopoței, miroseați frumos-exotic, a sudoare, sânge și tămâie. Iar săbiile voastre loveau năprasnic. Pe Atahualpa, împăratul, ni l-ați hăcuit *în zi de Crăciun.* Ne-ați spus că zeii noștri erau neputincioși, că au murit, i-ați înlocuit cu marele vostru zeu, în numele căruia ne-ați promis o fericită viață veșnică – după moarte, era singura nedumerire, dar fără consistență, noi chirăiam fericiți, pentru că tot voi ne-ați spus că de-acum suntem liberi, că bomboanele voastre ne-au adus democrația… Ne îmbrățișam, liberi și democrați, iar în timp ce noi țopăiam veseli, voi ne-ați luat aurul, ne-ați luat porumbul, ne-ați dărâmat templele, casele, fabricile – oricum erau *un morman de fier vechi.* Nici n-am observat cum le-ați luat și cum ați transformat în moloz totul. Noi zornăiam mărgele, voi vă vedeați de treabă. Zeii noștri au ajuns scrijelituri pe pereți de temple fără acoperiș. Dacă n-am fi fost beți de libertate, am fi observat cât de singuri am rămas.

Dar ne-ați învățat voi să trăim. Corect, modern, democratic. Acum și aici. Raiul zeului vostru cel mare trebuia adus pe pământ – iar voi știați cum se face asta. Ne-ați pus în fața ochilor niște tingiri lustruite, primele oglinzi în care ne-am zărit chipul, și în ele am văzut cât suntem de urâți, de înapoiați. Unii dintre ai noștri, mai iuți la minte sau mai ușor de cumpărat, au devenit scutierii voștri, țucălarii voștri, ei chiar ne-au convins că suntem urâți și înapoiați. Ne-ați tăiat părul, ne-ați tatuat, ne-ați civilizat. Ne-ați povestit care ne sunt drepturile, drepturile omului, în general – geniali sunteți voi pentru că v-ați gândit la asta, pentru că ați formulat aceste drepturi, în limba voastră și după măsura voastră, drepturi cu vremea devenite obligații, dar cu vremea le-am înțeles și noi și mult ne-am luminat, mai ales că, după ce le-ați formulat, v-ați și autonumit învățători ai drepturilor omului. Cu pinteni la călcâie și sabie la șold, dar învățători se cheamă că ne-ați fost. Iar scutierii și țucălarii ne-au predat lecțiile cu și mai mult sârg, noi molfăiam bomboane colorate, iar ei ne dădeau să bem, în doze potrivite, elixirul libertății și al democrației, adus de voi, pe cai fornăitori. Nici n-am simțit cum, între timp, voi încărcați aurul nostru în căruțe, în caravele, aurul și tot ce se putea transforma în aur, noi vă priveam în continuare pintenii și ne minunam: ce bine o ducem, ce noroc am avut cu voi!

Apoi, ați făcut un pas mai departe, chiar mulți pași. Drepturile femeii, separate de drepturile bărbatului. Drepturile femeii fostă bărbat și drepturile bărbatului fost femeie. Și alte combinații complicate, prea complicate pentru mintea noastră. Drepturile copilului, ale bunicului (în primul rând, dreptul la sănătate, protejat până la închiderea în casă la vremea *țânțarilor de primăvară*). Pe toate ni le-ați explicat, pe toate le-ați apărat. Cum am fi trăit noi, înapoiații, cu ochii spre zeii din cer, ronțăind porumb, dacă nu am fi aflat toate acestea de la voi?!

Da, nu mai avem aur, nu mai avem mai nimic, dar știm acum să respectăm dreptul

la habitat civilizat al gândacilor care fac scorburi în stejar, nici nu ne mai gândim să construim drumuri pe acolo pe unde bănuim că trăiesc selectele gângănii. E doar un exemplu dintre multe altele care arată cât de silitori suntem – și cât de bine o duc gândacii la noi.

Iar voi vă arătați mărinimia în continuare. V-ați făcut între timp, firesc, și învățători pentru drepturile animalelor, de la balene la cicade, de la porci la gândacii stejarului, dar și paznici ai acestor drepturi – atunci când e vorba despre porcii și gândacii altora…

→

Domnul Eminescu scris-a

Toate-s vechi şi nouă toate...

De câte ori contestăm realitatea progresului ce se pretinde că România l-ar fi făcut în decursul celor din urmă treizeci de ani avem fericirea a vedea pe confraţii de la *Românul* înmulţind în mod considerabil numărul frazelor durate în favorul partidului roşu, calificându-se rezultatele pseudocivilizaţiei cu fel de fel de epitete mari, dându-ni-se nouă numele de reacţionari, legitimişti etc. E ţara poreclelor.

Rolul confraţilor e comod, al nostru cam ingrat: ei se adresează suficienţei oamenilor, căci aceştia sunt pururea predispuşi a crede tot ce li se spune de bine de ei, pe când noi nu măgulim pe nimeni, ci facem apel la spiritul lor de adevăr.

Dacă se găsesc instrumente pentru a măsura fenomene atât de simple cum e urcarea şi scăderea căldurii, să nu se fi aflând niciun chip pentru a măsura gradul de cultură a unui popor? Am dori în simplitatea noastră să ni se enumere marii oameni care ar fi făcut la noi descoperiri în mecanică ori în chimie, ori în genere pe terenul ştiinţelor naturale, pe care descoperirile sunt lesne de făcut din cauza vastităţii domeniului lor. Am dori să ni se enumere operele de fond apărute în ţară de 30 de ani încoace, ca să vedem gradul de cultură. Nimic din toate acestea. Buni-bucuroşi dacă apare câte-o carte elementară, în care autorul a ştiut cel puţin să traducă bine, să-şi apropieze într-un mod cuviincios ştiinţa altora. Chiar cazul acesta e extrem de rar şi constituie aproape un merit. Cele mai multe cărţi, chiar elementare, dovedesc din contra că autorii lor nu sunt în stare nici să înţeleagă texte străine, necum să producă ceva de la dânşii.

Acest nivel de cultură scăzut şi sus şi jos n-ar fi o nenorocire absolută. Un popor incult care tinde cu stăruinţă, însă gradat, de-a ajunge la civilizaţie, care se deprinde el însuşi zi cu zi a-şi apropria îndemânările şi cunoştinţele altora, ajunge în adevăr să egaleze pe ceilalţi. Dar la aceasta nu gândeşte nimenea. Lucrul la care aspiră toţi este a se folosi numai de avantajele civilizaţiei străine, nu însă a introduce în ţară condiţiile de cultură sub care asemenea rezultate să se producă de la sine.

Natura omenească şi natura organică însă îşi au economia lor, care nu se poate ignora decât în detrimentul vitalităţii. Când o societate contractează necesităţi noi ca a noastră, ea trebuie să contracteze totodată şi aptitudini noi. Un organism e rezultanta a două puteri opuse: a eredităţii, principiul conservator, prin care rasa şi individul păstrează şi transmite la urmaşi calităţile care i-au fost favorabile în lupta pentru existenţă, şi a adaptabilităţii, principiul progresiv, prin care rasa caută a-şi apropria aptitudini noi, ce i le impune noul mediu înconjurător.

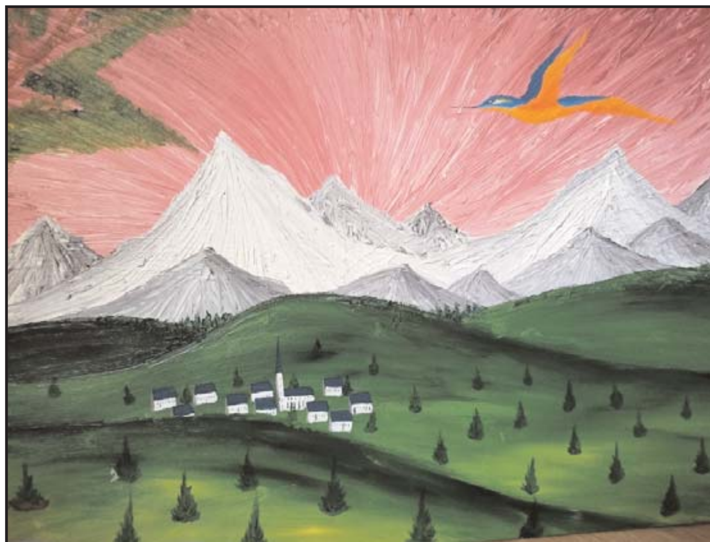
Dar pentru ca adaptabilitatea să câştige calităţile noi se cere timp. Mediul social şi economic în care un popor trăieşte nu trebuie schimbat peste noapte, ci încet, pentru ca oamenii să aibă timpul necesar să se adapteze condiţiunilor noi. Dacă reforme şi schimbări vin peste noapte, ca la noi, cu aruncarea în apă a oricărei tradiţii, se ajunge unde am ajuns noi. Calităţile din trecut devin insuficiente pentru a susţine exigenţele prezentului, bilanţul puterilor risipite întrece pururea pe-al celor puse la loc, organismul îşi încheie socoteala sa zilnică cu deficite care se traduc în morbiditate şi în mizerie.

A sconta viitorul e lesne, şi cămătarul cel mai facil e timpul. Un copil poate avea plăcerile bărbatului, o naţie incultă rezultatele civilizaţiei, dar cu ce preţ? Cu acela al degenerării şi al stingerii timpurii, căci scontul pe care-l face timpul e mai scump decât oricare altul.

E matematic sigur cu toate astea că tot ce se face fără o dezvoltare paralelă a culturii în zadar se face, că orice progres real se operează nu în afară, ci înlăuntrul oamenilor şi că, cu atât aparenţele nejustificate ale progresului sunt mai mari, cu atât regresul real cată să fie şi el mai simţitor. (…)

Monumentul lui Mihai Eminescu de la C. de Argeş

În unele judeţe populaţia scade, în cele mai multe stagnează şi s-apropie de scăderea absolută, numai în câteva de-a lungul Dunării, prin locuri mai puţin populate, sporeşte. E verosimil că nici şcoala nu ajută în contra mizeriei. Ea poate ridica un popor sărac, dar sărăcia dispune de condiţii de existenţă; unde e mizerie acolo condiţiile de existenţă sunt nefavorabile, cel mizer se zbate în zadar, puterile cheltuite sunt pururea superioare celor reproduse, el sfârşeşte prin a se istovi, prin a-şi slei viaţa în silinţe zădarnice.

Şi de ce aceste condiţii de existenţă lipsesc? Pentru că poporul are un guvern cu mult prea scump pentru nivelul lui de cultură; pentru că trebuinţele claselor lui superioare sunt cu mult prea numeroase ca munca lui să le poată satisface, pentru că e un popor incult, agricol, ce fusese menit a trăi, poate o sută de ani încă, în condiţii mai primitive pentru a ajunge numai la dezvoltarea agriculturii, pe când trebuinţele statului şi ale societăţii sunt moderne, ultramoderne chiar: sunt ale unui stat industrial; pentru că în locul vechii organizări, care nu costa aproape nimic, avem azi o nouă aristocraţie, cu totul improductivă, de sute de mii de oameni cu aspiraţiuni imense, cu capacităţi nule.

E acum vina noastră dacă această pseudocivilizaţie, această înmulţire a trebuinţelor făr-o sporire paralelă a aptitudinilor economice şi intelectuale, s-a îmbrăcat sub forma liberalismului, s-a numit liberalismul din România? În contra evidenţei probe nu există. (*Timpul,* 12 octombrie 1882)

Mare lucru civilizaţia! Abia în democraţie şi libertate am învăţat şi noi, incaşii, ce e solidaritatea, ce înseamnă ca variola voastră să fie şi variola noastră, crizele voastre să fie şi ale noastre, dar totul echitabil, la schimb: *grâul nostru e şi-al vostru, gazul nostru e şi-al vostru.*

Noi, incaşii – noi, noii incaşi – vă datorăm totul, iubiţi conquistadori. Nu ne-aţi mai dat mărgele, nici nu mai e nevoie, suntem deja euforici şi civilizaţi şi vă iubim ca-n clipa dintâi, când ne-au îngrozit atât de mult caii voştri încât am crezut că sunteţi trimişii zeilor… E adevărat, ne-am lămurit după o vreme că nu aveţi nicio legătură cu zeii noştri, ba chiar nici cu zeul vostru cel mare se pare că nu aveţi nicio legătură, crucea de pe pieptarele voastre e aceeaşi cu cea de pe velele caravelelor doar pentru că zeul vostru e aurul din burta lor încăpătoare.

Între timp, noi, incaşii, câţi am mai rămas, stăm rezemaţi de câte-o stâncă şi tânguim din nai, cu ochii spre condorii de deasupra Anzilor. La fel stau şi aşteaptă, privind spre cer, toltecii şi olmecii, mayaşii şi aztecii, câţi or fi mai rămas, alţi înapoiaţi ca noi, alţi civilizaţi de voi, şi ei, cândva, cu zei şi aur, rămaşi fără zei şi fără aur, dar plini de drepturi. Se rotesc condorii, răbdători, arhaici, eterni, scriind mesaje nedesluşite pe albastru. La fel fac acvilele peste Mexic, peste ruinele imperiului lui Montezuma.

La fel se rotesc vulturii pe cerul Carpaţilor, pe deasupra luminişurilor în care dorm cerbii, întrebându-se vulturii dacă heraldicele copitate dorm spre moarte sau dorm şi-atât, visând urât, de-aceea jugulara lor tresaltă, încredinţare că într-o bună dimineaţă grumazul lor se va cutremura, vor scormoni ţărâna cu piciorul din faţă şi vor ridica pădurea de coarne spre cer, scuturându-se de nimicnicia somnului – atunci, poate, stelele vor tremura din nou, semne dinspre zeii de demult.

Noi, noii incaşi, câţi mai suntem, credem în trezirea cerbului…

P.S.: La https://ro.wikipedia.org/wiki/Imperiul_Inca găsim nu numai informaţii despre istoria Imperiului Inca, ci şi drapelul acestuia: un curcubeu tricolor, roşu-galben-albastru (!), ieşind (intrând?) din (în?) gurile a doi balauri, cu un soare între ei! Căci, la Poarta Cerului, nimic nu este întâmplător… (Imaginea este reprodusă la pagina anterioară, cea color.)

Redactor-şef: Gheorghe Păun

Colegiu redacţional: Svetlana Cojocaru – membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, Chişinău, **Florian Copcea** – scriitor, Drobeta-Turnu Severin, **Lucian Costache** – scriitor, Piteşti, **Ioan Crăciun** – editor şi publicist, Bucureşti, **Spiridon Cristocea** – conferenţiar la Universitatea Piteşti, **Dumitru Augustin Doman** – scriitor, Curtea de Argeş, **Sorin Mazilescu** – conferenţiar la Universitatea Piteşti, **Marian Nencescu** – cercetător asociat la Institutul de Filosofie al Academiei Române, **Eufrosina Otlăcan** – profesor universitar, Bucureşti, **Filofteia Pally** – expert naţional etnolog, Muzeului Viticulturii şi Pomiculturii Goleşti, Argeş, **Cornel Popescu** – director al Muzeului Judeţean Argeş, Piteşti, **Octavian Sachelarie** – director al Bibliotecii Judeţene „Dinicu Golescu”, Piteşti, **Adrian Sămărescu** – conferenţiar la Universitatea Piteşti, **Maria Mona Vâlceanu** – scriitor, Piteşti

Curtea de la Argeş

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu” (Bv. Basarabilor 59) şi a Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş”
Redacţia: Str. Schitului 45A, 115300 Curtea de Argeş
Tiparul: Venus Printing Solutions SRL, Iaşi

ISSN: 2068-9489

E-mail: curteadelaarges@gmail.com

Website: www.curteadelaarges.ro
Abonamente se pot face direct la redacţie, trimiţând contravaloarea (60 lei/an) în contul specificat mai jos şi, prin e-mail, adresa poştală.

Revista poate fi sponsorizată prin Asociaţia Culturală „Curtea de Argeş”, CIF 29520540, Banca Transilvania, IBAN RO38 BTRL RONC RT0V 1516 7901.

Homo sapiens

Historia magistra vitae şi „perfidul Albion” (I)

Horia BĂDESCU

După o viaţă petrecută în lumea cărţilor, dar şi a oamenilor, am ajuns la concluzia că orice dicton, orice aserţiune, indiferent de natura ei, paremiologică ori culturală, orice zicere care aspiră la statutul de sâmbure paradigmatic al vieţuirii omeneşti, de expresie înţelept-conclusivă a experienţei umane, în infinita ei fenomenologie, nu face decât să se constituie ca îndreptar a ceea ce omul ar trebui să facă şi, aproape în mai toate cazurile, nu o va face. Istoria, pe care am iubit-o dintotdeauna, înţelepţii şi moraliştii la care am avut acces, însăşi propria existenţă mi-au demonstrat că nimeni nu învaţă nimic din ceea ce li s-a întâmplat altora şi că, iată, fac această afirmaţie exemplificând prin ceea ce amendam ca inutil mai sus, precum spune un proverb românesc. *Nimeni nu vede pragul de jos până n-a dat cu capul de cel de sus!* Fie el individ, popor, naţiune ori umanitate. Nici măcar aceia care oferă celorlalţi asemenea nuclee de înţelepciune existenţială ori spirituală.

Historia magistra vitae, această împăunată reflecţie făcută de Marcus Tulius Cicero în *de Oratore*, care vrea să spună cum că „Istoria e dascălul (învăţătorul, profesorul-pentru vocabularul noilor generaţii!) vieţii”, a fost vehiculată copios în lumea antică, medievală şi renascentistă, hrănind educaţia elitelor nobiliare, politice şi culturale cu vieţile, mai mult sau mai puţin exemplare, ale marilor bărbaţi sau femei *d'autrefois.* Trecutele vieţi de domni, de doamne şi domniţe, vorba lui Nicu Gane, au trecut pe dinaintea ochilor junilor de altădată. Cu ce impact, ne-o poate spune Istoria clamată şi reclamată în acest contencios! Ne-o pot spune ilustrul Niccolo Machiavelli *et alii.* Ceea ce e mi se pare mai grav e că până şi acela care propunea un asemenea lucru înţelept a uitat să-i dea curs, sfârşind asasinat de comilitonii lui Marc Antonius. Aşa cum lecţiile *magistrei vitae* nu vor fi luate în seamă nici atunci, nici mai apoi, nici ieri şi nici astăzi, de cei care ar fi trebuit să le-nveţe.

În ceea ce ne priveşte pe noi, „ţărani de la Dunăre”, cum le place unora să ne numească, situaţia e şi mai gravă, dacă luăm în considerare o anumită naivitate în raporturile cu Istoria, o aplecare în a gestiona această relaţie, mai mereu, dintr-o perspectivă adânc sentimentală, ignorând crudul adevăr că în relaţiile internaţionale, cum se spune acum, nimeni nu dă nimic pe gratis şi pe ochi frumoşi şi că trebuie să fii cu ochii-n patru atunci când intri în hora marilor puteri. Că eşti *benjaminul* acestora doar cât le serveşti interesele şi că atunci când nu mai eşti de trebuinţă se vor lepăda de tine ca de o haină veche. Că glasul sirenelor duce mai totdeauna la dezastru. Că „minciuna stă cu regele la masă/ (...) de când sunt regi, de când minciună este”, indiferent cum s-ar numi girantul funcţiei de diriguitor al unui stat. Degeaba scris-au cronicarii, degeaba *Învăţăturile* preaînţeleptului domn Neagoe Basarab! Prea ades ele n-au fost băgate în seamă. Alteori, jocurile geo-strategice ne-au făcut să plătim cu naivităţile noastre cinismul „tovarăşilor de drum”.

Căci, să luăm aminte!

În frământata perioadă a mijlocului de veac nouăsprezece, a acelor ani 1848/49 când revoluţiile au măturat Europa, românii ardeleni, cu deosebire moţii, cărora revoluţionarii maghiari le refuzaseră recunoaşterea ca naţiune egală în drepturi, au apărat Monarhia Habsburgică, care se clătina şi care, la drept vorbind, n-avea să-şi mai revină pe deplin niciodată. La nici două decenii de la acea cumpănă primejdioasă, „drăguţul ghe împăratu” Franz Joseph i-a lăsat de izbelişte pe români, fondând monarhia austro-ungară. N-avea dreptate tragicul erou Avram Iancu, de la a cărui moarte tocmai se împliniră o sută cincizeci de ani, să-i refuze „luminatului” monarh plăcerea unei întrevederi inutile cu memorabilele vorbe: „Un nebun (ca mine) şi un mincinos (ca el) nu se pot înţelege!”?

În campania sângerosului război Ruso-româno-turc din 1977-78, care pentru noi a fost Războiul de Independenţă, trufaşa Rusie imperială – care, din motive ce se vor vădi mai târziu, încercase să ne ţină în afara conflictului – aflată la un pas de înfrângere, apela disperată la ajutorul nostru: „Turcii, adunând cele mai mari mase de trupe la Plevna, ne zdrobesc. Rog să faci fusiune, demonstraţiune şi, dacă se poate, să treci Dunărea cu armata după cum doreşti!”, îi scrisese marele duce Nicolae regelui Carol I. Am trecut Dunărea, am contribuit decisiv la victorie. Care ne-a fost răsplata? Regatului României i-a fost refuzată participarea la tratativele de pace de la San Stefano (acesta a fost motivul încercării iniţiale a Rusiei de a ne ţine în afara conflictului), acolo unde Imperiul Ţarist a rupt o bucată din trupul ţării, cele trei judeţe din sudul Basarabiei care reintraseră în cadrul Moldovei după Războiul Crimeii, aflate astăzi, după dezmembrarea URSS, în componenţa Ucrainei. Nici cu prilejul revizuirii Păcii de la San Stefano prin Congresul de la Berlin, chiar dacă marile puteri apusene recunoşteau rolul decisiv al Regatului României la câştigarea războiului, nu i s-a permis acestuia să ia parte, raptul de la San Stefano fiind validat şi aici.

În timpul Marelui Război, cum a fost denumit în epocă primul mare măcel mondial, contribuţia României – rămasă la un moment dat să lupte singură pe frontul de est, ca urmare a defecţiunii ruşilor aflaţi în plină degringoladă revoluţionară – la victoria Antantei a fost decisivă. Prin jertfa luptătorilor ei, România „descongestionase celelalte fronturi, atrăgând asupra ei totalitatea rezervelor inamicului”, cum afirma Mircea Vulcănescu. Şi totuşi, şicanele nejustificate ale aliaţilor, la Conferinţa de Pace de la Paris, aveau să-l oblige pe I.C. Brătianu, care n-a fost niciodată vreun *guignol* postrevoluţionar cu spinarea frântă, să părăsească conferinţa, lucrurile urmând să se amelioreze prin maleabilitatea diplomatică a lui Alexandru Vaida-Voevod şi farmecul şi dragostea profundă de ţară a marii regine Maria a României. Am scris mai demult despre culisele şi tribulaţiile Conferinţei, dar nu pot să nu reamintesc, din perspectiva temei de astăzi, comentariul pe care românul integral în integralitatea românităţii sale care a fost Ştefan D. Fay îl făcea relatării de către Paul Valéry a unui fapt din culisele amintite, ilustrând pe deplin raporturile dintre marile şi micile puteri, aliate sau nu, cinismul primelor în gestionarea intereselor proprii.

Aşadar, Paul Valéry „ne povesteşte o întâlnire a pictorului Edgar Degas cu Clemenceau, la Operă, căruia (Degas) îi spune că, în chiar acea zi, fusese la Cameră şi «Nu am putut, tot timpul dezbaterilor – zice Degas – să-mi iau privirea de la uşa mică de pe laturi. Îmi închipuiam că pe acolo va intra ţăranul de la Dunăre»” (adică reprezentantul României). „La care Clemenceau îi zice: «Voyons, monsieur Degas, dar nu l-am fi lăsat să vorbească!»

Răspuns de o claritate străpezitoare. Nu l-ar fi lăsat să vorbească! Ce să caute în Parlamentul Franţei un oarecare Badea Cârţan să spună durerea Ţării lui? Noi stăm de vorbă cu oameni din altă clasă, avem aici pe *contele* Appony, pe *contele* Teleky, *baroni* cu duzinile. Un ţăran de la Dunăre? Păi, cine-i el, domnule?”, comentează cu revoltă şi durere Ştefan D. Fay.

„Să-i spun eu cine-i el? Plugar şi universitar! Ţăran şi geniu! Soldat şi general! Erou care moare apărând o apă, o ţară, un continent. Un om care şi-a învăţat dezastrul sub teroarea istoriei. Un chinuit. Furat de ţară, furat de sănătate, furat de muncă. Priveşte în jos dacă vrei să afli ce scrie în cartea sorţii. Suferinţa e jos. Şi unde-i suferinţă nu e dreptate!”

Cum scriam la rându-mi: „Luaţi aceste cuvinte şi puneţi-le pe frontispiciul Parlamentului României! Însemnaţi-le cu fierul roşu pe fruntea parlamentarilor noştri europeni care boicotează deseori «ţăranul de la Dunăre» la Bruxelles, pentru interese de partid! Aceste cuvinte rupte din sufletul franco-secuiului Ştefan J. Fay, românul integral în integralitatea românităţii sale!”

Despre acest cinism, ridicat la superlativ, vom vorbi în episodul următor. (Va urma.)

René Guénon şi tradiţia primordială

Narcis ZĂRNESCU

René Guénon, alias Shaykh Abdel Wahîd Yahyâ. Tradus în peste douăzeci de limbi. Reeditat neîntrerupt vreme de un secol. Anul 2022 i-a fost dedicat: Anul centenar René Guénon. În lume, sunt înfiinţate institute şi centre pentru studiul doctrinei sale. Este subiect pentru masterate şi teze de doctorat, cărţi, studii, conferinţe şi simpozioane. În România, proiectul René Guénon, urmărit îndeaproape de Editura Herald, a devenit nu numai un boom editorial, ci şi un eveniment cultural unic, de anvergură. Aşadar, unii dintre noi ne vom potrivi ceasul mental după cronometrul spiritual al lui René Guénon.

Este limpede şi nu avem nicio îndoială că lumea noastră trăieşte sau, mai bine zis, supravieţuieşte sub *domnia cantităţii.* Deci de la început actualitatea şi relevanţa cărţii lui René Guénon *Domnia cantităţii şi semnele vremurilor* este confirmată de realitatea pe care o acceptăm şi o suportăm, zilnic, cu eforturi uriaşe de autocenzură şi refulare. Aş vrea să observ însă înainte de a continua că această carte despre cantitate a fost concepută de René Guénon ca o continuare „doctrinală” a unei cărţi anterioare, *Criza lumii moderne.* Pe de altă parte, gândirea lui Guénon este absolut diferită de mentalitatea noastră contemporană.

„Oamenii, spune el, în această carte, şi-au limitat ambiţiile intelectuale la abilitatea de a inventa şi construi maşinării, dar au sfârşit prin a deveni ei înşişi nişte biete maşinării.”

De aceea, Occidentul este condamnat, cum ar spune Sartre, iremediabil, la „Domnia cantităţii”. Dar, dat fiind că şi România a devenit o anexă onorabilă a Occidentului, această carte ar trebui să ne trezească nu numai interesul, ci şi conştiinţa, o conştiinţă tragică a destinului nostru în această parte de lume; şi, în al doilea sau al treilea rând, această carte are darul de a trezi conştiinţa misiunii noastre spirituale şi istorice, a fiecăruia dintre noi, ca fiinţe unice şi irepetabile.

Altfel spus, această carte, semnată de René Guénon şi tradusă în limba română de Teodor Ghiondea, confirmă, ca şi celelalte capodopere guénoniene, relevanţa tradiţiei în actualitate. O temă esenţială, programatică, a Editurii Herald.

Şi în lucrarea aceasta, René Guénon reia şi explică în ce constă starea de criză a Occidentului, care s-a agravat în mod exponenţial de la primele profeţii guénoniene până astăzi, în secolul XXI. Adept al tradiţiei şi duşman al modernităţii, Guénon pune la îndoială valorile Occidentului, pe care le respinge ca fiind potrivnice şi profund toxice pentru un destin nobil întru adevăr şi lumină al fiinţei umane. Progresul tehnologic, absurd şi aberant, avea să declanşeze, periodic, crize şi pandemii, războaie şi hiperinflaţii, consumerisme şi degradări ale reţelei neuronale. Dar efectul fundamental şi iremediabil este degradarea şi, în final, pierderea identităţii umane, aşa cum constatăm cu fiecare zi care trece.

→

Homo sapiens

Fiinţa umană nu se poate salva decât prin întoarcerea la tradiţie. Astăzi, mai mult ca oricând. Până nu va fi prea târziu. Poate că este deja prea târziu? Se ştie că scopul fiinţei umane, după Guénon şi nu numai, este desăvârşirea spirituală. Trei ar fi căile care conduc la această împlinire: metafizica, tradiţia şi simbolismul. Cu argumente preluate din marile tradiţii spirituale, hinduism, budism, taoism, creştinism, sufism, cabala, René Guénon dezvăluie şi tălmăceşte esenţa doctrinelor metafizice, modul cum s-au păstrat şi perpetuat cunoştinţele sacre ale tradiţiei primordiale prin arte, table de legi, ritualuri religioase sau masonice.

Voi încerca, totuşi, aici, într-o absidă a gloselor mele, să-l configurez şi să-l cunosc, să-l definesc, parţial, pe René Guénon, prin raportare la contemporanii săi. Toţi exegeţii sau comentatorii lui René Guénon vorbesc despre el ca şi cum ar fi fost o fiinţă izolată. Un profet rătăcind într-un pustiu. Este, într-adevăr, un personaj solitar, dar chiar şi o insulă s-a desprins cândva dintr-un arhipelag.

Aparent, fiecare lucrare a lui René Guénon este un monolog. În realitate, René Guénon polemizează cu mentalitatea contemporană. Fără să recunoască explicit, programatic, René Guénon polemizează, tacit, discret, cu fiinţa, conştiinţa şi discursul *stării, situaţiei de absurd,* descrisă, cercetată, descifrată, de cunoscuţi filosofi din epocă: Sartre şi Camus.

Fiinţa şi neantul, carte publicată de Sartre în 1943, deci cu doi înainte de apariţia *Domniei cantităţii*, face cu siguranţă parte din cultura lui Guénon, din decorul său filosofic. Sartre demonstra în cartea sa că „omul este condamnat să fie liber”. El alege fără motiv şi astfel devine „o pasiune inutilă”. Într-un anume fel, Sartre se întâlnea cu Guénon, care ştia că omul, fiind liber, poate alege şi motivat, iniţierea, desăvârşirea spirituală, Calea Luminii.

Absurdul, ca expresie a Occidentului, este sentimentul de oboseală şi dezgust, trăit de omul conştient pentru că existenţa lui se învârte în jurul unor acte repetitive, lipsite de sens. Omul lui Guénon este frate vitreg cu Sisiful lui Camus (1942). Certitudinea morţii nu face decât să întărească, după Albert Camus, sentimentul de inutilitate al întregii existenţe. Reţinem că, totuşi, în final, Sisif este fericit. René Guénon îi răspunde indirect lui Camus, atunci când dezvăluie şi argumentează că există o Cale, Calea lui Hristos. Că există nişte chei, care pot fi găsite în ezoterismul creştin sau în ezoterismul hindus, taoist, islamic. Că există o tradiţie primordială, cu întrebări, răspunsuri şi opţiuni alternative. Descoperirea tradiţiei primordiale, deschiderea către orizonturile acestei tradiţii cu rădăcini orientale, l-ar putea salva pe omul absurd sartrian, camusian sau heideggerian.

Dacă omul lui Sartre este condamnat să fie liber, el renunţă totuşi la orice opţiune posibilă. Omul lui Camus, deşi condamnat la absurd, se revoltă şi astfel se apropie, într-o anumită măsură, de omul lui René Guénon. Albert Camus crede că „singura poziţie filosofică coerentă este revolta”. Revolta este, aşadar, modul de a trăi absurdul, cunoscându-ne destinul fatal şi totuşi înfruntându-l. Este inteligenţa care se luptă cu „tăcerea nerezonabilă a lumii”; omul condamnat, care refuză sinuciderea. Căutarea iniţiatică a tradiţiei primordiale, aşa cum o vede Guénon, are o versiune semi-atee, fără transcendenţă, de sorginte nietzscheană, la Camus. Revolta, ca voinţă de putere asupra sinelui, deschide un câmp de acţiuni posibile, pentru că dacă omul absurd se lipseşte de viaţa veşnică, atunci el se eliberează de constrângerile impuse de un viitor improbabil şi câştigă astfel libertatea. O anume libertate virtuală.

O carte destul de recentă, apărută în 2019, este vorba de *René Guénon et les signes des temps* [*René Guénon şi semnele timpului*], scrisă de Philippe Bergeron, face unele corecturi în ceea ce priveşte receptarea standard a parcursului spiritual guénonian. De pildă, astăzi, numele lui Guénon este asociat, în principal, cu islamul. Este o viziune reductivă, consideră Philippe Bergeron, deoarece islamul joacă un rol discret în activitatea lui Guénon. Există o dimensiune hindusă mult mai evidentă la nivel doctrinal, dar şi o dimensiune taoistă; o alta, masonică etc. Ştiinţele şi cunoştinţele spirituale, provenite din China şi India, sunt cu mult anterioare preocupărilor şi iniţierii sale în ritualurile sufiste.

Deşi poate că unii îl localizau pe René Guénon undeva, într-un univers utopic, în Shambala sau Agartha, el face parte – fapt mai puţin cunoscut – dintr-o elită a profeţilor moderni. Este un futurolog *avant la lettre*. De ce? Pentru că era un foarte atent observator al dinamicilor sociale. Găsim în studiile sale din 1945 afirmaţii clare că moneda va dispărea. În cartea sa *Autoritate spirituală şi putere temporală,* Guénon proclamă că prăbuşirea bolşevismului va marca pentru Occident sfârşitul epocii moderne. Mai mult, chiar în această carte despre care vorbim, *Domnia cantităţii şi semnele vremurilor,* Guénon menţionează modificarea raporturilor dintre spaţiu şi timp. Este exact ce se întâmplă şi ce trăim astăzi, când suntem invadaţi, colonizaţi sau luaţi ostatici de internet. Într-adevăr, odată cu internetul, am intrat într-un nou spaţiu-timp. Dar post-guénonienii contemporani, mediile guénoniene din Franţa nu au nimic de spus despre aceste aspecte. Cum nu au nici despre criza islamismului.

Am reţinut din cartea lui Philippe Bergeron şi ca atare aş vrea să transmit şi partenerilor mei de dialog imaginar încă două idei, care merită o dezbatere mai amplă. Şi anume: există teze majore în opera lui Guénon care pot fi puse în discuţie. De exemplu, identitatea sau non-identitatea religiilor. Mai ales că în fiecare religie sau tradiţie persistă un nucleu care

face posibil un acord asupra principiilor, deoarece există o tradiţie primordială. Pe de altă parte, dacă sunt reconsiderate criteriile în funcţie de care s-a putut defini tradiţia primordială, Kabbala este prima în top, urmată de hinduism, taoism, sufism, creştinism. Kabbala este adevărata tradiţie primordială. Cel puţin aşa crede Philippe Bergeron.

După Revoluţia din 1789, savanţii vor scrie şi interpreta istoria prin câteva antiteze: Orient şi Occident, Cultură şi Civilizaţie, germanism şi romanism, protestantism şi catolicism, creştinism şi păgânism. Oswald Spengler, de pildă, un filosof uriaş, care îşi va pune pecetea pe gândirea europeană modernă şi implicit pe René Guénon, va publica primul volum al capodoperei sale *Declinul Occidentului* în 1918. La fel ca Spengler, René Guénon va fi un critic acerb al omului occidental şi al occidentalo-centrismului. După Spengler, civilizaţiile mor şi nu mai renasc, Guénon are însă o soluţie: renaşterea spirituală, prin iniţiere, şi recuperarea tradiţiei primordiale.

În 1922, Spengler publică ultimul volum al *Declinului,* iar doi ani mai târziu, în 1924, Paul Valéry avea să scrie despre tragedia Primului Război Mondial; despre conştiinţa nimicniciei şi a morţii; despre crizele în cascadă. Ca să surprindem mai bine mentalul european, recte francez, din epocă, un scurt fragment din cartea lui Paul Valéry, *Criza spiritului,* mi se pare revelator. Mai ales că René Guénon o citeşte, fără să se lase prea mult influenţat, pe când se pregătea să scrie *Criza lumii moderne*, apărută în 1927, trei ani mai târziu.

Să-i acordăm un minut şi 20 de secunde lui Paul Valéry: „Noi ceilalţi, civilizaţiile, ştim acum că suntem muritori. […] Şi acum vedem că abisul istoriei este suficient de mare pentru toată lumea. Simţim că o civilizaţie este la fel de fragilă ca o viaţă de om. […] Criza militară poate că s-a terminat. Criza economică este vizibilă în toată puterea ei; dar criza intelectuală, mai subtilă, este mult mai greu de evaluat. […]”

Pentru Guénon, criza modernă începe odată cu domnia lui Carol cel Mare, Charlemagne, în zorile veacului al XIV-lea. Atunci, istoria înregistrează primele semne ale unei noi decadenţe, care se va perpetua, sub diverse forme, până în secolul XX, când omenirea se află în faza finală a celei de a patra vârste a lumii, Kali-Yuga, o epocă a întunericului şi a conflictelor, a sărăciei şi ipocriziei. Şi Spengler credea, în 1918, că Occidentul ajunsese la stadiul terminal. Din această stare de disoluţie, omenirea nu poate ieşi decât printr-un cataclism, deoarece este nevoie de o *renovatio,* o reînnoire şi o renaştere totală. „Dezordinea şi confuzia domnesc în toate domeniile”, scria Guénon. Este o epocă anunţată în cărţile sfinte ale Indiei: „Căstele se vor amesteca şi familia va dispărea”; dar şi în Evanghelia lui Matei, unde este descrisă ca „urâciunea pustiirii” (Mt. 24:15).

În *Domnia cantităţii,* în *Criza lumii moderne*, ca şi în multe alte cărţi sau eseuri, René Guénon consideră crizele dominante ale subciclului Kali-Yuga – criza financiară şi criza ecologică – două manifestări ale unei crize globale şi profunde, criza relaţiilor noastre cu natura şi societatea, caracterizată prin dorinţa de control amplu, instrumentalizare şi artificialitate crescândă. Dar, în ciuda puterii instrumentelor şi tehnicilor moderne, societăţile sunt la nivel global din ce în ce mai fragile, iar căutarea eficienţei se întoarce împotriva lor, generând situaţii absurde şi fără ieşire. Acest tip de contra-productivitate va fi analizat prin anii ’70 de Ivan Illich, strălucit teolog şi filosof austriaco-dalmat, dar şi de Paul Krugman, Premiul Nobel, în 2008, în celebra sa carte *Revenirea crizei şi Depresiunii economice.*

René Guénon a formulat o critică radicală a procesului de regresie a inteligenţei, trăit, experimentat de Occidentul modern. Astfel, el a contribuit, într-o anumită măsură, la renaşterea unei mişcări de regândire a Tradiţiei în lumea de ieri şi de astăzi. El încerca să trezească spiritul anesteziat al contemporanilor săi şi de aceea a denunţat încă din anii ‘20 discursurile ideologice care demonizau Orientul, arătând că singura ameninţare reală pentru Occident a fost, este şi va fi aceea care decurge din propriile frustrări şi neajunsuri. De aceea, cursa nebunească a Occidentului după profit, sub semnul materialismului şi pragmatismului, avea să atragă după sine numai pierderi, distrugeri şi tragedii.

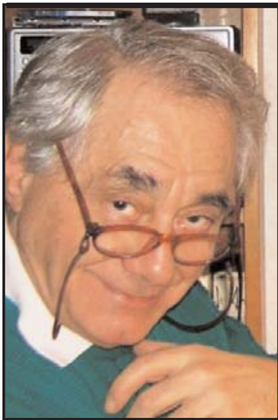
Susţinător fervent al dialogului Occident-Orient şi al apropierii interculturale, convins fiind de rădăcinile şi moştenirile comune, deseori negate sau „şterse” de istorici din motive ideologice specifice fiecărei epoci, René Guénon a continuat să critice bolile Occidentului, indiferenţa, idiosincraziile şi afaziile sale. Într-un interviu din 1925, René Guénon afirma că „Nu poţi salva un bolnav, care nu vrea să se vindece, împotriva voinţei sale. Dar cel mai îngrozitor este faptul că Occidentul se complace în propria-i boală şi nici nu vrea să o recunoască; mai mult, îşi face o glorie din ea.” (*Cahiers du mois*, 1925, entretien avec René Guénon et Louis Massignon)

Denunţând cursa pentru bunăstarea materială care tinde să devină singurul criteriu al progresului, René Guénon a încercat să descifreze căile şi cheile de restabilire a legăturilor dintre om şi Principiul său. Astfel, întreaga sa operă este dominată de o întrebare centrală, care nu şi-a pierdut actualitatea: *care este scopul cunoaşterii contemporane? care este rolul inteligenţei umane în managementul progresului ştiinţific?* Întrebare esenţială, într-un context în care potenţialul distructiv al noilor descoperiri ştiinţifice pune sub semnul întrebării însăşi supravieţuirea speciei umane. Căile revelate de René Guénon rămân deschise şi astăzi, cu aceeaşi generozitate şi ospitalitate spirituală ca la începuturi, oricărui pelerin aflat în căutarea sinelui, a Tradiţiei primordiale, a principiilor şi a adevărurilor interioare.

Ideile lui Guénon au fost preluate, tălmăcite şi răstălmăcite, aprofundate sau „încondeiate” de mult prea mulţi cărturari şi gânditori români ca să nu trezească interesul şi curiozitatea cititorului implicat şi responsabil din secolul XXI. A existat, într-adevăr, o şcoală guénoniană românească, pe parcursul a cel puţin două generaţii, o reţea discretă de discipoli şi admiratori, care au privegheat marile şi micile taine ale spiritului. Despre ei şi cu ei, voi încerca să dialoghez în numerele viitoare: Vasile Lovinescu, Mihail Avramescu, Mihail (Michel) Vâlsan, Anton Dumitriu, Virgil Cândea, Andrei Scrima ş.a.

Homo sapiens

Fulguraţii

Paul DIACONESCU

Azi, în ultima zi a anului, ne aflăm în Franţa. Deschid televizorul puţin după prânz şi aflu că noul an a şi început în insulele Tonga şi Kiribati din Pacific. Apoi, într-una din insulele arhipelagului Chatham are loc prima căsătorie. Noul an soseşte apoi în Auckland, cel mai mare oraş al Noii Zeelande, urmează Sidney în Australia: mare risipă de artificii deasupra apei, o figură zâmbitoare pe un pod, siluete de saltimbanci proiectate pe faţada clădirii care reprezintă blazonul oraşului; Tokio – mii de baloane verzi lansate în centrul oraşului; la Seul, prim-ministrul cu doamna, pe o estradă, faţă în faţă cu mulţimea într-o imensă piaţă... Spre seară, la telejurnal, aflu că în Anglia s-au cheltuit 60 miliarde de franci francezi pentru această sărbătoare, iar în Londra se aşteptă lansarea a 80 de mii de şarje de artificii! Am senzaţia că o nemaipomenită euforie a cuprins întreaga planetă, iar în unele locuri chiar o adevărată beţie, acceptată cu umor şi simpatie fiindcă ziua de mâine nu e doar prima zi a unui an nou, şi nici chiar prima zi a unui nou secol, ci începutul unui nou mileniu, al Treilea Mileniu de la naşterea Domnului nostru Iisus Cristos!

(Roquefort, 31 decembrie 1999)

Telefonează N., din Bucureşti. Ne cere numărul de telefon al fiicei noastre din Danemarca. Va trece pe la ea în primăvară, după care va continua în Malta şi s-ar putea să facă saltul până la fiul lui, în California. „Dacă iese...” – zice. Ca pe vremuri: „Dacă se bagă carne...; dacă ies formularele...; dacă...” Nimic nu e sigur, nimic nu se realizează decât *dacă*... El s-a obişnuit cu asta şi i se pare absolut normal. În încheiere ne spune că la Bucureşti oamenii se întreabă unii pe alţii: „Unde petreceţi cutremurul?” Pentru că un „profet” a anunţat că în aceste zile – 14, 15, 16 ianuarie – va avea loc un cutremur care va face oraşul una cu pământul. Ca urmare, mii de oameni au părăsit Bucureştiul, ducându-se unde au putut. Cei ce n-au avut unde merge dorm în maşină la marginea oraşului, deşi e ger!

(15 ianuarie 2000)

Din când în când primesc mesaje de la dl Laurenţiu V., prietenul meu nonagenar. Iată ultimul, primit ieri: „Dragul meu, să vezi ce mi se întâmplă! La fereastra ce dă spre grădină m-am împrietenit cu un porumbel. Vine în fiecare zi, dimineaţa, la prânz şi seara, să ia masa cu mine. Ei bine, azi, ce să vezi! Pe pervazul ferestrei n-a mai venit porumbelul meu cu pene cenuşii, ci un porumbel alb. Complet alb! Pentru prima oară, în stră-lunga mea viaţă, văd un porumbel alb! Ce să fie asta? Ce semn? N-a stat mult, dar m-a privit insistent, când cu un ochi, când cu celălalt. Ce crezi? Nu cumva e un mesaj de Dincolo? Nu crezi c-ar fi cazul să mă pregătesc către acel „liman de tihnă şi împăcare” – vorba poetului. Cu ilustra Doamnă sunt prieten de multă vreme, o simt ca pe o soră mai mare şi, ca vechi meloman, o întâmpin în fiecare dimineaţă cu următoarea invitaţie:

Şi când va fi să vii, să vii, Surato,
În orele tale amabile,
Cu pas uşor, în moderato
Şi, dacă se poate, cantabile!”

Revoluţia globală sexuală
Distrugerea libertăţii în numele libertăţii

Alexandru Ş. BOLOGA

Cartea cu titlul reprodus mai sus (Ed. Sapientia, Iaşi, 2014, 484 pp, traducere din limba germană de dr. biol. Alexandru Ş. Bologa după *Die globale sexuelle Revolution – Zerstörung der Freiheit im Namen der Freiheit,* fe-medienverlags GmbH, Kisslegg, Germania, ed. a 4-a, 2014), de Gabriele Kuby sociolog, mamă şi catolică germană, este o lucrare cu caracter ştiinţific, monografică, asupra unui subiect care stârneşte interes major în toate domeniile pe lângă sexologia în sine – biologie, medicină, psihiatrie, psihologie, filosofie, etică, societate, politică, învăţământ – pretutindeni şi dintotdeauna.

Stilul este sobru, precis, concis, gen *non multa sed multum,* cum se cuvine abordării unui subiect de asemenea importanţă. Conturarea subiectului dat şi a termenilor specifici invocaţi este obiectivă şi nu lasă loc ambiguităţii. Exprimarea comentariului şi opiniei proprii autoarei sunt evidente, deşi uneori voalate, rezultă decent printre rânduri.

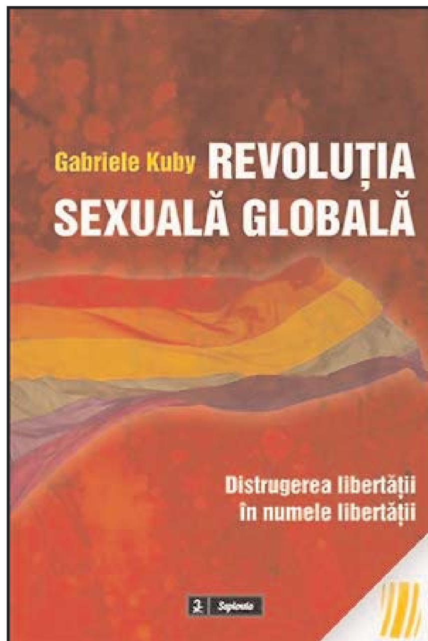
Abordarea *problematicii sexuale*, cu toate conotaţiile sale, este complexă, vizând problematica în sine, a evoluţiei ei în timp şi a numeroaselor „probleme” apărute, promovate, contestate, de-a lungul timpului până, mai ales, în prezent.

Iar problemele şi implicaţiile actuale nu sunt cu siguranţă simple, puţine, uneori uşor de agreat, ele sunt adesea contestabile – plecând de la conceptele clasice sănătoase de normalitate, morală, ordine, credinţă, fidelitate, care, şi după cum lasă să se înţeleagă autoarea cu fermitate şi fineţe, au susţinut stabilitatea şi dezvoltarea societăţii umane în limitele naturalului firesc şi ale ceea ce numim, în limbajul de astăzi, ale *dezvoltării durabile.*

Documentarea exhaustivă şi laborioasă de care dă dovadă autoarea impresionează la rândul ei.

Desigur abordarea corectă a tematicii în discuţie lasă loc interpretării, acceptării sau respingerii faptelor, conceptelor, ideilor, de la cele mai vechi până la cele mai moderne, în funcţie de nivelul intelectual propriu, conservator sau liberal(ist), de înţelegere, toleranţă, susţinere sau, dimpotrivă, de condamnare şi respingere a ceea ce pentru unii este normal, sacru, de la sine înţeles, intangibil şi inviolabil, iar pentru alţii, *volens – nolens,* acceptabil, suportabil, „se poate şi aşa”, „de ce nu”, „da!”

Sarcina traducătorului este în general dificilă, mai ales când se doreşte respectarea „spiritului şi literei” autorului şi originalului său, *y compris* autoexigenţa şi, desigur, fără absolut nicio îndoială, când este vorba despre limba germană (sic). În acest sens, celebrul scriitor american Mark Twain rămâne antologic prin eseul lui remarcabil *About this awful German language,* absolut realist prin adevărurile exemplificate, pe lângă savoarea umorului implicit! Bogăţia lexicală, profunzimea, precizia, nuanţarea, sinonimiile, toate cultivate până la extrem, pe lângă complexitatea gramaticală, uneori greu de apreciat, ale acestei limbi – proprii unei culturi a limbii şi unui popor de scriitori şi filosofi (pentru a nu mai aminti şi muzicienii) de talie mondială – îngreunează demersul traducerii din start. Acestea sunt însă dificultăţi sau „provocări” cunoscute şi implacabile, deci de acceptat şi de învins, ca pe un inamic vizibil. Dar ce faci cu absenţa termenului cu totul în limba proprie: recurgi la explicitarea sau circumscrierea sau parafrazarea lui, mai mult sau mai puţin reuşită; într-adevăr, aceasta aparţine riscurilor meseriei. Sau, cu invazia, adesea cu totul nefericită şi inutilă a anglicismelor, chiar într-o limbă, repet, atât de elaborată, la propriu şi la figurat, ca limba germană, nemaivorbind de artificialitatea şi inutilitatea lor evidentă în limba noastră (de origine latină), în care, har Domnului, avem destule sinonime pentru neologismele nelipsite aproape cotidian, ca „management” şi „manager”, lucru în reţea şi socializare pentru „networking”, loc de muncă pentru „job”, tendinţă pentru „trend”, reducere pentru „discount” şi câte altele – dar ştiu, ...*vox clamantis in deserto!*

Un exemplu concret, chiar din lucrarea de faţă, cu grad de dificultate în traducerea lui *întotdeauna* în modul cel mai adecvat, nu numai în limba română, ci de-a dreptul internaţionalizat, este *gender,* cu derivaţi nu puţini, ca *gender mainstreaming, transgender, ideologie gender, conferinţe gender, om gender* etc. şi cu corolarul lui cel mai inadecvat, *genderizat,* toate utilizate astfel inclusiv în originalul german al textului, trebuind a fi preluate ca atare şi utilizate pentru sex şi gen în înţelesurile lor clare biologic respectiv lingvistic, dar păstrate şi ca atare, în mod forţat, în semantica actual(izat)ă în domeniul sexologiei în sensul cursului, omului, ideologiei, teoriei, egalităţii, manifestului, conferinţelor ş.a.

Faptul că traducătorul împărtăşeşte aproape integral opiniile expuse în carte, ca bărbat, biolog şi cercetător ştiinţific, a favorizat întrucâtva executarea traducerii acestei lucrări, deosebit de incitante, cu tot respectul cuvenit autoarei pentru travaliul, reuşita şi „provocarea” ei la *gândire, atitudine şi moralitate* într-o lume şi în timpuri care ridică atât de numeroase semne de întrebare asupra nivelului actual şi mai ales asupra evoluţiei etice a omului şi societăţii în prezent şi viitorul foarte apropiat.

Şi această carte, dintre publicaţiile de până acum ale autoarei, este o pledoarie decisă şi univocă împotriva tarelor şi ameninţărilor cuprinse în conceptul *gender* cu toate conotaţiile sale şi în *gender mainstreaming,* considerate în totalitate o ideologie globală a răului.

Maleficul şi pericolele intrinseci esenţei specifice a acestei ideologii, de la începuturi până în prezent, rezidă în principal în următoarele concepţii, atitudini şi stări de fapt reprobabile şi inacceptabile de către omul sănătos şi conştient de valorile şi etaloanele civilizaţiei şi culturii umane:

– *gender mainstreaming* = programul politic de anulare a identităţii de gen a bărbatului şi femeii, de distrugere a familiei şi a creştinismului,

– negarea existenţei biologice a sexelor masculin şi feminin, adică a bipolarităţii sexualităţii, respectiv a heterosexualităţii, şi susţinerea existenţei a numeroase sexe, respectiv a homosexualităţii masculine şi feminine şi a celorlalte tipuri deviante de sexualitate (bi, trans, queer ş.a.),

– denaturarea efectivă a noţiunilor de identitate de gen, orientare sexuală şi comportament sexual, în sfidarea desăvârşită a oricăror norme morale, cu încurajarea implicită a satisfacţiei sexuale instinctuale potrivnice controlării sexualităţii în limitele admise de educaţie, societate şi morală,

– înlocuirea abuzivă a drepturilor omului, femeii şi copilului cu o egalitate totală, cu accente deja totalitare, impunând drepturile unor minorităţi asupra celor ale marii majorităţi a populaţiei, oriunde şi indiferent de religiile predominante,

→

Sociologia şi visul României (I)

Acad. Cătălin ZAMFIR

Discurs de Recepţie în Academia Română rostit la 25 octombrie 2022. Răspunsul a fost dat de acad. Victor Voicu.

Publicat în seria Discursuri de Recepţie, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2022.

Sociologia în România este strâns împletită cu istoria ţării. Nu poţi înţelege ce a făcut sociologia şi ce n-a făcut, ce a putut şi ce nu a putut face, dacă nu o priveşti în contextul ei social. Acelaşi lucru pot spune şi despre istoria mea ca sociolog.

Preistoria sociologiei: Gândirea social-politică şi culturală

Starea de subdezvoltare. Ţările române au fost timp de secole crunt exploatate. O ţărănime sărăcită. Un sistem politic preluat tot mai mult de controlul otoman. O clasă feudală interesată în exploatarea ţărănimii şi angajată în jocurile politice pentru putere.

Cuantumul prelevărilor statale, pe locuitor, la sfârşitul secolului al XVI-lea:

	Galbeni	Grâu (kg)
Anglia (1600)	0,25	21,5
Polonia (1580)	0,14	10
Ţara Românească (1590)	2	134
Moldova (1590)	1	67
Transilvania (1590)	0,4	40
Imperiul Otoman (1581)	0,5	60

(Sursa: B. Murgescu, 1996)

Poziţia populaţiei româneşti, între cele trei mari puteri, Imperiul Otoman, Austro-Ungaria şi Imperiul Rus, a determinat evoluţia ei timp de secole.

Ieşirea din subdezvoltare. Încă de la începutul secolului al XIX-lea, comunitatea românească a devenit tot mai îngrijorată de situaţia de subdezvoltare a ţării, agravată de dependenţa de Imperiul Otoman. Sistemul politic era inert, subordonat curţii otomane. Noua generaţie de intelectuali resimţea tot mai mult urgenţa problemelor social-economice ale ţării şi nevoia scoaterii din starea de subdezvoltare.

Visul ca o formă de ieşire din subdezvoltare. Când am dat peste afirmaţia că *românul este un visător* am considerat că e o simplă metaforă pe care nu trebuie să o iei în serios. Acum însă cred că, în cele mai multe forme de manifestare ale sale, românul este un visător.

Visul este ieşirea din realitate şi plăsmuirea unei alte realităţi, cu o altă logică. Visul este o constantă a trăirii româneşti. El a luat forme foarte diferite: basmul, sărbătorile, arta, mai ales literatura şi muzica, filosofia. Şi programele politice sunt un vis de schimbare a realităţii. Conştiinţa de sine a românilor a fost forma ieşirii din starea de subdezvoltare.

Vă propun şi o perspectivă care ar putea să surprindă la început. Sociologia românească este şi ea o formă a visului: ieşirea din realitate şi construirea unei alte realităţi. Profesia de sociolog este o formă în care eu visez.

Contactul tinerei generaţii cu Europa occidentală, în primul rând cu Franţa şi Germania, a coagulat programul ieşirii din subdezvoltare. Tinerii intelectuali şi-au asumat responsabilitatea de a găsi căile prin care pot contribui la relansarea ţării. Modelul de societate de atins era în primul rând cel bazat pe cultură şi ştiinţă. Schimbarea politică avea ca obiectiv eliberarea de tutela otomană şi eliminarea puterii feudale. Tinerii intelectuali erau forţa activă a procesului de schimbare. Structurile capitaliste şi industriale erau subdezvoltate, reprezentând o resursă economică şi politică firavă.

Deşi divizată politic şi administrativ, populaţia română a dezvoltat *conştiinţa de sine a românilor,* o cultură proprie, unită de o limbă comună.

În ciuda condiţiilor externe neprielnice, unirea într-o mare comunitate românească s-a cristalizat treptat, la început mai mult ca o stare de „vis" decât de program realizabil în contextul internaţional neprielnic. Proiectul lui Mihai Viteazul de a realiza o Mare Românie a rămas în conştiinţa publică ca un vis memorabil care nu trebuia uitat.

Contactul cu Vestul european. În secolul al XIX-lea Occidentul european îşi creşte influenţa asupra estului Europei: politic, economic, dar mult mai rapid şi mai profund asupra mentalităţii. Până să ajungă bunurile şi structurile economice din Occident, au venit ideile. Tinerii români, în loc să meargă la Istanbul, au început să meargă la universităţile din Vest, mai ales în Paris. Şi au venit acasă, nu atât cu bunurile europene, ci mai mult cu stilul de viaţă occidental şi, mult mai important, cu o nouă viziune socială şi politică. În contact cu mediul intelectual efervescent al mijlocului secolului al XIX-lea, tinerii români au fost captivaţi de visurile revoluţionare ale Occidentului. Ei s-au format nu la coada, ci la vârful ideilor europene de schimbare socială.

Clasa bogată a început şi ea să trăiască la nivelul modului de viaţă european, dar ţărănimea a fost marele perdant al deschiderii europene. Ea a plătit prin accentuarea sărăcirii sale pentru noile aspiraţii europene ale boierimii.

La începutul secolului al XIX-lea, populaţia română este cuprinsă de o adevărată fierbere socială.

În 1784, cu 5 ani mai înainte de Revoluţia Franceză, o masă de ţărani transilvăneni, conduşi de Horea, Cloşca şi Crişan, se răscoală, înspăimântând guvernarea austro-ungară. Programul revoltei ţărăneşti se centra pe modernizarea unei societăţi rurale prin desfiinţarea sistemului feudal: pământurile nobililor să fie împărţite ţăranilor, nobilii să nu mai aibă moşii şi să plătească dări ca oamenii de rând, ei să trăiască din slujbe de la stat. Răscoala a fost înăbuşită cu o duritate care a rămas ca o pată neagră a istoriei noastre: „tragerea pe roată" a doi din conducătorii răscoalei, al treilea spânzurându-se în închisoare. În Transilvania, programul reformei sociale este dublat de un program naţional: recunoaşterea drepturilor românilor, deşi majoritari, dar împilaţi de minoritatea maghiară.

→

–**Strădania explicită şi insistentă,** prin mijloace educaţionale, politice şi financiare la scară mondială, cu sprijinul unor organizaţii internaţionale notorii ca ONU şi UE, al unor guverne naţionale, de ex. al SUA, precum şi al unor organizaţii neguvernamentale internaţionale, naţionale şi locale, de lipsire a căsătoriei şi familiei de conţinutul lor valoric pozitiv, din punct de vedere social, moral, etic şi religios,

– echivalarea cu orice preţ a căsătoriei cu parteneriatul sau „căsătoria" homo,

– iniţierea abuzivă a educaţiei sexuale a copiilor începând din grădiniţă şi şcoala primară, cu promovarea evidentă a homosexualităţii şi cu urmări negative precum anihilarea sentimentelor naturale de castitate, pudoare şi ruşine,

– imixtiunea nejustificată sau hilară a programelor de educaţie sexuală în aproape toate disciplinele şcolare: biologie, istorie, ştiinţe sociale, psihologie, etică, limba maternă, engleză, latină,

– introducerea „studiilor gender" în aproape toate facultăţile (din Germania),

– îndemnarea făţişă a adulţilor la sexualizarea copiilor de la vârsta cea mai fragedă,

– subminarea dreptului consfinţit legal al părinţilor de educaţie a copiilor lor conform voinţei proprii,

– pedepsirea părinţilor prin amenzi contravenţionale, lipsire de libertate sau pierderea dreptului de educaţie, în cazul opţiunii de retragere a copiilor proprii de la învăţământul obligatoriu sexologic, din motive de conştiinţă sau religioase,

– defăimarea persoanelor care se opun prin diverse mijloace ideologiei *gender*, ca „homofobi", acuzaţie asimilată fără deosebire rasismului, xenofobiei şi antisemitismului,

– favorizarea, nemotivată în mod corect şi obiectiv, a femeilor şi homosexualilor la angajare,

– desconsiderarea, în dispreţul doctrinei afişate şi în mod paradoxal, a femeii în calitatea ei cea mai nobilă, de mamă, şi a maternităţii care stau la baza perpetuării speciei umane şi a populaţiei globului,

– eforturile concrete, prin programe de învăţământ şi diferite „ghiduri" filologice de eradicare a cuvântului *mamă* din limbaj şi dicţionar (sic!) precum şi violării propriu-zise a limbajului, atât gramatical, cât şi semantic,

– feminizarea excesivă, până la incomprehensibil şi ridicol, a unor noţiuni şi formule de adresare tradiţional şi uzual masculine şi cătuşi de puţin discriminatorii,

– respingerea plângerilor părinţilor împotriva sexualizării forţate a copiilor în instituţiile de învăţământ de stat şi a defăimării proprii, de către instanţele judecătoreşti naţionale sau chiar internaţionale,

– încercările din ce în ce mai insistente şi evidente de constrângere legislativă a statelor membre, de ex. ale UE, de către foruri cu pretenţii de reputaţie internaţională, la acceptarea şi aplicarea sau impunerea prevederilor ideologiei *gender,* în legislaţia şi guvernarea naţională,

– distrugerea conştientă şi fără scrupule a familiei, căsătoriei şi religiei,

– anularea deliberată a oricărei diferenţe între bine şi rău, normal şi anormal, moral şi imoral.

Nu am epuizat aberaţiile şi enormităţile incredibile ale ideologiei menţionate şi care rezultă din toate referinţele probate şi exemplificate abundent în carte.

Dintre pericolele care ameninţă grav societatea actuală autoarea nu pregetă să mai avertizeze cât se poate de concret asupra „dispariţiei tot mai rapide a abilităţii copiilor şi tinerilor de a citi şi scrie, a educaţiei şi a pudorii", a „slăbirii tot mai mult a capacităţii pentru legături afective durabile: religia, familia, patria, tradiţiile culturale, identificarea cu profesiunea", a „unei societăţi libere [care] există în măsura în care oamenii, din care se compune, sunt ei înşişi liberi pentru bine"!

Anumite consideraţii rămân totuşi cel puţin discutabile, de ex., accentuarea catastrofei demografice contemporane (în raport cu suprapopularea planetei în contextul evident al epuizării resurselor naturale, chiar dacă ea nu trebuie combătută în mod evident prin înfometare, ignoranţă şi lipsă de compasiune), negarea completă a oportunităţii unor mijloace contraceptive sau faptul că tinerii activi sexual sunt mai nefericiţi decât cei inactivi în această privinţă (oare chiar semnificativ statistic?).

Una dintre foarte numeroasele concluzii elevate, care poate fi şi trebuie reţinută din această lucrare remarcabilă, este că „o cultură superioară necesită o morală superioară".

Apelul esenţial al cărţii este angajamentul obligatoriu pentru salvgardarea preceptelor definitorii de demnitate a persoanei, libertate reală, dreptate pentru toţi, fidelitate conjugală, solidaritate umană şi, nu mai puţin, responsabilitate în toate privinţele majore.

Iar mesajul fundamental şi totodată semnalul mai mult decât alarmant este, finalmente, apelul la „salvarea identităţii de gen ca bărbat sau femeie, a moralei, a familiei, a bisericii şi a sfinţeniei vieţii".

Pentru că altminteri, şi cel mai grav, „...dacă nu există obligaţii ale guvernanţilor pentru binele public, atunci această societate se află pe planul înclinat spre un nou totalitarism", de care nu vrem să mai avem parte în niciun caz niciodată.

Prin prezentarea cărţii publicului românesc îmi exprim speranţa că împreună cu Editura Sapientia să fi răspuns, în acord deplin cu invitaţia lansată de autoarea însăşi în epilog şi în măsura poziţiei şi posibilităţilor proprii, apelului la acţiune şi atitudine.

(Recenzie apărută în 2014, cu mici modificări, în *Annals of AOŞR, Series on Biological Sciences* – nota autorului.)

Homo sapiens

Ca sociolog ştiu cât de fragili sunt termenii pe care îi folosim. Şi profit de oportunitatea oferită de acest context să formulez o îndoială cu privire la utilizarea termenului de „răscoală" cu privire la actul „Horea, Cloşca şi Crişan". În conştiinţa comună, „răscoală" are semnificaţia de „răzvrătire spontană şi neorganizată a ţărănimii oprimate" (dicţionar). Sociologia a dat o atenţie marginală proceselor de schimbare socială. Nu este întâmplător că nu vom găsi o definiţie „sociologică" a răscoalei diferită de sensul comun. Limbajul ne induce să considerăm mişcarea Horea, Cloşca şi Crişan „o mişcare spontană şi dezorganizată". În mintea mea, sensul alunecă spre o mişcare împotriva boierimi „rele" şi solicitarea unei boierimi „bune". Am fost şocat de programul mişcării 1784 găsit în analiza acad. I.A. Pop, care nu corespunde sensului de „răscoală", ci mai degrabă celui de „revoluţie": mişcare socială cu un program de schimbare a organizării sociale. E posibil că suntem tentaţi să asociem termenul de „revoluţie" cu grupurile intelectuale, iar ţăranii doar cu cel de „răscoală". Dacă aşa stau lucrurile, Horea, Cloşca şi Crişan au declanşat o revoluţie, nu o simplă revoltă.

1821. Programul Revoluţiei lui Tudor Vladimirescu: dreptul poporului la rezistenţă în faţa opresiunii, principiul suveranităţii naţionale, abolirea dominaţiei străine, desfiinţarea privilegiilor feudale, ocuparea funcţiilor pe bază de merit, nu de avere, reforma justiţiei, a administraţiei, reforma şcolară, formarea unei armate naţionale, reforma fiscală (I.A. Pop).

Revoluţia din 1848–1849, în toate cele trei Ţări Române, „a trasat programul de modernizare a României până la 1918" (I.A. Pop, 2016, 116). În acel context s-a format o generaţie dedicată schimbării rapide a României: Alexandru I. Cuza, Nicolae Bălcescu, Vasile Alecsandri, Mihail Kogălniceanu, Ion Heliade Rădulescu, Christian Tell, Costache Negri, Ştefan Golescu... Din perspectiva timpului, Nicolae Bălcescu este cel care s-a afirmat atât ca un lider revoluţionar vizionar, cât şi ca un gânditor remarcabil în orizontul proiectului naţional românesc.

Programul paşoptist a avut patru categorii de obiective. *Naţionale:* eliberarea Ţărilor Române de sub dominaţia străină, unirea social-politică a românilor. *Instituţionale:* modernizarea statului după model occidental, adoptarea instituţiilor şi legislaţiei europene care să ofere cadrul funcţionării unei societăţi moderne şi liberalizarea economiei. *Sociale:* eliberarea ţăranilor din dependenţă şi împroprietărirea acestora cu pământ, desfiinţarea obligaţiilor ţăranilor faţă de boieri, a dijmelor sub toate formele (claca sau zilele de meremet), urmând a fi introdusă doar o impozitare către stat. Feudalismul urma să fie desfiinţat. Învăţământul de toate gradele să fie în limba naţională. *Liberale:* democratizarea societăţii, drepturi şi libertăţi democratice, drepturi cetăţeneşti, libertatea persoanei, libertatea presei, egalitate în faţa legii şi desfiinţarea pedepselor corporale.

1859. Programul paşoptist de modernizare este pus în practică în cei 7 ani de domnie ai lui Alexandru Ioan Cuza, sprijinit de personalităţile formate în climatul Revoluţiei de la 1848. Alexandru Ioan Cuza, ales domnitor în Moldova, este ales şi în Muntenia. Marile puteri sunt puse în faţa unui fapt împlinit care nu le-a plăcut. Se naşte primul stat cu titlul de *România.* Dar noua Românie este încă o *Românie Mică.* Transilvania este încadrată în Imperiul Austro-Ungar, Basarabia anexată de Imperiul Rus. Noul domnitor, împreună cu noile forţe politice, promovează un larg program de modernizare. Statul a adoptat de la început o structură instituţională la nivelul de vârf al Occidentului. S-a promovat un nou sistem legislativ prin preluarea legislaţiei din diferite ţări europene: Franţa pentru codul civil, Elveţia pentru codul de procedură civilă şi Italia pentru codul comercial. S-a creat astfel cadrul modern european de funcţionare a vieţii sociale.

În 1866 este adoptată prima *Constituţie a României,* care a preluat aproape integral Constituţia Belgiei, considerată a fi cea mai avansată legiferare constituţională la acea vreme. Înscriind pe frontispiciul său principiul suveranităţii naţionale şi nespecificând în niciun articol relaţia de dependenţă faţă de Poartă, Constituţia din 1866 a reprezentat forma politico-juridică de manifestare a independenţei României în planul relaţiilor internaţionale. Ea a statuat principiile democratice pentru funcţionarea statului român, cum ar fi: principiul suveranităţii naţionale, al separaţiei puterilor şi al guvernării reprezentative, al supremaţiei constituţiei. Prin acest act fundamental, România realizează o adevărată deschidere, fiind primul stat constituţional al Europei de sud-est, în condiţiile în care, după cum remarca C. Stere într-un discurs ţinut în parlamentul României, „Bulgaria nu se născuse încă, Serbia constituia un mic stat vasal, monarhia habsburgică trăia în urma frământărilor din 1848 sub regim absolutist (...), iar Rusia trecea spre instituţii moderne, dar nu spre constituţionalism".

Reforma agrară, un obiectiv esenţial al întregii mişcări social-politice a timpului, a fost declanşată: secularizarea averilor mănăstireşti (1863) şi împroprietărirea ţăranilor (1864). În Mesajul din decembrie 1859, domnitorul Alexandru Ioan Cuza menţiona expres ca prioritate construirea de poduri, canale, căi ferate şi alte căi şi mijloace de comunicaţii şi de depozitare, infrastructura vitală a funcţionării unei societăţi moderne (V. Axenciuc). Se adoptă un nou sistem politic, multipartidist, cu parlament constituit prin alegeri, for legislativ care votează şi guvernul. Sunt constituite principalele instituţii culturale şi

ştiinţifice: universităţi în Iaşi şi Bucureşti; pe modelul francez, se înfiinţează Academia Română.

Programul reformei agrare promovat în anii 1864–1866 a creat o tensiune cu configuraţia politică existentă: o boierime puternică şi un capitalism firav. Ceea ce s-a numit pe atunci „monstruoasa coaliţie" l-a forţat pe Cuza să abdice şi s-a optat pentru o altă formulă: recursul la un domnitor străin, Carol I, prinţ de Hohenzollern–Sigmaringen. Sistemul ereditar se spera că va evita conflictele politice.

Stabilitatea politică a sfârşitului de secol exprima de fapt victoria forţelor conservatoare. Faţă de explozia reformatoare a anilor '60, în aproape jumătatea de secol care a urmat s-a instaurat o perioadă de acalmie politică. Statul conservator a instaurat un echilibru liniştit, reducând spre minimum ritmul reformelor, încetinind dezvoltarea României. Reforma agrară, care ar fi trebuit să împingă puternic România pe calea modernizării, a fost stopată cu mult înainte de a-şi fi atins obiectivele sperate, eşuând într-o nouă formulă de feudalism, numită de Dobrogeanu-Gherea *neoiobăgie.*

Explozia culturală. Segmentul social cel mai activ la nivelul programului politic de modernizare a fost intelectualitatea. Ce voia intelectualitatea română? Desigur, independenţa. Era importantă împroprietărirea ţăranilor şi desfiinţarea structurilor feudale, dar rezistenţa era puternică. Schimbarea structurală era blocată de mulţi factori. Un spaţiu „liber" de dezvoltare a fost *cultura.* Colectivitatea avea nevoie de dezvoltarea *conştiinţei de sine.* Literatura oferea un asemenea instrument: în principal romanele şi piesele de teatru, dar şi articolele în ziare.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, ca reacţie la acalmia politică şi socială, s-a produs o adevărată explozie a culturii şi ştiinţei româneşti. Se afirmă, în această perioadă, romanul românesc prin Nicolae Filimon (*Ciocoii vechi şi noi,* 1865) şi Duiliu Zamfirescu (*Viaţa la ţară,* 1898), dar şi clasicii literaturii româneşti, Mihai Eminescu, Ion Creangă, Vasile Alecsandri, Ioan Slavici, Ion Luca Caragiale. Literatura exprima starea psihologică şi morală a tuturor claselor şi păturilor sociale. În această perioadă se remarcă mari artişti plastici, cum a fost Nicolae Grigorescu, filosofi importanţi, ca Titu Maiorescu sau Vasile Conta, personalităţi în domeniul ştiinţei, precum Grigore Cobălcescu, Gregoriu Ştefănescu, Carol Davila, Nicolae Kretzulescu, Victor Babeş, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Moses Gaster, Alexandru Papiu-Ilarian, A.D. Xenopol, îşi începe activitatea biologul Grigore Antipa.

Romanele, ca de exemplu cele ale lui Slavici, oferă imaginea tragismului satului românesc. Complementar însă, în „bojdeuca" sa, ţăranul-învăţător Ion Creangă oferă românilor şansa de a trăi realitatea ţărănească de vis a satului, colorată în percepţia copilului, completată cu fantasticele basme româneşti povestite seara de bătrâni în jurul focului. Prietenul lui Creangă, Mihai Eminescu, oferă românilor şansa de a trăi împreună o experienţă romantică uluitoare. Poeziilor lui Eminescu le datorăm că suntem fiinţe romantice. Dar ne regăsim şi în realitatea oferită de Caragiale: o formă de viaţă urbană de care ne detaşăm cu haz. Totul pe fondul unei demoralizări sociale şi politice, dar şi a angajării ferme în promovarea unei arte de mare calitate.

Dezvoltarea sociologiei în Ţările Româneşti (1890–1914)

Literatura a fost un vârf al culturii româneşti. Comunitatea a citit cu pasiune, recunoscându-se aici pe ea însăşi. Literatura oferă *situaţii tipice* ale vieţii româneşti. Dar era nevoie şi de o viziune articulată a întregului social. Una dintre noile ştiinţe care începuseră în acel secol să se afirme ca o sursă intelectuală promiţătoare a fost sociologia ca ştiinţă a societăţii. Sociologia, cu mijloacele ei, şi-a asumat misiunea de a oferi o cunoaştere de sine cu alte mijloace decât arta. Era nevoie de o viziune sociologică a „naţiunii".

În anii '90 ai secolului al XIX-lea intelectuali români, formaţi în Occident, au fost activi în a utiliza resursele europene în misiunea socială pe care şi-o asumau. Sociologia, care era mai degrabă o promisiune decât un corp ştiinţific consolidat, a fost de la început atractivă.

Cursuri universitare, prima modalitate de asimilare în România a noii ştiinţe. În acei ani, câţiva intelectuali au introdus cursuri universitare de sociologie. O ştiinţă, ea însăşi la începuturile ei, mai mult ca un spaţiu intelectual promiţător care trebuia să fie umplut. Se oferea studenţilor un nou câmp ştiinţific de dezvoltat şi utilizat prin oportunitatea de a răspunde la nevoia de schimbare socială.

Erau cursuri „introductive" într-un câmp nou ştiinţific care trebuia dezvoltat. Cursuri generale, pline de speranţe şi promisiuni. Tânăra generaţie de studenţi s-a deschis pentru noua promisiune ştiinţifică.

În 1893 Constantin Dimitrescu-Iaşi ţine primul curs de sociologie la Universitatea Bucureşti. Câţiva ani mai târziu, 1899, Constantin Leonardescu ţine primul curs de sociologie la Iaşi.

1905, Dumitru Drăghicescu, doctor în sociologie la Paris, ţine cursul de sociologie.

1910 este un an special. Dimitrie Gusti este primul profesor titular de sociologie la Universitatea Iaşi. În acelaşi an, la Bucureşti, Rădulescu Pogoneanu ţine şi el un curs de sociologie.

Studii pe probleme sociale. În această perioadă, specialişti formaţi în diferite domenii sunt atraşi de problemele sociale critice ale societăţii româneşti. Citez mai pe larg o selecţie din aceste studii interesante din două motive: pun în discuţie problemele sociale critice ale societăţii româneşti şi mulţi ţin să precizeze chiar din titlu că sunt studii sociologice/sociale. De remarcat şi importanţa acordată problemelor epistemologice ale ştiinţelor sociale.

1910, Petre Andrei, asistentul lui Gusti, şi Setlacec: prima cercetare monografică de teren la Schitu Tărâţa, de lângă Iaşi.

Ştefan Antim: *Studii sociologice. Substratul economic al familiei. Subjugarea femeii* (1907), *Intervenţionismul şi tocmelile agricole. Studiu social* (1907), *Chestiunea socială în România* (1908), *Chestiunea evreiască. Studiu social* (1918).

Ecaterina Arbore: *Leagănele publice* (1900), *Copii găsiţi şi orfani în capitală* (1905), *Influenţa industriilor asupra sănătăţii lucrătorilor* (1907), *Întinderea tuberculozei în Bucureşti* (1913).

Nicolae Basilescu: *Studii sociale. Străinii în România* (1903), *Studii sociale. Rolul femeii române* (1905).

→

Leonida Colescu: *Legea rurală din 1864 şi statistica ţăranilor deveniţi proprietari* (1903), *Statistica agricolă a României bazată pe cercetările făcute în anii 1904 şi 1905* (1907).

Constantin Dobrogeanu-Gherea: *Neoiobăgia. Studiu economic-sociologic al problemei noastre agrare* (1910).

Dumitru Drăghicescu: *Problema determinismului social* (1903), *Raportul dintre drept şi sociologie* (1904), *Din psihologia poporului român. Problema conştiinţei. Studiu psiho-sociologic* (1907), *Idealul creator. Eseu psiho-sociologic asupra evoluţiei sociale* (1914).

Spiru Haret: *Chestiunea ţărănească* (1906), *Mecanica socială* (1910).

Constantin Rădulescu-Motru: *Cultura română şi politicianismul* (1904), *Psihologia ciocoismului* (1911), *Psihologia industriaşului* (1911).

Simion Mehedinţi: *Poporul* (1913).

Gheorghe Scraba, *Condiţiile de trai ale săteanului român* (1906), *Starea socială a săteanului: despre ancheta anului 1905* (1907), *Sociologie* (1914).

Alexandru D. Xenopol: *Principiile fundamentale ale istoriei* (1900), *Cauzalitatea în succesiune* (1906), *Neconştientul în istorie. Evoluţia în istorie* (1907), *Istoria partidelor politice în România. Despre metoda în ştiinţe şi în istorie* (1910).

Programul gustian: 1920–1944

Perioada dintre cele două războaie mondiale, aproximativ 25 de ani, a fost dominată de paradigma sociologiei lansată de Dimitrie Gusti.

Marea deschidere făcută de Gusti a fost dezvoltarea unei noi paradigme a sociologiei: sociologia nu doar o ştiinţă *descriptivă* a realităţii sociale sau *aplicativă la rezolvarea micilor probleme sociale,* ci *sociologia ca iniţiator şi instrument al dezvoltării sociale.* Spre deosebire de sociologia occidentală, care era predominant o *sociologie descriptiv-explicativă,* Gusti a dezvoltat o *sociologie constructivă, un instrument ştiinţific de ieşire a României din situaţia de* subdezvoltare.

Societatea occidentală avea organizare capitalistă consolidată, angajată într-un proces de creştere prin propriile ei mecanisme. Ea nu avea nevoie de o ştiinţă care să-i orienteze procesul de dezvoltare. Creşterea economică este realizată de antreprenorul privat orientat nu spre dezvoltarea socială, ci spre obţinerea profitului. Acţionând astfel, el generează creştere economică. Societatea se schimbă mai ales ca efect al creşterii economice. Este desigur nevoie de sociologie, dar mai mult ca instrument de analiză şi de soluţionare a problemelor sectoriale. Paradoxal, societatea occidentală nu avea nevoie de o ştiinţă a dezvoltării sociale. Sociologia occidentală nu s-a dezvoltat sau a făcut-o foarte timid ca ştiinţă a *schimbării sociale* şi în niciun caz a *schimbării sociale proiectate*. Sociologia gustiană s-a vrut fundamental a fi o ştiinţă a schimbării/dezvoltării sociale.

Privit din această perspectivă, în secolul XX au existat două programe sociologice de *ieşire din starea socială existentă:* Marxismul sovietic din societatea capitalistă şi Gusti din societatea românească subdezvoltată. Marxismul a propus *revoluţia* făcută de *proletari,* sub conducerea *partidului comunist.* Gusti a propus *reforma* pornită „de jos”, de la nivelul comunităţilor, sate şi oraşe, iniţiată şi susţinută de intelectuali, organizaţi de *sociologi* şi *comunităţile umane* activate.

Societatea românească era prizoniera unei *stări de subdezvoltare*, lipsită de mecanismele şi de resursele necesare de înscriere într-un proces rapid de dezvoltare. România se confrunta cu un deficit cronic de resurse capitaliste de dezvoltare: o masă de ţărani cu mici proprietăţi de pământ, lipsa de capital, structuri feudale încă susţinute de factorii politici. Avuţia, atât cât exista, era foarte inegal distribuită. Comunităţile care ar fi putut să le utilizeze productiv aveau puţin capital şi ţărănimea era săracă: fâşii mici de pământ.

Şcoala Gusti şi-a asumat misiunea nu numai de a susţine ştiinţific procesul de ieşire din subdezvoltare, ci şi de a iniţia şi organiza acest proces. A ales pentru început *satul,* care acoperea în jur de 70–80% din viaţa socială românească. *Monografiile* gustiene nu erau simple descrieri ale satelor, ci organizarea unui parteneriat sat/echipa sociologică pentru a dezvolta satul.

Dimitrie Gusti a făcut cu mult mai mult decât cursuri introductive, cărţi teoretice sau analiza unor probleme sociale. El a iniţiat o *mişcare socială* unică în lume: specialişti din diferite domenii ştiinţifice/profesionale şi culturale şi-au unit efortul într-un program unic de cercetare-dezvoltare socială, sociologia asumându-şi funcţia de coordonare a întregului efort. A creat astfel un spaţiu social de colaborare multidisciplinară.

A definit cu claritate obiectivul asumat de şcoala sa de sociologie: nu „marea” teorie sociologică, ci constituirea unui *mecanism de producere a cunoaşterii de sine a comunităţii româneşti.* A definit profilul sociologiei româneşti ca *ştiinţă a naţiunii:* producerea de cunoaştere a comunităţii în care românii trăiesc. Un proces de producere masivă de cunoştinţe sistematice, culese cu mijloace sociologice, despre starea comunităţilor româneşti. Nu „o teorie” a României, ci generarea unei mase imense de informaţii despre starea societăţii

româneşti. Obiectivul: o cunoaştere de sine a ţării/naţiunii. (Gusti şi gustiştii înţelegeau prin „naţiune” nu o entitate „metafizică”, ci o realitate social-culturală precisă, „ţara”, comunitatea în care trăiau în acel spaţiu.)

Misiunea sociologiei nu este doar producerea de cunoaştere, ci producerea de dezvoltare socială: angajarea comunităţii umane într-un proces al ei însăşi de dezvoltare. Producerea unui complex comunitate/ştiinţă orientat spre dezvoltarea de sine.

Programul gustian a încercat să dezvolte capacitatea satului de a identifica resursele de care dispune şi de a le mobiliza pentru ieşirea din subdezvoltare, inclusiv a celor umane: învăţătorul, preotul, doctorul, administraţia publică locală. Se adaugă şi o altă resursă foarte importantă: competenţa „gratuită” a specialiştilor angajaţi în programul lui Gusti.

Gândind în perspectivă, Gusti credea că se va realiza o *hartă socială* a României în care fiecare unitate, sat/oraş, avea să fie obiectul unei *monografii.* Spre sfârşitul perioadei, tinerii gustieni au introdus o nouă viziune: eşantionarea. Era mai eficient nu a face mii de monografii şi a le asambla într-o imagine globală, ci a face *eşantioane tipologice.*

Monografia comunităţilor oferea o nouă şansă pentru sociologie. Sociologia a avut de la început misiunea de a fi o *ştiinţă globală*, sintetică, a realităţii sociale. Dar ea a găsit multe discipline ştiinţifice „sectoriale”: economie, demografie, ramurile culturii. Ideea sociologiei de a fi o ştiinţă integrativă a creat o întrebare fundamentală: poate sociologia să creeze o viziune integratoare? Ştiinţele sectoriale s-au dezvoltat rapid, fără a da prea multă atenţie pretenţiei integratoare a sociologiei. Sociologia s-a trezit să devină o ştiinţă sectorială, centrându-se pe componenta „strict socială”, o ştiinţă a „socialului”. Această situaţie s-a agravat în prezent. Adesea, sociologia tinde să se centreze mai mult pe analiza opiniilor, nu a realităţii complexe a vieţii sociale. Gusti a avut o idee care răspunde la această întrebare: sociologia putea să devină o ştiinţă integrativă la nivelul monografiilor comunităţilor prin cooperarea „locală” a specialiştilor. În anii programului gustian s-a realizat un spaţiu de comunicare între domeniile sociale, depăşind în mare măsură izolarea sociologiei.

În fine, Şcoala Gusti a făcut şi o altă deschidere istorică. Sociologia s-a dezvoltat nu ca ştiinţă îngustă a „socialului”, ci ca ştiinţă globală, integrativă, a realităţii sociale. Gustienii au ieşit din izolarea universităţii integrându-se în comunităţi, dar dezvoltând totodată colaborarea cu toate instituţiile publice naţionale şi locale. Colaborarea cu Institutul Naţional de Statistică a fost o prioritate. În Occident, invers, sociologia a tins să se izoleze de celelalte ştiinţe sociale: centrarea pe teme speciale, evitând problemele macro.

Proiectul lui Gusti a fost animat de un optimism apreciabil. Pentru mobilizarea resurselor existente, era preferabil să se acorde o atenţie mai scăzută dificultăţilor. Ele existau, dar trebuiau depăşite „în mers” în procesul ieşirii din subdezvoltare.

Sociologia în perioada comunistă: 1944–1989

Încheierea războiului în 1944 a creat pentru România o nouă situaţie. În următorii 46 ani, sociologia românească a cunoscut o evoluţie puţin spus dramatică: vârfuri şi prăbuşiri.

1944. Noul program al lui Dimitrie Gusti pentru perioada postbelică. În noul context după încheierea războiului, Gusti a încercat să dezvolte un nou program sociologic de refacere şi dezvoltare a ţării. Exista o echipă gustiană cu capacitate de prestigiu.

Dimitrie Gusti, membru al Academiei Române, preşedinte al Academiei Române între 1944–’46, sociolog cu recunoaştere mondială, s-a oferit, cu bună credinţă, să sprijine noul proces de lansare a ţării după dificilul război. În 1945, *Scânteia*, ziarul Partidului Comunist, publică un articol programatic cu viziunea sociologului român Dimitrie Gusti: strategia postbelică a ţării.

„Programul nostru [de dezvoltare]... ne-am oprit asupra următoarelor probleme. Prima şi, desigur, cea mai importantă este cunoaşterea poporului sub toate aspectele sale de viaţă: biologic (alimentaţie, locuinţe, boli sociale, sifilis, tuberculoză, pelagră etc.), economic (viaţa oraşelor, a satelor, a uzinelor), cuprinzând şi cercetarea vieţii ţăranului şi a muncitorului. O cercetare ştiinţifică experimentală şi ale cărei date să fie puse la dispoziţia omului politic, pentru ca omul politic să nu mai recurgă la soluţii improvizate, ci la soluţii bazate pe date ştiinţifice. Pe lângă viaţa economică ne interesează cercetarea sub toate aspectele a vieţii spirituale şi sociale... cunoaşterea pământului românesc. Valorificarea Deltei Dunării, crearea de eleşteie sistematice, alimentarea cu ape a regiunilor lipsite de ape ş.a.m.d. O a treia problemă este aceea a descoperirii materiilor prime, a creării unei industrii farmaceutice româneşti, a obţinerii de substanţe pentru tăbăcirea pieilor, a utilizării fibrelor naturale din stuful Deltei etc., care formează obiectul de cercetare al comisiei de chimie pură şi industrială. O altă problemă care se impune atenţiei cercetării teoretice şi aplicate este problema energetică, chimia combustibililor (cărbuni, gaze, petrol etc.), cu planuri privind electrificarea ţării, amenajarea de instalaţii electrice moderne, folosirea apei în agricultură (irigaţii), utilizarea raţională a lignitului din regiunea subcarpatică pentru obţinerea unui combustibil brichetat ieftin ş.a.m.d. O altă comisiune se ocupă cu problema materialelor de construcţie şi refacerea clădirilor. Apoi ...biologia vârstelor, economia organelor interne, modul de desfăşurare a tifosului exantematic, problema guşii ş.a. Consiliul mai are în vedere cercetări asupra fizicii nucleare, tehnicii militare, producţiei agricole şi industriale, sistematizării oraşelor şi satelor. De asemenea, va publica o mare enciclopedie românească.” (*Scânteia*, 1945)

Dacă analizăm cu atenţie programul gustian schiţat în 1945 în *Scânteia*, constatăm că acesta avea în esenţă aceeaşi orientare ca programul propus ulterior de Partidul Comunist: un program de dezvoltare social-economică a ţării. O singură diferenţă fundamentală: în programul gustian, conducerea era acordată comunităţilor asistate de sociologie. Programul comunist sovietic acorda poziţia de conducere partidului comunist.

→

Istoria de lângă noi

Originea românilor (XVIII)

Venirea ungurilor

Dan D. FARCAŞ

Ungurii erau un neam seminomad, cu origini undeva în bazinul fluviului Obi, din estul munţilor Ural, neam înrudit cu populaţiile hantî (ostiaci) şi mansi (voguli) care încă trăiesc în acea zonă (în districtul autonom Hantî-Mansi). Migrând spre sud-vest, ei au suferit puternice influenţe, la început iraniene, apoi turceşti. Un timp s-au stabilit în zona actualei Başkirii, din sud-vestul munţilor Ural, unde au fost subordonaţi pentru o perioadă Imperiului Khazar. În jurul anului 830, sub presiunea pecenegilor, triburile ungureşti s-au deplasat spre vest şi au ocupat militar – pentru circa 70 de ani – spaţiul dintre Bug şi Carpaţi (deci şi teritoriul actual al Moldovei). Au adus cu ei şi alte triburi de populaţii migratoare şi, conform obiceiului pe care-l aveau, au întreprins de aici raiduri de jaf până foarte departe, spre vest sau spre sud.

Ca în toate invaziile popoarelor nomade, ocuparea unui teritoriu, în acest mod, nu implica dislocarea populaţiei băştinaşe, ci doar instalarea unei supremaţii militare peste un anumit teritoriu, cu respingerea militară a altor pretendenţi din jur. Ocupaţia putea fi însoţită de aşezarea, mai mult sau mai puţin vremelnică, şi a unor populaţii de zeci sau chiar sute de mii de persoane din neamul migrator. Într-o asemenea populaţie, practic orice bărbat valid era purtător de arme şi participant la expediţii militare de jaf, uneori la distanţe foarte mari, această ocupaţie fiind socotită de migratori ca singura demnă de un neam nobil. Oraşele sau cetăţile întâlnite în drum erau de regulă distruse, întrucât, pe de o parte, în ele se găseau bogăţii care puteau fi prădate, iar, pe de altă parte, ele puteau constitui centre de organizare şi rezistenţă militară ale unui potenţial inamic. În schimb, populaţia sedentară rurală era cruţată, între anumite limite, cerându-i-se dijme în produse agricole, animaliere şi meşteşugăreşti, ca şi recruţi în oştirile stăpânitorilor. Era, de asemenea, o cutumă ca foştii stăpâni ai locurilor care se supuneau, recunoscându-se, într-un mod credibil, vasali ai cuceritorilor, să fie înrolaţi cu cetele lor în vederea participării la operaţii militare comune. Nu arareori se ajungea astfel la încuscriri. Drept rezultat, mai toate hoardele năvălitoare şi stăpânirile consecutive erau „multietnice”, etichetate doar prin numele naţionalităţii sau tribului şefilor supremi, iar o bătălie câştigată sau pierdută putea schimba stăpânirile şi ierarhiile pe teritorii întinse (mai ales pe hărţile întocmite în zilele noastre), chiar fără ca majoritatea populaţiei de rând să fi băgat de seamă ceva deosebit.

În 895, şefii ungurilor, instigaţi de bizantini, au atacat şi au prădat Bulgaria cu cetele lor. În revanşă, bulgarii s-au înţeles cu pecenegii, aflaţi în zona Bugului, să-i atace din două direcţii pe unguri, iar după o bătălie decisivă, i-au forţat pe aceştia să părăsească definitiv teritoriile deţinute. Drept urmare, o populaţie, estimată de unii chiar la 200-500.000 de oameni (inclusiv femei, bătrâni, copii), împreună cu cirezi, care cu coviltir etc., traversează Carpaţii de nord şi se stabilesc în Câmpia Panonică, stăpânită pe atunci de trei puteri: francii (la vest de Dunăre), moravii (în nord) şi bulgarii (la est de Dunăre). Aceştia nu opun o rezistenţă notabilă şi armatele comandantului suprem, „ducele” Árpád, ocupă teritoriul, care a fost apoi împărţit între diversele triburi (tradiţional 7 ungureşti şi 3 khazare) ale uniunii.

Timp de un secol, ungurii continuă, şi de aici, raidurile de jaf în toată Europa. După o înfrângere dezastruoasă, suferită în anul 955, în confruntarea cu oştile germane conduse de Otto I, pe râul Lech, lângă Augsburg, raidurile lor se reorientează spre Imperiul Bizantin. Între timp, o bună parte a veneticilor se amestecă cu localnicii (slavi, români, iazigi, avari etc.) şi se sedentarizează.

În anul 1001, papalitatea recunoaşte Ungaria drept regat, sub regele Ştefan I, cu condiţia ca populaţia să adopte ritul catolic, proces care va fi realizat cu mână forte.

În secolele X şi XI, ungurii îşi extind treptat controlul asupra actualelor teritorii ale Banatului, Crişanei şi Transilvaniei, locuite de un amestec de populaţii în care majoritatea au reprezentat-o probabil dacii romanizaţi şi slavii. Aceste teritorii fuseseră conduse până atunci de „duci” (respectiv principi, voievozi), supuşi în mare parte, aşa cum am arătat în episodul anterior, ţaratului bulgar şi practicând religia ortodoxă.

Cel mai vechi document relatând evenimentele din jurul sosirii ungurilor şi ocuparea teritoriilor din Transilvania, Banat, Crişana etc. este *Gesta Hungarorum* („faptele maghiarilor”, în limba latină: Paul Lazăr Tonciulescu, *Cronica notarului Anonymus, Faptele Ungurilor,* Editura Miracol, Bucureşti, 1996), o lucrare scrisă de notarul „P.”, numit ulterior „Anonymus”, al regelui Bela (nu se ştie al câtelea, deoarece au fost patru regi cu acest nume), cel mai probabil la sfârşitul secolului al XII-lea (adică pe vremea lui Bela III), deci la circa 300 de ani după cucerirea maghiară, dar posibil şi mai devreme. Autorul a folosit în lucrarea sa informaţii transmise oral, dar probabil şi surse scrise mai vechi, care între timp s-au pierdut. Azi, istoriografia maghiară nu mai acceptă documentul drept o dovadă autentică, atât din cauza acestor particularităţi, cât şi din cauză că nu sunt menţionate nume şi evenimente importante, care apar în documente contemporane străine, respectiv sunt menţionate nume şi evenimente care nu sunt cunoscute nicăieri în altă parte. Dar credem că nu există motive ca notarul anonim să fi inventat legende, mai ales în favoarea românilor, şi că majoritatea faptelor descrise sunt veridice.

Anonymus scrie că în 895-96 cârmuitor al Transilvaniei era „un anumit vlah” (deci român), pe nume Gelou, care a fost învins de unul dintre cei şapte şefi de trib maghiari. Un alt lider local a fost ducele Glad (poate Vlad?), stăpânitorul Banatului, cu capitala la Cuvin (pe malul Dunării, azi în Banatul sârbesc). El era închinat ţarului bulgar, iar armata lui era formată din pecenegi, bulgari şi români. În jurul anului 934, după câteva bătălii pierdute, Glad a jurat credinţă ungurilor.

După aproape un secol, stăpân peste aceleaşi locuri era principele Ahtum (poate un urmaş al lui Glad, după unele surse peceneag), posesiunile căruia se întindeau de la Dunăre la Crişuri şi din Carpaţi la Tisa. Reşedinţa ducatului său era în *Urbs Morisena*” (oraşul Mureşana?), fost castru roman, care se spune că a fost între anii 380-453 capitală a hunilor. Cetatea Morisena a fost şi capitala principilor Glad, Claudius şi Ahtum. Oraşul se afla pe malul sudic al Mureşului, unde exista, atestată din 1002, şi o mănăstire ortodoxă cu hramul „Sf. Ioan Botezătorul“, cu călugări aduşi de la Vidin. În contextul creştinării (în rit catolic) a ungurilor, regele Ştefan a trimis, în jurul anului 1028, o armată contra lui Ahtum, care va fi ucis în luptă. Generalul învingător, pe nume Cenad (Chanadinus în latină), înrudit cu regele, va reboteza oraşul cu numele său. Aici se va institui apoi, în 1030, o episcopie catolică, sub conducerea italianului Gerardo Sagredo (pentru unguri, Sf. Gellért, martirizat în 1046, la Buda, de cei care încă se opuneau creştinării). Oraşul Morisena/Cenad va fi distrus de tătari în 1241, la ora actuală fiind o comună în judeţul Timiş. Dar dioceza de Cenad a existat până după Primul Război Mondial şi, reorganizată, există şi acum în Ungaria. Continuatoarea ei în România este, din 1930, episcopia catolică de Timişoara.

Notarul anonim mai vorbeşte şi de un duce de neam khazar, domnind între Tisa, Transilvania, Mureş şi Someş, numit Menumorut, închinat „regelui de la Constantinopol”. El a refuzat solicitarea făcută în 907 de domnitorul maghiar Árpád să-i cedeze teritoriul său. Ca răspuns, maghiarii au asediat cetatea Zotmar (Satu Mare) şi castelul lui Menumorut din Biharia, învingându-l. Tot *Gesta Hungarorum* spune însă că apoi el şi-a căsătorit fiica în dinastia conducătoare maghiară, regele Ştefan fiind un descendent al ei. În conformitate cu o altă sursă, *Cronica Pictată de la Viena,* Ştefan I-a învins, de asemenea, pe Kean, conducătorul unui stătuleţ din sud-estul Transilvaniei, vasal bulgarilor.

Istoricii acceptă că Transilvania a fost cucerită de maghiari în etape, între anii 900 şi 1200, ei ajungând la râul Olt abia în jurul anului 1150. Voievodul din Bălgrad (Alba Iulia), a ctitorit în capitala sa, la sfârşitul secolului al 10-lea, o bazilică ortodoxă (mai veche decât actuala Catedrală catolică Sfântul Mihail), aici fiind şi sediul unei episcopii, condusă, la un moment dat, de grecul Ierotei. Ruinele acestei bazilici au fost cercetate în 2011 şi reîngropate ulterior. (https://www.dacoromania-alba.ro/nr61/biserica_bizantina.htm) În anul 1009, regatul maghiar şi-a impus autoritatea (şi politica de catolicizare) şi asupra acestei zone, înfiinţând episcopia catolică a Transilvaniei (care a avut, de atunci, o continuitate neîntreruptă, iar din 2001 e arhidieceză). (Va urma.)

Gusti nu este doar un mare sociolog român. Cred că este şi un vârf al sociologiei mondiale. Alături de Marx, Gusti a fost un constructor de istorie: a propus o alternativă la comunismul lui Marx. O nouă societate, în care sociologia urma să fie fundamentul ştiinţific al politicii. Marx a propus o teorie a capitalismului consolidat şi a argumentat că logica capitalismului duce la o revoluţie socialistă. Gusti a analizat societatea subdezvoltată şi a propus o strategie a ieşirii din subdezvoltare. Dacă privim astfel lucrurile, strategia lui Gusti este înalt relevantă şi pentru România actuală. România este o societate subdezvoltată aflată la marginea societăţii capitaliste europene consolidate şi trebuie să-şi găsească o strategie de ieşire din subdezvoltare.

Gusti nu s-a înscris într-un partid politic. Nu a dorit, deşi probabil ar fi fost foarte simplu să obţină o funcţie de prim-ministru. El a vrut să susţină, împreună cu sociologia, conducerea ţării. Nu *administrarea* societăţii, ci iniţierea unui proces de dezvoltare social-economică a ţării.

În acei ani Gusti este invitat de ONU, la Washington, unde a prezentat propunerea unui *Institut Social al Naţiunilor* care urma să pună întreaga lume într-o nouă viziune. Am fost tentat să consider că era o naivitate. Meditând mai mult, am ajuns la concluzia că nu era naivitate, ci a promovat un curs alternativ posibil al istoriei.

Acum înţeleg şi altceva. Am fost mereu jenat că mi-a fost greu să rezum „teoria” lui Gusti, aşa cum se prezintă alte teorii sociologice. Ar fi fost o eroare. El nu a construit atât o „teorie” a societăţii, ci a introdus un proces social-instituţional de dezvoltare a ţării asistat de sociologie împreună cu toate ştiinţele relevante.

Îmi revine în minte proiectul lui Platon: o lume condusă de filosofi. Ideea pare formidabilă: o lume condusă de cunoaştere. Deci cunoaşterea va conduce lumea? Ca sociolog, Gusti nu a promovat o lume condusă de cunoaştere, ca în modelul lui Platon. El nu a impus „elevilor” lui o teorie şi nici un „model” de societate, ci a promovat un spaţiu „deschis” al construirii libere de către oameni asistaţi de sociologie. Proiectul lui Gusti conţinea un nou tip de democraţie, mult mai profund decât simpla democraţie bazată pe alegeri din patru în patru ani.

După un an, Dimitrie Gusti se reîntoarce în România, pregătit să coordoneze ştiinţific relansarea ţării. Dar este dat afară din toate funcţiile, din casă, biblioteca lui este împrăştiată. După câte ştiu, un prieten îl ia la el, asigurându-i supravieţuirea. E drept, nu a fost băgat în închisoare.

(Va urma.)

Lingviştii pot contribui la rescrierea istoriei

Victor RAVINI

Azi se ştie ceea ce savanţii care au fost şi nu mai sunt n-aveau cum să ştie. Vechimea grecilor în Peninsula Balcanică a fost îndelung dezbătută şi controversată. În cele din urmă s-a ajuns la concluzia de nestrămutat că sunt veniţi mult mai târziu decât s-a crezut şi cum unii încă mai cred. Istoricii de azi afirmă cu hotărâre că grecii au venit în Grecia mult după Războiul Troian şi că nimic din *Iliada* şi *Odiseea* nu e grecesc, nici măcar Homer, doar limba în care au ajuns la noi. Herodot şi sumedenie de autori greci spun că regiunile care au fost invadate de triburile de nomazi războinici dorieni, eleni, eolieni, ionieni, attici sau aheeni – pe care ulterior romanii aveau să îi numească *greci* – erau populate din cea mai îndepărtată Antichitate de către pelasgi. Autorii greci afirmă că pelasgii nu cunoşteau limba greacă şi că aveau o civilizaţie superioară cuceritorilor.

Savanţii din trecut au crezut că pelasgii şi limba lor au dispărut fără urmă. Unii cercetători au demonstrat că limba albaneză (cu dialectul *tosk* şi dialectul *gheg,* mai conservativ) e o relicvă vie a limbii pelasgilor. Însă au fost ignoraţi. Limba şi mitologia greacă sunt fără îndoială indo-europene, dar înţesate cu elemente pre-indo-europene, de la populaţia autohtonă. Cu ajutorul lexicului albanez se poate ajunge la originea pelasgică a multor nume de divinităţi din mitologia greacă şi de locuri, ba chiar şi a unor cuvinte obişnuite. Etimologiile dezvăluie un transfer de cultură de la pelasgi la greci şi de la etrusci (de origine pelasgică) la romani. Mulţi s-au minunat de miracolul că grecii, veniţi ca nomazi şi războinici, s-au ridicat, mai rapid decât orice alt popor vreodată, la o cultură înfloritoare ce a pus bazele civilizaţiei de azi. Unii au crezut că grecii ar fi o rasă superioară genetic, în sensul lui Gobineau.

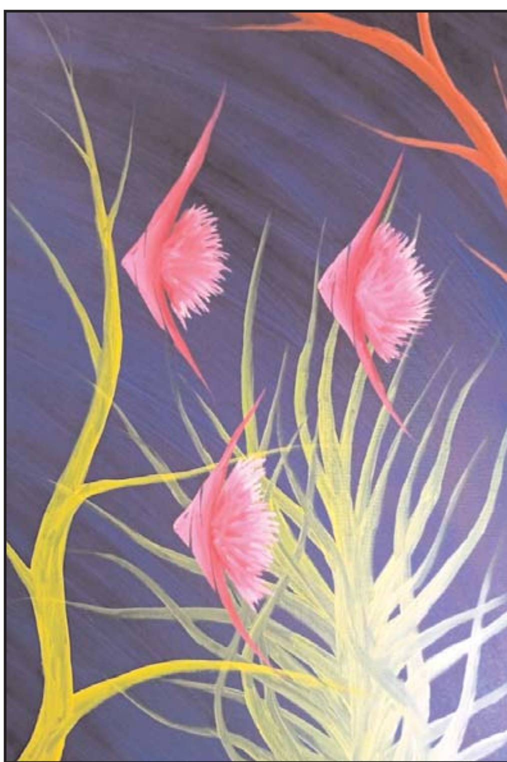
Nu prin superioritate genetică se explică miracolul grecesc, ci prin aceea că grecii au preluat cultura pelasgilor. Mare parte dintre pelasgi, în special elitele economice şi culturale, au învăţat limba cuceritorilor pentru a-şi păstra privilegiile şi s-au adaptat la noua structură politică. Pelasgii i-au sedentarizat pe greci, i-au învăţat agricultură sau meserii şi le-au transmis achiziţiile lor culturale. Le-au tradus *Iliada* şi *Odiseea* în greacă. După câteva generaţii, pelasgii au devenit greci. La fel s-a mai întâmplat în istorie şi prin alte ţări. Alţi pelasgi s-au retras în zonele mai greu accesibile şi neinteresante pentru cuceritori. Limba pelasgilor nesupuşi a evoluat şi a devenit limba albaneză de azi.

Lingviştii au stabilit că grupurile de consoane *-nth-, -ns-, -tt-, -ss-* din multe toponime greceşti sunt inexistente în limbile indo-europene. Dar sunt specifice în limba pre-indo-europenilor: Corinth, Probalinthos, Zakynthos, Amarynthos, Tiryns, Attica, munţii Hymettus, Brilettus, colina Lycabettus, suburbia Gargettus, Larissa, muntele Parnassus, râurile Kephissos şi Ilissos, oraşele Amnissos, Tylissis din Creta şi mai multe. Alte nume de locuri, care nu pot să aibă etimologie indo-europeană, sunt cele cu terminaţia *-enai/ene*: Athenai (Atena), Cyrenne (în Libia), Kyllene (Kylini), Melitene (în Turcia), Messene, Mykenai (Micene), Mytilene. Tot cu etimologie pre-indo-europeană sunt: Delphi, Lindos, Rhodos, Rhamsnus, Teba şi altele. Toate aceste toponime existau înainte de venirea grecilor în Grecia.

Redau aici câteva nume de divinităţi, care la origine nu pot să fie greceşti, întrucât nu sunt indo-europene, cât şi alte nume proprii ce nu au nicio legătură semantică cu vreun cuvânt obişnuit din limba greacă şi contravin sistemului fonetic grecesc. Aceste nume au echivalente semantice şi fonetice în limba albaneză. Ca atare, sunt de origine pelasgică:

Afrodita. În limba albaneză, *Afër dita* înseamnă *aproape de ziuă, zori de zi,* iar prin extensie: *cea care e frumoasă ca ziua sau aurora, cea care străluceşte ca lumina zilei.* În *Iliada*, Afrodita îi apără pe troieni, popor pelasgic. *Afër dita* mai poate însemna şi *lumina de la amiază,* adică dinspre sud. La sud de Peninsula Balcanică este Africa şi ne putem întreba dacă nu cumva numele acestui continent vine din limba pelasgilor.

Agamemnon. În albaneză, *E ka memnuë* înseamnă *cel ce gândeşte, reflectează, elaborează, organizează*. În *Iliada*, el e generalisimul armatei acheene, însă acheenii încă nu apăruseră în Peninsula Balcanică pe vremea Războiului de la Troia. Deci grecii l-au acaparat pe Agamemnon, ca şi cum ar fi fost un strămoş al lor.

Ahile, în *Iliada* e numit *cel cu picioare uşoare* sau *rapid*. În albaneză, *Aq i lehtë* înseamnă *cel atât de uşor, cel atât de rapid.* El e fiul lui Thetis, o nimfă a mării. Deti în albaneză înseamnă *mare* (substantiv). El era şeful mirmidonilor, onorat în Tesalia pelasgică şi în Thesprotia, anterior numită Pelasgia.

Ajax, cel mai viteaz după Ahile, poate fi asociat cu *Gjaks, Gjakës* (pronunţat Jaks, Jakes), care în albaneză înseamnă *sângeros, ucigaş.*

Alexandru, supranumele lui Paris, fiul lui Priam, regele Troiei; mult mai târziu numele celui mai faimos comandant militar din istorie. *Ka le sin andërr* în albaneză înseamnă *născut ca un vis, fiul visului.*

Amazoanele. În albaneză *E ma zanë* înseamnă *cele care reţin, captureează, cele care privează de libertate*. Cuvântul *zanë* derivă de la *zaniè, zania*, care înseamnă *ceartă, se amestecă, altercaţie, captivitate.*

Ares, zeul războiului, apărător al Troienilor. Cultul lui era importat din Tracia. În albaneză *Erz, Erez, Ers, Eres* înseamnă *onoare*. Orice război e o chestiune de onoare pentru ambele părţi beligerante.

Artemis. Una din zeiţele asociate cu Luna de pe cer. În albaneză *Art e mih, Arté miélh: câmpuri arate, câmpuri însămânţate.*

Atena, zeiţa înţelepciunii şi oraş al pelasgilor. Se ştie că Acropole e clădit pe fortificaţia construită de pelasgi. *E thena* în albaneză înseamnă *cea promisă*.

Bucefal, calul nărăvaş pe care numai Alexandru Macedon l-a putut încăleca şi l-a primit cadou. *Buçë e falë* în albaneză: *iapă nărăvaşă oferită cadou.* Asta înseamnă că Bucefal nu era armăsar, cum s-a crezut, ci era iapă.

Casandra. A primit de la Apollon darul de a prevesti viitorul. În dialectul *gheg, Qes andërra* înseamnă *cea care interpretează visele.* Cine interpretează visele, prezice viitorul.

Cronos. În dialectul *gheg Koh ro* şi în dialectul *tosk Koh ron* înseamnă *Timpul trăieşte, Timpul trăieşte şi e perpetuu.*

Dedal. *Të dal, Të dalë* în albaneză: *Să ies, Cei care au ieşit.* Dedal a ieşit din labirint.

Dejaneira, ultima nevastă a lui Hercule. Ea i-a dat cămaşa în care a ars. În albaneză *Diéga nieri: Eu am ars soţul meu.*

Demetra, Demeter. S-a crezut că *meter* ar veni din greacă *mêtêr* sau latină *mater = mamă.* Nu s-a ştiut că în albaneză *Dhê Motër* înseamnă *Pământ-Soră.* În mitologia greacă, Demeter era sora (*motër*) lui Zeus şi personifica pământul cultivat şi fecundat.

Deukalion. Guverna în Tesalia în secolul XVI-lea î.Cr. În albaneză *Dukalua. Duk, duka: prinţ, lua: leu, lei.*

Elena, fiica lui Zeus şi a Ledei, cât şi Elena cea răpită de către Paris. *E lena* sau *E lana*, înseamnă *cea care a fost abandonată.*

Epimeteu. Un titan care a creat animalele. În albaneză *E per mî dhé: pe pământ.*

Faeton. Fiul lui Apollo. Apollo a făcut greşeala de a îi încredinţa carul Soarelui. Fiul neexperimentat a incendiat pământul. Jupiter îl pedepseşte, îi spune lui Apollo ce a făcut tânărul şi dă vina pe el. În albaneză *Fai-tan: E greşeala ta. Fai: greşeală, tane: a ta.*

Hades, suveran în regatul morţilor. În dialectul *gheg Ha deks*, în *tosk Ha vdeks* înseamnă *cel care devorează morţii.*

Hera. Sora şi a şaptea nevastă a lui Jupiter. În albaneză *erh, erha: aer, atmosferă.* Hera, Atena şi Demetra, divinităţi feminine de prim rang din matriarhat, au fost acceptate în patriarhat ca divinităţi secundare (soţii, surori sau fiice) pe lângă divinităţile masculine ale indo-europenilor cuceritori. Modificarea mitologiei oglindeşte modificările din structura societăţii.

Hermes, Mercur la romani. *Err mes* (*gheg*) şi *Err mbys* (*tosk*) înseamnă *cel care ucide întunericul, tenebrele* sau *cel care e funest*. Hermes Trismegistos, explicat prin greacă: *Hermes de trei ori mai mare*. În albaneză *kris me gishtë* înseamnă *cel care face cu degetul să răsune corzile unei lire.*

Homer. Etimologiile diferă, fără să fie susţinute de vreo asemănare semantică sau fonetică cu limba greacă. În albaneză *O merë!* şi *O mirë!* înseamnă *O, ce frumos! O, ce minunat!*

Icar. *Hik aïr, Hik n'aïr* în albaneză înseamnă *cel care îşi ia zborul, cel ce pleacă în aer.* Icar şi-a luat zborul şi s-a prăbuşit.

Laerte. Explicat prin greacă: *furnică*. Însă Laerte nu avea nicio legătură cu furnicile. Era rege în Itaca şi tatăl lui Ulise. În albaneză *Le urtë* înseamnă *născut înţelept, virtuos*. În timpul absenţei fiului său, Laerte se retrage cu înţelepciune şi duce o viaţă discretă, virtuoasă.

Latona, mama lui Apollo şi a Artemisei. În albaneză *Le t'hana: Ea naşte luna*.

Menelaos, soţul Elenei, fiica lui Tyndar, rege al Spartei, care a fost răpită de către Paris, fiul lui Priam. Răpirea ei a declanşat Războiul Troian. În dialectul *gheg, Men e la* înseamnă *cel care şi-a pierdut capul sau raţiunea*.

Odiseu (Ulyse). Explicat prin greacă: *la mânie.* Însă nu mânia îl individualizează pe Odiseu, ci inteligenţa vicleană şi călătoriile pe mare. În albaneză *Udhës, Udhësi* înseamnă *călător. Udhë* înseamnă *cale, drum, călătorie.*

Pandora. În albaneză *Pun me dor: lucru cu mâinile.*

Poseidon, zeul mării şi al oceanelor. În albaneză *Pos dhên: dincolo de pământuri, pos: dincolo, dhê: pământ,* la acuzativ plural *dhên.*

Priam, ultimul rege al Troiei. În albaneză *Pri iam* înseamnă *eu sunt ghidul, şeful, cel ce comandă şi organizează.*

Prometeu. În albaneză *Por me dhé: cu pământ.*

Telemac, fiul lui Odiseu, născut după plecarea acestuia la Troia. Explicat prin greacă: *bătălie decisivă*. Însă Telemac nu participă la nicio bătălie, de niciun fel. Numele lui e pronunţat de Penelopa la întoarcerea lui Odiseu: *Të leu mec.* În albaneză înseamnă *Ţi-am născut un băiat. Leu* înseamnă *născut*, iar *lehonë* înseamnă *lăuză. Mec* înseamnă *băiat.* În franceză *un mec* înseamnă *un tip, un bărbat.*

Thalia, muza care patrona comedia. În albaneză *tallia, talliè, tallje* înseamnă *glumă, sarcasm, bătaie de joc, batjocoritor, a ridiculiza, a satiriza.*

Themis zeiţa justiţiei, cu o balanţă într-o mână şi cu o sabie în cealaltă. În albaneză *Të mys, Të mbys, T'mys: Eu te ucid.*

→

Istoria de lângă noi

Uranos, zeul cerului. În albaneză *Quielh u-vran: Cerul e acoperit. Vran: acoperit.*

Vulcan, zeul latin al focului subteran, Hefaistos la greci. În albaneză: *Vulh-Kan: Ei vomită. Malet vulkan zierm: Munţii vomită foc.*

Brindisi, port italian la Adriatica. *Brin dashi* în albaneză: *coarnele berbecului.* Se vede pe Google Maps că vechiul port Brindisi, în oraşul vechi, putea să fie asemănat de marinari cu forma unor coarne de berbec.

Bucureşti. Conform lui Aref (p. 330), în albaneză *Bukur esht* (pronunţat: Bucureşt) înseamnă *cea care este frumoasă, frumoasa, frumoasă este ea*. Iorgu Iordan (p. 164) afirmă că antroponimul Bucur vine din limba albaneză, unde *Bukur* înseamnă *frumos.* Conform lui J.G. von Hahn (vol. III, p. 16), *bucura* înseamnă *frumoasa, bucuria* înseamnă *frumuseţea.* În limba albaneză *Bucurije* (pronunţat Bucurie, exact ca în română) este nume de fată. Alexandru Graur (p. 46) precizează: „Referinţa la istorie poate fi şi falsă: Bucureşti e format, evident, de la un Bucur, dar povestea cu Bucur Ciobanul a fost inventată numai pentru a explica numele oraşului." Afirmaţia lui Graur e confirmată de toponimele identice, care nu au vreo legendă cu ciobanul Bucur. Iordan precizează că în trecut au fost şase sate cu numele Bucureşti. Cinci dintre ele au fost înglobate în comune cu alt nume. Azi mai există doar satul Bucuresci, în judeţul Hunedoara. Sunt şi satele Bucureasa, Bucureni, Bucuru, două sate cu numele Bucura, două Bucuroaia.

Byzanţ. *Buzë esht, ësht, asht*, în albaneză înseamnă *este gura*. Mica localitate Byzanţ era pe malul european şi pe cel asiatic, ca două buze ale unei guri. Toponimul Buzeşti are aceeaşi construcţie lingvistică, la fel ca pentru Bucureşti.

Carpaţi. Dicţionarul lui Lahovari (p. 216) oferă trei etimologii: slavă, greacă şi latină, în care clară e numai incertitudinea. *Carp* înseamnă în albaneză *stâncă, rocă*. Se ştie că numele Carpaţilor provine din limba pre-indo-europenilor, unde *Car-*, însemna *piatră,* aşa cum zice lingvistul nostru Sorin Paliga, confirmat de toţi lingviştii francezi. Acelaşi dicţionar spune la pagina 188 despre piscul Caraiman din Bucegi: „Piatra de Caraiman este mult căutată pentru consistenţa şi tăria ei." Plutarh (46-125 d.Hr.) scrie în cartea despre Alexandru cel Mare (paragraful LXXXVIII) că armata lui a traversat regiunea Caramania, unde este acum localitatea Kerman, în Iran. Aşadar. acest toponim exista cu mult înaintea turcilor şi cumanilor. În Pirineii francezi există localităţile Caraman şi Caramany, ce nu pot proveni de la turci sau cumani. Coincidenţa dintre pelasgicul *Cara-* (piatră, stâncă) şi turcescul *kara* (negru) este datorată hazardului lingvistic şi a dus la multe confuzii în lumea ştiinţifică.

Dalmaţia. În albaneză *delmë, delmat* înseamnă *oaie, oile.*

Delos, insula unde s-a născut Apollo, zeul soare. La Delos era primul oracol dedicat soarelui. În albaneză *Diell, Dielli* înseamnă *soarele.* Mai înseamnă şi *duminică, ziua zeului soare.*

Geţii. Herodot spune: „Geţii se cred nemuritori [...]. Aceşti traci trag săgeţi împotriva cerului, când tună şi fulgeră [...]." (*Istorii,* Vol. 2, IV. XCIV, în traducerea mea, după traducerea în franceză a lui Pierre Henri Larcher) Numele de geţi e conservat în cuvântul albanez *Shigjetë*, care înseamnă *săgeată.*

Grecia, greci. Primii eleni veniţi în actuala Grecie s-au stabilit în vecinătatea unui trib pelasgic numit *Graïcoï, Graeci* şi *Graia.* Erau numiţi aşa deoarece aveau un cult religios pentru *Gré* (femei bătrâne). Aceste cuvinte corespund în albaneză cu *Gruïa, Grua, Gruë, Gra.* Elenii i-au asimilat pe Graïcoï, iar romanii i-au confundat. De la romani avem numele de greci şi Grecia.

Iliricul, Iliria. Explicat prin greacă: *taur sălbatic care se uită saşiu.* Nu se ştie de unde şi până unde cu taurul saşiu. Se ştie doar că Ilirii erau unul din cele mai importante popoare pelasgice şi erau consideraţi de greci că erau un popor independent. În limba albaneză, *I lirë* înseamnă *liber, independent.*

Liburnia, Liburnii. Regiune şi popor iliric, la sud de peninsula Istria, în actuala Croaţia. În albaneză *Le burrë* înseamnă *născut om,* în sensul viril al termenului. În dialectul *gheg Burëni* şi *Burërie* în *tosk* înseamnă *virilitate, bravură, vitejie, intrepiditate.* Să fie vreo legătură cu numele lui Burebista?

Liguria. Ligurii erau o populaţie de origine pelasgă stabilită în sudul Franţei, din valea Rhonului şi până în Italia, la Pisa. În albaneză, *Lëcurë* înseamnă *oameni îmbrăcaţi în piei.* Iar *Le gur* înseamnă *născuţi în stânci, troglodiţi.* Pliniu cel Bătrân (23-79 d.Hr.) spune în cartea XI.97.1 că brânza de oi a ciobanilor (*coebanum caseum*) ajungea la Roma din Liguria. Caseum a devenit caş în română. Lingviştii spun că românescul *cioban* nu poate veni din latinul *coebanum*, motivând că la acest cuvânt nu se poate aplica regula după care *cer, ceresc, cina* vin din *coelum, coelestis, coena,* ci vine din turcă sau cumană. Pliniu nu avea cum să preia *coebanum* de la turci sau cumani, ci de la liguri. *Cioban* e atestat în limba persană (*gôpân, ǵûbân, ćôpân, ćôbân*) cu mult înainte de apariţia turcilor şi cumanilor în istorie. Cuvântul *cioban* exista în Antichitate pe o arie vastă, din Franţa până în Persia. Turcii au preluat cuvântul *cioban* de la populaţiile cotropite. S-a mai întâmplat în istorie, că unii cuceritori militari au fost cuceriţi cultural de către cei învinşi.

Macedonia. *Ma kuaï qe dhen* în albaneză: *păzeşte cai, boi şi oi; Ma qe dhen: păzeşte boi şi oi.* De remarcat asemănarea dintre *kuaï* în albaneză şi *cai* în română.

Marsilia, Marseille. Atestat pentru prima oară în scris în limba greacă sub forma *Massalia.* În albaneză *Marr siellia* înseamnă *a aduce* sau *a lua şi a da*. În portul Marsilia se făcea comerţ, iar comerţul arhaic era sub formă de troc: aduceai şi dădeai ceva ca să iei altceva.

Toscana, regiune în Italia unde erau etruscii. Se poate asocia cu numele dialectului *tosk.*

Cuvinte, ale căror etimologii bine stabilite ca latineşti sau greceşti, pot avea originea tocmai în limba pelasgă:

Labirint. În albaneză *La bir in tok: Lasă gaură în pământ.*

Monument. Venit în română prin franceză din latină, *monumentum.* În albaneză *mani men, mani ment: amintiţi-vă!, păstraţi asta în memorie! Mormânt* vine din latină *monumentum* (DEX). Etimologia cuvântului *mormânt* coboară în timp până la pelasgi.

Speologie. În albaneză *Shpélion: cavernă, grotă. Shpél: grotă, ion: al nostru, a noastră.* De la pelasgi ar putea veni prenumele Ion, atât de răspândit la români?

Torace. În albaneză *thur, thurrës, thurrim: a îngrădi, a cuprinde* (pentru a proteja).

Se ştie că substantivele masculine din latină terminate în *-a* au fost preluate de la etrusci: *agricola, -ae,* (agricultor), *nauta, -ae* (corăbier, luntraş), *poeta, -ae* (poet), *scriba, -ae* (scrib), *advena, -ae* (străin) şi *incola, -ae* (locuitor). În italiană *incola* e cuvânt învechit.

Lingviştii au stabilit, prin analogie cu limba albaneză, care sunt cuvintele româneşti ce provin de la daci. Fac parte din fondul principal de cuvinte şi din diferite domenii de folosinţă: *abur, acuma, a anina, a astupa, baci, baier, balaur, baligă, baltă, barză, a boi, bordei, boreasă, brad, brâu, brutar, bucată, bucă, a se bucura, bucurie, bulz, buză, cai, cal, a canoni, cap, capăt, car, căciulă, călare, călăreţ, căluş, căprior* (la acoperiş), *căpuşă, căpută, cătun, ceafă, ceapă, cer* (subst.), *chiul, a chiuli, cioară, cioc, cireşar, coapsă, codru, copac, copil, corb, creastă, creier, cruce, cunună, curpăn, cursă, cuscru, cutezător, cuvânt, dărâma, de, droaie, este* (a fi, pers III sing.), *faşă, faţă, fărâmă, fluture, a flutura, foarte, frică, galben, gălbează, gard, gardină* (detaliu tehnic la butoaie), *gata, a găti, a se găti, ghimpe, ghioagă, ghiuj, grapă, gresie, groapă, grumaz, a se gudura, guşă, iască, îngust, mal, mascur, mazăre, măgură, mărar, mărat* (sărman), *mărăcine, a mărita, mătură, mâl, mână, mânecă, mânz, mânzat, mâţă, mesteacăn, mire, mireasă, moarte, mocirlă, molid, moş, mugur, murg, a murmura, năpârcă, naş, nun, nună, olog, orb, a orbi, orfan, pală, păstaie, pârâu, perete, a se perinda, pictură, pisc, plagă, poală, pom, poamă, pungă, pupăză, pururea, raţă, rână, rând, a rândui, rânduială, rânză, roată, rost, rostire, a rostui, sarbăd, sat, săgeată, sănătate, sâmbure, sâmcea, scară, a scăpăra, scânteie, a schimba, scoală* (verb), *a scrie, scrum, sculă, scurt, secol, spadă, spart, a spăla, spânz, spuză, stăpân, stână, stârc, sterp, strat, strâmb, a strânge, strigă* (vrăjitoare), *strungă, surd, şes, şopârlă, şut* (ciut, fără coarne), *traistă, a trăda, trădător, turmă, ţap, ţarc, vatră, văpaie, vătui* (ied, pui de iepure), *verde, veşted, viezure, zară, zănatic, zăr, zână, a zburda, zgardă, zgură.*

Vechile cuvinte din latină au mai multe derivate decât cuvintele venite ulterior din alte limbi. Şi mai productive sunt cuvintele sigure de la daci, fiind mai vechi. *Moş* are derivatele *moaşă, moşic, moşulică, moşneag, moşnean, moşnenie, moşan, moşinaş, moşie, moşier, a moşteni, moştenitor, moşoaică, moşmoan, a se moşmoni* şi multe altele. *Dicţionarul Academiei* (DLR) notează peste o sută de nume de plante comestibile şi păsări de pădure derivate de la *moaşă*.

Alte cuvinte albaneze cu posibile analogii în română:

Barka, barkë (pronunţat barcă): *barcă, navă.*

Duk, duka: prinţ independent. De comparat cu *duce, ducat* (rom.), *duc, duché* (fr.), *duk* (engl.), *duca* (ital.).

Kukuvaj: cucuvea, bufniţă.

Lua: leu, lei.

Nanë: mamă, nană. DEX trimite nană la limba bulgară şi la albaneză.

Čoban: Conform DLR, în limba albaneză înseamnă atât *păstor,* cât şi *Român.*

Totuşi, româna şi albaneza au prea puţine cuvinte comune pentru a fi mărturia unei convieţuiri sau a unor legături tradiţionale în trecut şi a unor împrumuturi reciproce. Dacă strămoşii românilor şi albanezii ar fi trăit în acelaşi spaţiu, cum au crezut unii savanţi – am fi avut o limbă comună sau două limbi apropiate, cum sunt limbile scandinave. Însă limbile albaneză şi română diferă mult între ele.

Singura explicaţie posibilă este că albanezii şi dacii au moştenit aceste cuvinte dintr-o sursă comună. Această sursă comună este limba pelasgilor. Pelasgii au lăsat mai multe urme în limba albaneză decât în limba română sau prin alte ţări din sudul Europei. Din fericire pentru lingvişti, continuitatea dintre limba pelasgilor şi limba albaneză, cât şi originea pelasgică a multor toponime, theonime, antroponime sau cuvinte obişnuite din limbile vorbite azi rămân un vast câmp de cercetare. Cartea lui Hans Krahe despre limba albaneză are titlul *Numele de locuri ca sursă de istorie*. Lingviştii pot contribui la rescrierea istoriei antice, ba chiar şi a preistoriei.

Bibliografie

Johann Erich Thunmann, *Über die Geschichte und Sprache der Albaner und der Wlachen,* Helmut Buske Verlag, Leipzig, 1774.

Johann Georg von Hahn, *Albanesische Studien*, trei volume, Verlag von Friedrich Mauke, Jena, 1854.

Edouard Schneider, *Une race oubliée. Les Pélasges et leurs descendants,* Ernest Leroux Éditeur, Paris, 1894.

George Ioan Lahovari, *Marele Dicţionar Geografic al României,* vol. 2, Bucureşti, 1899.

Hans Krahe, *Ortsnamen als Geschichtsquelle,* Winter Verlag, Heidelberg, 1948.

Iorgu Iordan, *Toponimia Românească,* Editura Academiei, Bucureşti, 1963.

Alexandru Graur, *Nume de locuri,* Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1972.

Mathieu Aref, *Les Pélasges. Précurseurs de la civilisation greco-romaine,* Éditions Connessaince et Savoirs, Saint-Denis, 2016.

Sub crugul Eminescului

La Congresul Mondial al Eminescologilor, Chişinău

Elis RÂPEANU

Am avut onoarea şi imensa bucurie de a participa la a XI-a ediţie a Congresului Mondial al Eminescologilor, care a avut loc la Chişinău (31 august – 2 septembrie 2022), invitată de academicianul Mihai Cimpoi, considerat primul şi cel mai mare eminescolog, să prezint cartea mea *Eminescu şi Credinţa sa Ortodoxă* (Ed. Semne, august 2022, 200 p.).

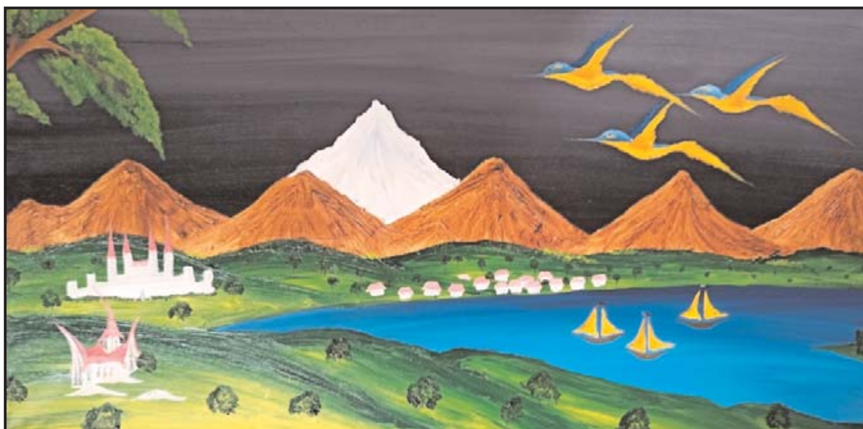
A fost o călătorie nu lipsită de evenimente. Am ajuns, la Chişinău, cu microbuzul, la 9 seara, marţi, 30 august, şi, când am coborât, începuse ploaia. S-a intensificat rapid, ne-am adăpostit sub acoperişul staţiei de troleibuz şi apoi a avut loc o asemenea răpăială, cu tunete şi fulgere, cum nu mai văzusem eu în toată viaţa mea de 83 de ani şi 3 zile. Apa a inundat trotuarul, ne-a udat zdravăn, dar am ajuns cu bine la Hotelul Bella Donna, împreună cu prof. Mihaela Albu – autoarea unui volum de peste 500 p. – *Eminescu şi eminescologia în exilul românesc.*

A doua zi, participanţii au fost prezenţi în Aula Academiei Republicii Moldova, unde au aplaudat primirea în această Academie a savanţilor Valeriu Matei şi Theodor Codreanu. După o pauză de prânz, am participat la sărbătorirea zilei de naştere a academicianului Mihai Cimpoi, devenit octogenar (n. 3 septembrie 1942, în familia lui Ilie şi Ana Cimpoi, în satul Larga, judeţul Hotin, România).

Pe 1 septembrie 2022, am traversat Chişinăul, cu troleibuzul 22, şi am ajuns la Centrul Academic Internaţional „Eminescu", unde ne-a întâmpinat directoarea Elena Dabija – o doamnă omniprezentă, atentă la tot ce era necesar pentru bunul mers al Congresului Mondial al Eminescologilor, ediţia a XI-a. În deplasările prin Chişinău am avut cinstea să fiu însoţită de doi cercetători cunoscători ai oraşului, Ionel Novac (care a prezentat lucrarea *Mihai Eminescu în paginile revistei* Viaţa Basarabiei) şi Mihai Costin (cu lucrarea *Eminescu – simbol al Naţiunii Române*).

La prezidiu au stat, în permanenţă, academicianul Mihai Cimpoi care a condus lucrările şi a înmânat distincţiile şi primarul comunei Dumbrăveni (Suceava) – Ioan Pavăl, sponsorul principal al manifestărilor închinate lui Eminescu, pe plan local şi dincolo de hotarele ţării. La această Sesiune de comunicări au luat cuvântul aproape 30 de participanţi, dintre care amintesc următoarele nume (în ordinea de pe lista participanţilor): Adrian Dinu Rachieru, Mihaela Albu, Pompiliu Crăciunescu, pr. Teodor Damian (din S.U.A.), Ion Hadârcă, acad. Valeriu Matei, Dumitru Copilu-Copilin, Mihai Costin, Elis Râpeanu, Viorel Dinescu, Marian Mărgărit, Liviu Chiscop, Valentin Coşereanu, Dumitru Apetri, Tatiana Butnaru, Catinca Agache, Ionel Novac, Miroslava Metleaeva, acad. Theodor Codreanu, Mihai Stan, Emil Stănescu, Emilia Stajila, Lucia Olaru, Lili Bobu şi Constantin Ciobanu (filatelist şi autorul Medaliei Congresului).

După ce a luat cuvântul părintele Teodor Damian (*Ideea de Dumnezeu în poezia lui Eminescu*), cel care scoate, la New York, *Revista de spiritualitate şi cultură românească Lumină Lină* (*Gracious Light*), domnul academician Mihai Cimpoi m-a invitat pe mine la microfon, având o temă înrudită – *Eminescu şi Credinţa sa Ortodoxă*. Am fost surprinsă (pentru că eu eram a 9-a pe listă) şi, de parcă nu gura ar fi vorbit, ci spiritul acela special care mă apropiase de Academician, omul foarte popular şi cu „condei ascuţit", după ce le-am spus „bun găsit" celor din sală, i-am urat „la mulţi ani!" sărbătoritului, „fratele meu mai mic, dar de zece ori mai mare, cel care a împlinit 80 de ani, dar eu am 83 de ani şi 4 zile!" Sala m-a aplaudat şi am început să expun ideile principale, cu voce clară, la microfon, idei care vor fi mai dezvoltate în prezenta lucrare. Am reamintit eforturile cercetătorilor – oameni de ştiinţe, umanişti şi medici – în frunte cu acad. Eugen Simion, pentru a şterge de pe fruntea geniului tutelar al culturii române, iubitorul şi apărătorul de neam Mihai Eminescu, stigmatul de *lues* (sifilis). Pe lângă atâtea nume mari (George Potra, 1934, V. Vineş, Ion Nica, Irinel Popescu, Vladimir Beliş, Valeriu Lupu, Codruţ Sarafoleanu, Bogdan O. Popescu ş.a.), cercetarea ştiinţifică impune sublinierea meritului unui iubitor de neam şi de Eminescu – bihoreanul Gh. Sărac, cel cu studii filologice şi cu voce armonioasă, care nu s-a oprit la interpretarea şi publicarea antologiei de romanţe pe versurile marelui poet şi ale Veronicăi Micle, ci şi-a asumat sarcina de a acţiona împotriva detractorilor lui Eminescu, care se prevalau de afirmaţia „divinului" G. Călinescu care, fără documentare de specialitate, a scris în *Viaţa lui Eminescu* (1932), tradusă în limbile europene şi reeditată de 6 ori până în 1995, că Eminescu a suferit de lues. De fapt, la ce merit special al lui Gh. Sărac ne referim? După întoarcerea din S.U.A. unde, în 1994, a fost cu Ansamblul „Ciocârlia" al Casei de Cultură a M.A.I., a publicat o lucrare de mare importanţă a neurologului de renume mondial Ovidiu Vuia (care murise în 1992), al cărei manuscris i-l încredinţase Înalt Preasfinţitul Nataniel Pop, cu titlul *Misterul morţii lui Eminescu*. Înfruntând greutăţi de tot felul, reuşeşte s-o publice, ajutat de un sponsor care şi-a păstrat anonimatul, la Editura PACO, în 1996. Ulterior, a recuperat de la un

particular documentele (cele de la Academie lipseau, fuseseră tăiate cu lama) şi, în anul 2000, a publicat la Editura MALASI volumul *Documente privind adevărul despre boala şi moartea lui Eminescu*. În 2014, apare la Editura „Biharia Internaţional" volumul, semnat Gh. Sărac, *În apărarea lui Eminescu,* 200 de pagini, cu o prefaţă semnată de Elis Râpeanu – *Eminescu are dreptul la adevăr.*

În anul următor (2015), Academia Română publică volumul de importanţă capitală *Maladia lui Eminescu şi maladiile imaginare ale eminescologilor,* 156 de pagini (în format A4) cu un Argument de acad. Eugen Simion şi un Cuvânt înainte de dr. Irinel Popescu. Lucrarea aduce argumente peremptorii pe care se bazează hotărârea Judecătoriei Sectorului 1, la procesul în constatare intentat de Gh. Sărac, hotărâre din care citez:

„În concluzie, în baza ultimelor cercetări şi prin prisma ultimelor descoperiri din domeniul neurologiei şi psihiatriei, specialiştii au dat un verdict final în cazul lui Mihai Eminescu: poetul nu a suferit de sifilis, el a murit în urma unui stop cardio-vascular provocat de intoxicaţia cu mercur." Concluzia e, deci, clară, dar să nu uităm, „gura lumii (cârtitoare) o acoperă doar pământul".

De fapt, încă din timpul vieţii, Eminescu, poetul care a surprins prin talent şi universul vast de cunoştinţe, a stârnit discuţii şi invidii. Iată două atitudini total diferite. Poetul Macedonski, care a simţit că e dat jos de pe piedestal, a scris o sixtină în 1883, când Eminescu a fost internat în sanatoriu pentru prima dată:

Un X – pretins poet de-acum
S-a dus pe cel mai jalnic drum
L-aş plânge dacă-n balamuc
Destinul lui n-ar fi mai bun
Căci până ieri a fost năuc
Şi azi nu e decât nebun.

Tudor Vianu consideră că, prin valoarea sa, Macedonski a ridicat poeziei moderne un soclu de aramă, dar, prin aceste versuri, a ridicat un zid de gheaţă între el şi cititori.

Iată însă atitudinea marelui Alecsandri:

E unul care cântă mai bine decât mine?
Cu-atât mai bine Ţării şi lui cu-atât mai bine
Să meargă mai departe, s-apuce cât mai sus,
La răsăritu-i falnic se-nclină-al meu apus,
Iar voi, care asupră-mi săgeţi tocite trageţi
Cântaţi dacă se poate, fiţi buni şi nu mai rageţi!

Fără comentariu! Mai ales că Eminescu e întinat şi în momentele pe care le trăim noi, azi. Afirmaţiile şi negaţiile celor cu limba otrăvită şi cu interese bine manevrate contestă chiar originea românească a poetului: chiar în aceste zile când ţara noastră face mari cheltuieli pentru sprijinirea pe toate planurile a Ucrainei şi a ucrainenilor refugiaţi, neglijându-se traiul tot mai sărăcit al românilor, în teritoriul răpit din Bucovina de Nord, românii n-au niciun drept, sunt consideraţi „popor băştinaş deportat" (oare alăturarea *băştinaş* şi *deportat* nu constituie un oximoron?), iar Eminescu este un ucrainean renegat, născut din părinţi ucraineni care au fost românizaţi." [?!] (Cf. Dan Diaconu, revista *Certitudinea*, nr. 118, august 2022, p. 12.)

Ideea originii familiei Eminovici generează altă idee: religia în care a fost crescut, cu alte cuvinte, a fost el un credincios ortodox sau nu? Să nu uităm valoroasa lucrare semnată de Ion Roşu – *Legendă şi adevăr în biografia lui M. Eminescu*, vol. I – *Originile* (Ed. Cartea Românească, 1989), în care argumentează originea românească a familiei Eminovici, precum şi actualele două volume – *Eminescu pe marele drum al destinului* (vol. I – 334 pagini, vol. II – 352 pagini) şi *Izvoare ale măreţiei şi tragediei lui Mihai Eminescu. Eminescu să ne-adjudece* (Ed. Pim, 532 pagini), toate trei semnate de Aurel V. David, Şeful Centrului de Studii şi Cercetări pentru Siguranţa Naţională. Autorul demonstrează originea şi rădăcinile de neam românesc ale familiei poetului, parcă hărăzite de Dumnezeu să pecetluiască destinul genialului Mihai Eminescu.

Cu evlavie, redăm citatul menţionat, de pe certificatul de botez al celui de al şaptelea copil al familiei: „15 ghenari, locul naşterii la Botoşani, şi s-a botezat pe 21 ghenari 1850, în religia ortodoxă, primind numele de MIHAIL. Copilul a fost botezat de preotul Ion Stamate, asistat de fiul său – diacon Dumitru în Biserica Uspeniei (Domnească) din Botoşani [cea de a doua ctitorie a Doamnei Elena Rareş, ridicată în 1552, după modelul Bisericii Sf. Nicolae]. Naş de botez i-a fost bunicul matern – stolnicul Vasile Iuraşcu." La creştinarea pruncului Mihail, a fost prezentă şi sora Ralucăi, – Maica Fevronia de la Mănăstirea Agafton, o călugăriţă care şi-a adorat nepotul. Deci, să ne întrebăm şi noi, ca oameni de cultură, mai ales ca români care poartă pe tălpi, în gândire şi-n suflet, căldura gliei strămoşeşti, cine se îndoieşte de adevărul, conform căruia, un frate din neamul său, botezat, adâncit de trei ori, de preot, în apa sfântă din Cristelniţă, în numele Sfintei Treimi – „Se botează robul/roaba lui Dumnezeu Cutare, în numele Tatălui şi-al Fiului şi-al Sfântului Duh. Amin!" – este creştin sau nu? Persoanei care a primit Taina Botezului i s-a dăruit, de Sus, un înger păzitor, când naşul a recitat/citit Crezul („Cred într-Unul Dumnezeu, Tatăl Atotţiitorul, Făcătorul Cerului şi al Pământului, al tuturor celor văzute şi nevăzute şi întru Unul Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu…").

Dar, cum Eminescu îi deranja pe mulţi pigmei şi neiubitori de neam, s-au găsit destui cârcotaşi cărora nu le stă în fire să meargă cu mintea mai departe de vârful nasului (pe care degeaba îl lungesc) şi nici să se plece pe paginile scrise, deci nu s-au adâncit în scrierile lui Eminescu, şi se agaţă de versurile din *Împărat şi proletar* (al căror conţinut sau formă nu revine în opera sa).

→

Sub crugul Eminescului

Să nu uităm că e perioada studiilor sale la Berlin când, cu spiritu-i pătrunzător, a-nţeles că, în acea parte a Europei, religia era aliată cu Puterea şi aici erau cunoscute vechile persecuţii, arderea pe rug practicată de Inchiziţie, când mii de oameni, mai ales femei considerate vrăjitoare, au fost arşi de vii. Nu se stinsese nici ecoul războaielor sfinte, a averii templierilor, cruciadelor. Pe lângă toate aceste informaţii, e bine să ştim că tânărul Eminescu, devenit deja enciclopedic în acumulările sale, receptează noua realitate de acolo unde avuseseră loc diverse schisme, de data aceasta accentuându-se schisma dintre creştinism şi cercetarea raţională privind „l'être absolu". În plus, această poezie a avut un rol pozitiv: în mintea politicienilor din „prima parte" a regimului comunist, poezia era asociată cu marxismul şi acest lucru a determinat includerea poetului în manualele şcolare. Şi, cum profesoarele din şcoala şi liceul meu terminat în '57 erau destul de în vârstă, cu studii terminate înainte de '44, extindeau lecţiile despre Eminescu la întreaga lui operă poetică.

Înţelegem că altă direcţie de atac la adresa lui Eminescu – susţinută cu aceeaşi intensitate cu care e numit „sifilitic", este negarea Credinţei sale Ortodoxe. Dar cum pot afirma neiubitorii de neam (de fapt, neortodocşi) că marele poet a fost lipsit de credinţă? Cei care i-au studiat poezia, i-au urmărit viaţa, cei care au citit opera vastă lăsată în urmă, nu se îndoiesc nicio clipă de trăirea sa în Credinţa strămoşească Ortodoxă. În străfundurile fiinţei sale a păstrat ceea ce i s-a inoculat în suflet încă din copilărie. Orice cunoscător al acestei inegalabile personalităţi a culturii noastre înţelege, de exemplu, semnificaţia actului de Credinţă, chiar de prorocire, manifestat la vârsta de 21 de ani, ca iniţiator (alături de Slavici) şi suflet al sărbătoririi la Putna – mănăstire care îşi serba 400 de ani de la Sfinţire – a lui Ştefan cel Mare, eroul naţional şi european, confirmat de Papa Sixtus al IV-lea, drept *atlet al lui Hristos*.

Ideea e subliniată şi de părintele Theodor Damian, în revista *Certitudinea* (nr. 116/2022, p. 8), care aminteşte şi de rolul esenţial al poetului în istorie, despre care „vorbeşte şi Zoe Dumitrescu-Buşulenga când a scris că «Eminescu a dorit şi a izbutit o fuziune unică în felul ei cu timpul şi spaţiul românesc, luând asupră-şi crucea unei misiuni de o covârşitoare însemnătate, aceea de a şti şi a reprezenta adevărul integral al unei istorii şi al unui popor»". Autorul articolului aminteşte cuvintele acad. Ioan Aurel Pop – preşedintele Academiei Române – despre convingerea lui Eminescu privind zidirea şi eternitatea templului românismului care constă în faptul că „viaţa noastră, ca oameni, este credinţa noastră, iar viaţa noastră ca români este naţiunea noastră".

După cum subliniază acad. Mihai Cimpoi, în noua lume a dezintegrării specificului naţional, a „caragializării" societăţii, „Eminescu este un punct de reper". Şi Theodor Damian are dreptate: „Religie, Credinţă, Biserică, istorie, naţiune, părinţi, iată care sunt noţiunile fundamentale de care trebuie să se ţină seama în contextul intenţiei de a lua în propriile mâini frâiele destinului unui neam." Cât priveşte Credinţa, „Eminescu declară simplu şi clar: *Cine neagă pe Dumnezeu, neagă ordinea morală a universului.*"

Mulţi cercetători, profesori, oameni de ştiinţă, academicieni, înalte feţe bisericeşti – din neamul nostru strămoşesc sau de alt neam – au demonstrat, cu argumente peremptorii, credinţa ortodoxă a lui Eminescu, fără să evite perioadele în care acest geniu s-a adâncit în filosofii, mituri, legende, chiar alte religii, dar, chiar şi atunci, condeiul său nu se îndepărta, mai ales în poezia plină de *rugăciuni, colinde, toacă, clopot, liturghie* etc. Să ne amintim de Alex. Elian, Virgil Cândea, Bogdan Lupescu, Theodor Codreanu, chiar Şt. Cazimir, dar şi de părintele Constantin Galeriu, Stanrafor Melcisedec Velnic, Ovidiu Moceanu, Mihail-Nicolae Stanca (*Eminescu şi adevărul Sfintei Scripturi*) ş.a. Subliniem încă un fapt pe care puţină lume îl cunoaşte: Eminescu şi-a manifestat Credinţa Ortodoxă strămoşească şi prin propunerea construirii *Catedralei Neamului,* după venirea la Bucureşti a „Curcanilor" care au cucerit Griviţa. (Cf. Ion Slavici, revista *Arhitectura*, 1924.)

Cele mai multe minţi ale culturii române, precum şi cei cu studii teologice şi înalţi reprezentanţi ai Bisericii Ortodoxe Române subliniază valorile religioase ale poeziei lui Eminescu şi atitudinea sa de creştin ortodox. Lista ar fi prea lungă dacă am numi majoritatea dintre aceşti savanţi, preoţi, conducători ai Bisericii noastre. În plus, să nu uităm concluzia la care a ajuns părintele-scriitor Steinhardt: Eminescu nu poate fi numit „poet religios" şi atât, i-am reduce „dimensiunile". Mari poeţi religioşi sunt Radu Gyr, Vasile Voiculescu, Ioan Alexandru (care se odihneşte în mormântul de la Mănăstirea Sf. Nicula) sau Nechifor Crainic. N. Steinhardt consideră că „de la autorii profani nu aşteaptă nimeni studii în domeniu. Autorii de specialitate pot fi interesaţi, chiar adânc, [dar] autorii profani sunt aceia care *mai ales* (subl. sa) exprimă sentimentul religios al unei naţiuni, adeziunea ei la Misterul fascinant şi cutremurător. /.../ La ei palpită duhul credinţei, acolo se află esenţa vie."

Să ne amintim că Zoe Dumitrescu-Buşulenga, Maica Benedicta, cu odihna veşnică la Mănăstirea Putna, în apropiere de Ştefan cel Mare şi Sfânt, şi-a dedicat întreaga viaţă slujirii lui Eminescu, acad. Eugen Simion a îmbogăţit tema privind credinţa poetului cu pătrunzătoare consideraţii, cercetătorul Tudor Nedelcea a realizat o valoroasă şi amplă lucrare privind *Cugetarea Sacră a lui Eminescu,* academicianul Mihai Cimpoi a scris mai multe lucrări esenţiale pe această temă, la care adaugă caracterul dialogic al schimbului de idei cu savanta Rosa del Conte (1907–2011) care a închinat Poetului lucrarea *Mihai Eminescu o dell'Abssolutto* în care-l priveşte ca pe o „imagine cosmică", Theodor Codreanu ş.a. – *la care se adaugă feţe bisericeşti* precum Părintele Galeriu şi alţi Sfinţi Părinţi precum neuitatul, I.P.S. Părintele Pimen sau Înalt Sfinţia Sa Părintele Bartolomeu Anania, care au scris articole în ziarul *Lumina* al Patriarhiei Române, însuşi I.P.S. Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române – Părintele Daniel, care subliniază rolul rugăciunii prin care cerem milă şi ajutor de la Dumnezeu, dar rugăciunea izvorăşte din *Credinţă* care e „cunoaştere dincolo de simţuri". Însuşi Papa Ioan Paul al II-lea a citit în Biserica de la Vatican rugăciunea lui Eminescu către Maica Fecioară, care se încheie astfel:

Crăiasă alegându-Te,
Îngenunchem rugându-Te
Înalţă-ne, ne mântuie
Din valul ce ne bântuie,
Fii scut de întărire
Şi zid de mântuire,
Privirea-Ţi adorată
Asupra-ne coboară
O, Maică Preacurată
Şi pururea Fecioară
Marie!

Şi, când a simţit rătăcirea („care om n-a avut momente de rătăcire?" se întreba Zoe Dumitrescu-Buşulenga), în pragul intrării în nemurire, se adresează tot Sfintei Fecioare:

Răsai, asupra mea, lumină lină,
Ca-n visul meu ceresc de-odinioară;
O, Maică Sfântă, pururea Fecioară,
În noaptea gândurilor mele, vină! /.../

E greu să demonstrezi în câteva pagini Credinţa Ortodoxă păstrată în suflet de marele nostru Poet, credinţă care i-a luminat poezia, proza, articolele din *Timpul,* care licăreşte şi astăzi în manuscrise. Am încercat să demonstrez acest adevăr, dorind să anulez tot ce s-a spus şi s-a scris despre lipsa de credinţă a acestui geniu, care a cuprins cu mintea filosofie, mituri, religii ale lumii, dar, constantă în structura sa a rămas credinţa noastră Ortodoxă. El rămâne „aureola spiritualităţii şi culturii române" (Constantin Noica), iar pigmeilor, piticilor care se agaţă de pulpana uriaşului ca, odată cu el, să iasă şi ei în faţă, le spunem:

Zadarnic dărâmaţi cariatide
Cu gest neputincios şi efemer:
Pe Eminescu nu-l puteţi ucide
Cât timp va fi Luceafărul pe cer.

Poezie fără frontiere

Traduceri de Gabriela CĂLUŢIU SONNENBERG şi Germain DROOGENBROODT

Sunet al existenţei

Maria Auxiliadora Álvarez (Venezuela)

pentru Diana

rosteşte-ţi gingaş numele peste al meu
repetă-l
noapte după noapte
în pragul fiecărui cântec
din vis
astfel numele meu va dispărea treptat
sub al tău
iar glasu-ţi
fi-va unicul
sunet al existenţei.

Evadare de aici

Hilde Domin (Germania)

pentru Paul Celan, Péter Szondi, Jean Améry, care n-au mai vrut să trăiască

Funia
din cearşafuri împletită, după obicei de puşcăriaş,
aşternuturi în care am plâns,
mi-o înfăşor pe corp,
frânghia de scafandru
cuprinde trupul
sar
mă afund
depăşesc ziua
o traversez
ies iar
de partea cealaltă a lumii.
Acolo vreau
mai liber să respir
să inventez un alfabet
din slove lucrătoare.

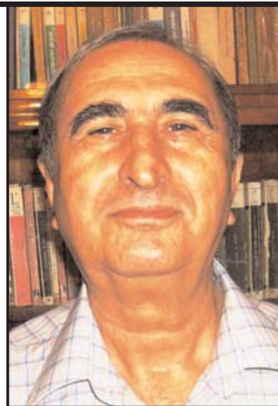
Un bob străvechi de lotus şi un vas din porţelan Ge Kiln

Zhao Lihong (China)

O idee străveche, la fel ca vechiul bob de lotus,
ce veghează de secole sub straturi de pământ,
se poate deştepta cu o apă curgătoare
proaspăt înmugurind în chip smerit şi blând.
Of, după ce ai trecut prin vitregii de soartă
pari a fi dintre ai noştri, dar vii din alte lumi.
Spulberat de vânturi prin frunze şi petale
în vâltoarea-i se prinde şi viaţa cea dintâi.
Acelaşi chip, aceleaşi trăsături,
e totul neschimbat de mii şi mii de ani.
Drapat în strai cochet, cum se poartă acum,
se îmbracă doar scheletul de corp neterminat.
În muguri, pe tulpini, la întretăieri de ramuri,
clipesc stropii de rouă la fel ca-n prima zi.
Mulţimea se roteşte în hora-ţi vijelioasă,
se scutură voioase plantele şi îşi înclină în ploaie capul ud.
S-a schimbat ceva oare de atunci pe această lume?
Mai poate să se îndrepte
tot ce viaţă are în cer şi pe pământ spre drumul din bătrâni?

100 de ani cu Ion Pillat, *Pe Argeş în sus* (1923)

Marian MIHĂESCU

Simţim adeseori bucuria întoarcerii la spaţii sufleteşti mângâietoare, precum cuibul atâtor dezmierdări al copilăriei, cu îndepărtate chipuri familiare care ne-au alintat, cu miresme tari de altădată care se trezesc brusc, ca printr-o magie neînţeleasă, cu ecouri abia auzite vălurind din ceaţa amintirilor...

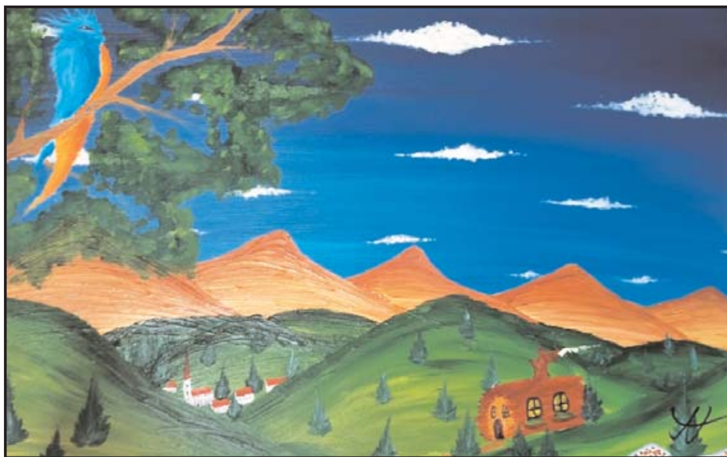
Iar dacă gestul este intelectual, o răsfoire a volumului de poezii *Pe Argeş în sus* (1923) de Ion Pillat, de la a cărui publicare au trecut 100 de ani, îţi aduce o astfel de mângâiere. Nu numai că, deşi născut la Bucureşti în 1891, Ion Pillat, nepotul lui Ion C. Brătianu, a copilărit la noi, *pe Argeş în sus,* la Florica, vestitul conac al Brătienilor, „Acolo unde-n Argeş se varsă Râul Doamnei", ci mai ales că te laşi fermecat de dulceaţa unei poezii de la începutul secolului trecut care face saltul de la pastelul clasic, iniţiat de Alecsandri şi modulat ludic de George Coşbuc, la *pastelul psihologic* (Ion Pop), în care amplificarea notei *tradiţionaliste* (evocarea satului patriarhal, cultul străbunilor, sentimentul religios) se împleteşte cu nostalgia curgerii timpului, adăugând *pastelului* elemente de *meditaţie şi elegie.*

Din perspectiva cercetării textului literar, trebuie să facem însă de la început o precizare. Una este paleta de texte care, trecând prin cenzura estetică a timpului, s-a impus de la ediţie la ediţie însumând „piesele clasice" ale volumului, alta este cea apărută în ediţia princeps din 1923 (vezi la pagina următoare coperta cu timbrul Editurii Cultura Naţională), mult mai largă, cu texte care nu au mai satisfăcut gustul unor editori în anii care au urmat, ori au rămas în afara selecţiei de texte datorită unei structuri polimorfe a ediţiei princeps. Fiindcă, dacă vom cerceta volumul din 1923, vom observa mai întâi ciclul intitulat *Florica,* rămânând drept piatra de rezistenţă a volumului în faţa timpului, urmat de ciclul *Amintiri* şi, în fine, de o mai scurtă secţiune intitulată *Timpul.* Dar chiar şi din ultimele două secţiuni s-au impus câteva texte. Amintim măcar poezia *Aci sosi pe vremuri* din ciclul *Amintiri.* Nu vom lăsa în afara analizei nici secţiunea *Timpul*, un amplu text al cărui mesaj filosofic trebuie marcat ca atare.

La început vă las doar să răsfoiţi încet volumul într-o ediţie curentă: *Ctitorii* – imagine de ansamblu a spaţiului în care poetul şi-a ctitorit copilăria şi de unde în celelalte piese ale volumului „trosneşte amintirea ca o castană coaptă"; *Florica* – fetiţa moartă în fragedă pruncie care dă numele ei acestui conac, legând pentru eternitate „dealul rodnic cu numele-i şi-argila" şi trecând fiinţa ei în fiecare trandafir, în fiecare floare; *Mormântul* – cu semnul sacru al crucii bunicului, păstorul de oameni „cununat cu moartea ca-n basmul *Mioriţei*", trecându-şi fiinţa în natura, acum binecuvântătoare, a locului; *Vârful dealului* – panoramic observator al spaţiului argeşean „cu sate fără număr/ cu casele: mioare, şi turlele: păstori"; *În vie* – unde „miroase a tămâios şi coarnă", într-un peisaj de-a dreptul impresionist în care „cu galben şi cu roşu îşi coase codrul ia"; *Castanul cel mare, Rădăcini* – simboluri ale forţei şi statorniciei; Cireşul – copleşitoare imagine a belşugului; *Pădurea din Valea Mare* – „templul adevărat al firii", tămăduitor şi sacru; *Cucul din Valea Popii* – cel care cântă în zori chemându-l pe copil să guste mirajul răsăritului de soare; *La zăvoi* – un adevărat gând heraclidian despre *panta rei; În luncă* – invocaţie către călătorul „ducând la câmp şindrila sau sus la munte grâu" să se oprească în lunca Argeşului, al cărui nisip „în cupe efemere" ar măsura acel tulburător *fugit ireparabile tempus; Parcul Goleştilor* – unde te întâmpină ca în vis „umbrele-nfrăţite a fraţilor Goleşti"; *Lumina iarna* – din nou un peisaj impresionist, de astă dată ca o iarnă la Barbizon; *Biserica lui Horea* – replică „pribeagă lângă Argeş" a celei de pe Valea Arieşului, „visând la munţii ce şoimi şi aur poartă"; *Căsuţa din copac* – gazda bătrână a copilăriei, unde nu mai locuieşte acum decât „o veveriţă roşie cu coada ei de foc"; *Casa din deal* – unde sălăşluieşte tainic sufletul bunicii; *Cămara de fructe* – acel „rai oprit" de odinioară renăscând magic în imagini fantasmagorice ca în basmul cu o mie şi una de nopţi; *Camera bunicului* şi *Ochelarii bunicii* – două poeme, primul evocându-l pe bunic în „uniformă veche de ofiţer la modă/ Pe când era el Junker – demult – sub Ghica-vodă/ Când mai mergeau boierii în butcă la Braşov", celălalt evocând-o pe bunică, văzută prin ochelarii ei de pe noptieră, în oglinda timpului alintându-şi nepoţii, „o fetiţă: Pia, cu bucle: Niculae... Dar cine e băiatul acela liniştit?"

Pentru detaliere vom alege mai întâi câteva poeme care marchează izvoarele şi evoluţia pastelului pillatian: *În vie, La zăvoi, Cămara de fructe*.

În vie preia modelul pastelului clasic iniţiat în literatura română de Vasile Alecsandri: compoziţie prozodică asemănătoare (patru catrene cu versuri de 13-14 silabe, cu uşoare mutaţii privind rima şi ritmul: Pillat preferă rima îmbrăţişată în locul rimei împerecheate, ritmul iambic în locul ritmului trohaic); în rest, aceeaşi împletire de imagini vizuale, auditive, olfactive, acelaşi stil decorativ bogat în epitete, comparaţii, personificări, metafore. Vom remarca la Ion Pillat împletirea epitetului metaforic cu comparaţia („soarele de aur dă-n pârg ca o gutuie", „lumina zboară ca viespi de chihlimbar"), a personificării cu metafora („cu galben şi cu roşu îşi coase codrul ia"), cultivarea atât a metaforei *in presentia* („omidă

neagră – un tren de marfă"), cât şi a metaforei *in absentia* („ia", sugerând schimbarea coloritului codrului în prag de toamnă). Vom remarca, desigur, preferinţa pentru peisajul local a ambilor poeţi, la Alecsandri peisajul Mirceştilor, la Ion Pillat peisajul Argeşului, concretizat aici prin imaginea trenului de marfă trecând pe podul de peste Argeş. Dar, în timp ce pastelurile lui Alecsandri sunt mult mai obiective, *fixând natura ca aspect* (Tudor Vianu), nota subiectivă la Ion Pillat este mult mai pronunţată, marcată fie prin interogaţia retorică din versul 4, fie prin comparaţia pe care o încearcă în final între tocatul ghionoaiei şi bătaia inimii în piept provocată ca un ecou de amintirile copilăriei.

Chiar în trecerea spre pastelul psihologic, saltul de la Alecsandri nu este prea mare dacă vom face o mică paralelă raportând pastelul *În zăvoi* de Ion Pillat la *Malul Siretului* de Vasile Alecsandri: aceeaşi versificaţie, cu mutaţiile de rimă şi ritm observate anterior, aceeaşi preferinţă pentru peisajul local deja marcată anterior, acelaşi motiv filosofic care dă celor două pasteluri nota subiectivă: *motivul curgerii timpului.* Stilul însă este diferit: în timp ce Alecsandri rămâne la abundenţa epitetelor ornante, a comparaţiilor, dar şi a câtorva metafore notabile, în stare să susţină o incantaţie lirică foarte frumoasă, Ion Pillat foloseşte puţine epitete, între care unul ornant („cerul porumbac"), altul metaforic („drumul de fâneţe"), mai degrabă combinând epitetele sau comparaţiile cu metafore sau personificări („vacile bălţate de soare", „nebănuit ca dansul mă naşte viitorul", „ochi de apă vie"). Saltul pe care îl face Ion Pillat este însă în ceea ce priveşte stilul subiectiv: în timp ce lirismul subiectiv al lui Alecsandri rămâne doar sub semnul contemplaţiei râului veşnic curgător, implicând *in absentia* gândul heraclidian despre curgerea timpului, lirismul subiectiv al lui Ion Pillat este marcat de apostrofa lirică sub semnul căreia stă întregul discurs poetic, de la început („Mă-ntorc la tine, Argeş...") până la sfârşit („Dar tu te chemi tot Argeş..."). Iar meditaţia filosofică este mult mai complexă şi amănunţit dezvoltată (apare întâi motivul *ubi sunt*? – „Dar unde mai sunt astăzi /.../ tustrei copiii veseli...? Şi unde-i scăldătoarea...?"; apoi apare motivul heraclidian despre *panta rei*, care este îmbogăţit însă cu cel schopenhauerian al *prezentului etern*, trecute desigur prin eminescienele *ce e val ca valul trece* şi *toate-s vechi şi nouă toate*. Pillat meditează că nu mai poate fi copilul de odinioară („De două ori acelaşi nu m-oi scălda în ape", la fel cum „vacile bălţate de soare în amurg/ Nu beau acelaşi Argeş când vin să se adape"). Cu toate acestea, meditează în final poetul: „Dar tu te chemi tot Argeş, eu tot Ion Pillat".

În *Cămara de fructe* Ion Pillat devine el însuşi, creator al pastelului psihologic. Într-o poezie cu exact aceeaşi versificaţie analizată anterior, poetul este pe deplin subiectiv. Eul poetic marcat pretutindeni de persoana I a verbului („Deschid...", „încui") sau a pronumelui („mă prinde amintirea...", „mă închin..."), exprimă o afectivitate puternică (teamă, smerenie, extaz: „Deschid cu teamă uşa...", „Şovăitor ca robul /.../ mă închin", „minţile îmi pierde"), pusă sub semnul evocării („cămara de-altădată"), al tainei („taina mare a poamelor") şi al atmosferei de basm („comoara/ Din basmul cu o mie şi una de nopţi"). Bogăţia stilistică constă într-un limbaj metaforic luxuriant, subsumând stilul decorativ alecsandrinean. Ampla enumeraţie a fructelor nu devine un impediment, atâta timp cât este susţinută de metafore combinate în aceeaşi expresie cu epitete, de cele mai multe ori metaforice, comparaţii şi simboluri („vânătul fum" al amintirii, „piersici de jar", „pere de aur roşu cu flăcări de parfum" – o adevărată sinestezie simbolistă în plină poezie tradiţionalistă!, „pepeni – verzi smaragde cu miezul de rubin", „tămâioşii galbeni ca soarele de vară", „caise şi gutui:/ Trandafirii lampioane şi lămpi de aur verde" etc.). Starea sufletească complexă face trecerea de la pastelul clasic decorativ la pastelul psihologic. Copilul de odinioară, acum poetul matur, deschide „cu cheia ruginită a raiului oprit" (ce simbol al camerei interzise din basmul popular!) cămara de fructe şi totul devine un miraj al copilăriei pierdute. Totul devine basm, cu imagini fantasmagorice care-l înnebunesc de nostalgie, astfel că durerea amintirii îl face să încuie cu acelaşi lacăt al timpului acest rod al vrăjitoarei amintiri.

Din ciclul *Amintiri,* poezia *Aci sosi pe vremuri* ar fi putut fi foarte bine încadrată în ciclul de poezii *Florica*, fiind o evocare, aşa cum i s-a povestit, a sosirii pe vremuri a bunicii la conacul Brătienilor. Merită o atenţie deosebită, fiind considerată de critica literară o capodoperă (Nicolae Manolescu: „Capodopera lui Pillat, plină de subtilităţi muzicale care are mişcarea unei clepsidre: timpul bunicilor s-a scurs în timpul nepoţilor, care iau totul de la capăt în forme imperceptibil modificate".). Este un model de pastel psihologic, în care aspectele picturale (detaliile de pastel) se împletesc cu elemente de meditaţie pe tema timpului, ceea ce dă poeziei şi uşoare note de elegie. Compoziţional, poezia *Aci sosi pe vremuri* este realizată din două planuri poetice, legate între ele printr-un intermezzo liric. Cele două planuri, *planul amintirii* şi *planul prezentului,* sunt paralele şi simetrice, ceea ce a condus la o apreciere notabilă a lui George Călinescu: „O graţioasă, mişcătoare şi indivizibilă paralelă între două veacuri". *Planul amintirii* este realizat din detalii descriptive ori narative evocate de poet aşa cum s-au păstrat în memoria familiei: sosirea „pe vremuri" a bunicii Calyopi, atunci „o fată în largă crinolină", coborârea ei din „berlină", primirea ei de către bunicul, pe atunci unul dintre tinerii familiei Brătianu, recitarea de versuri din epocă (*Sburătorul* de I.H. Rădulescu, *Le lac* de Lamartine), în timp ce în jurul lor se ţesea o atmosferă *romantică* de dragoste. Tabloul amintirii se încheie într-un ton muzical, cu „sunetul de clopot" care se aude din vechiul turn al satului.

→

Sub crugul Eminescului

Un *intermezzo* de câteva versuri exprimă trecerea implacabilă a timpului, dând poetului un puternic fior de tristeţe, căci imaginile dragi de altădată nu mai pot fi recunoscute decât din „ştersele portrete”. *Planul prezentului* este realizat simetric, prin similitudinea detaliilor descriptive sau narative: sosirea iubitei poetului „acu”, coborârea ei din „trăsură”, refăcând gesturile de altădată ale bunicii, recitarea de către poet a unor versuri la modă acum (poeme de Francis James ori *Balada lunei* de Horia Furtună), în timp ce în jurul lor se ţese o atmosferă de dragoste romantică, dar şi simbolistă. Tabloul prezentului se încheie în acelaşi ton muzical, poate acelaşi „sunet de clopot” care se aude din acelaşi vechi turn al satului. Stilul poeziei se bucură de acurateţea clasică a imaginilor poetice vizuale şi auditive. Remarcăm *mărcile deictice* de precizare a spaţiului şi a timpului, prin care se realizează *paralela dintre cele două planuri:* pe de o parte, *antiteza epocilor* („pe vremuri”, „atunci”, „ieri” / „acu”, „azi”), pe de altă parte, *similitudinea spaţiului* („acelaşi drum”, „acelaşi clopot”, „acelaşi turn din sat”). Există în text un detaliu care, în contextul paralelei planurilor, capătă conotaţii deosebite pe *tema timpului*, mai ales că el este plasat şi în finalul poeziei: *sunetul de clopot* „de nuntă sau de moarte”. El sugerează discret *condiţia tragică a omului în raport cu timpul,* fiindcă orice pas al lui este un pas spre moarte, iată de ce *semnul nunţii* este pentru el şi *semnul morţii*: prin *clopotul de nuntă* omul îşi pierde copilăria, trece cu o generaţie mai aproape de moarte, când va auzi din nou *clopotul de nuntă* al copiilor, e semn că se mai apropie de moarte cu o generaţie, şi tot aşa până când *sunetul de clopot* va fi unul de *moarte.*

Celelalte piese ale ciclului *Amintiri* alcătuiesc un montaj de portrete ale unor poeţi, de la Dosoftei până la Eminescu, adevărate *umbre ale trecutului literar,* la care se adaugă şi cea a pictorului Nicolae Grigorescu, surprinse panoramic în visul poetului argeşean poposit la conacul de la Florica. Sub influenţa lui Somain, „în locul umbrelor secolului al XVIII-lea francez, apar boierii autohtoni, Brătienii, romanticii noştri...” (George Călinescu) Atât ca temă, cât şi ca stil, ciclul *Amintiri* părăseşte viziunea picturală a pastelului, poetul fiind preocupat aici doar de surprinderea specificului fiecărui poet evocat, în spiritul primei părţi din poemul *Epigonii* de Mihai Eminescu, fără a atinge însă sensibilitatea evocării eminesciene a „scripturilor române”. Poeme prea mari comparativ cu concentratele, dar expresivele imagini eminesciene despre Donici, Eliade, Cârlova, Bolintineanu, Mureşan, Alecsandri, ca să nu exemplificăm decât motivele care se suprapun. Şi inegale ca valoare estetică unele faţă de altele. Poate că nici gustul epocii nu era încă pregătit să le recepteze. Timpul avea să-l aştepte pe Mircea Cărtărescu, poet postmodern, cu *Levantul* său, pentru a întreprinde o operă de acest fel. Şi totuşi vom spicui şi vom comenta câteva secvenţe din poemul intitulat *Alecsandri,* pentru a înţelege măcar intenţiile poetului de la Florica şi a confirma afinitatea pe care o are cu creatorul *Pastelurilor.*

Pe când luna îşi înălţa lin „albastru-i lampadar”, într-una din ultimele sale „viziuni”, poetul de la Florica aude parcă „zurgălăi ce sună”: era *umbra* poetului Alecsandri. El nu intră în casă, ci vrea să fie dus *în zăvoi,* unde recunoaşte în susurul Argeşului cântecul râului său („N-auzi – îmi spuse bardul – Siretul meu cântând?”, cel care „duce jalea «doinii»”, cel care „înfloreşte spuma-i cu «mărgăritărele»”, cel care „strânge «lăcrămioare» la piept”). La glasul lui de mag se-nfioară întreaga luncă, se-nfioară Argeşul „mişcându-şi solzii lucii pe-al undelor inel”. Se produce aici o comuniune perfectă între cei doi poeţi. Poetul de la Florica se înclină admirativ în faţa talentatului bard de la Mirceşti („Biet râu de munte, care nicicând n-avuse parte/ De un poet să-l facă nemuritor în carte,/ Râu bun al cărui nume răsunător şi dulce/ Pe nimeni nu găsise în vis slăvit să-l culce”), iar bardul recunoaşte talentul urmaşului său („Siretul nu e, sunt eu – dar când vorbeşti/ Zăvoiul din Florica e lunca din Mirceşti”). Apoi poetul de pe Siret se îndepărtează lin, în timp ce poetul Argeşului rămâne fermecat şi fericit de fantomatica întâlnire („O minunată ploaie de lună-amestecând/ Zăvoiul meu aievea cu lunca lui din gând”). Versurile continuă potrivit unei tehnici artistice postmoderne care avea să se definească abia peste 70-80 de ani, sugerând ecouri vagi din poezia lui Alecsandri: „privighetoarea” din *Concertul în luncă, Steluţa* „pierdută în alba auroră”, *Dridri, Rodica, Mioriţa* „năzdrăvană” şi *Meşterul Manole* din culegerea sa de *Poezii poporale*.

Nu este de mirare că *motivului timpului,* prezent în ambele cicluri anterioare, poetul îi acordă atenţie în poemul final al volumului, intitulat *Timpul.* E drept însă că, dacă în poemele anterioare motivul este tratat într-o tonalitate gravă, dând pastelurilor sale alură de meditaţie şi elegie (a se revedea *În zăvoi, Cămara de fructe*, dar mai ales *Aci sosi pe vremuri* („Ce straniu lucru: vremea! Deodată pe perete/ Te vezi aievea numai în ştersele portrete”), în poemul final, motivul timpului este tratat într-o manieră ludică. Textul începe cu o personificare a Timpului care „aţipise noaptea-n vie”. Când tocălia l-a trezit, întâi „a scuturat/ Ca un praf de aur zorii...”, apoi toate fiinţele la care se uită sunt atinse de moarte: o pasăre „pică din zbor – bătrână”, „un vierme alb pe-o frunză de frasin, nemişcat”, o fată mlădioasă în catrinţe „cu un sărut, din drum, o schimbă-n babă-cloanţă” şi „luându-i piersicile din obraz,/ Lăsând smochini uscate – făcu haz”, un biet pândar la vie „cu suman şi puşcă veche” e luat pe sus, cu deal şi cu vie cu tot şi e suflat râzând, ca un fulg de păpădie. Iar când nu mai găseşte pe nimeni în drumul lui, intră într-un bordei pustiu în care nu se afla decât un om „întins /.../ galben şi cu braţele-ncrucişate”. Atunci „Timpul, mort şi el, căzu pe spate”. Nu este viziunea înalt-filosofică din eminesciana „Timpul mort şi-ntinde trupul şi devine veşnicie” (*Scrisoarea I*). Este, mai degrabă, viziunea ludică a poetului despre moartea Timpului, răzbunându-se parcă pentru tragicul fior existenţial pe care ţi-l inspiră când îl iei în serios.

La 100 de ani de la publicarea volumului *Pe Argeş în sus*, vino *La Florica*, toamna *În vie*, să respiri atmosfera patriarhală a satului tradiţional, să simţi că redevii nepotul de odinioară al bunicilor ce te privesc din portrete cu ochi mângâietori şi buni!

Semn(al) de carte

***Mihai Eminescu în arta lui Mihai Cătrună,* Editura Pim, Iaşi, 2022**

Inginer de profesie, artist plastic autodidact, redactor cultural şi fondator al publicaţiei *Eminesciana. Revista eternului frumos,* ce apare sub egida UZPR, grafician şi ilustrator de carte, pictor şi „fine-arts producer”, membru al UZPR, Mihai Cătrună este la ora actuală unul dintre cei mai inspiraţi creatori din ţară, specializat în ilustrarea efigiilor (plastice) eminesciene. Albumul de faţă, publicat în regie proprie, este o retrospectivă cvasi-exhaustivă a creaţiilor sale plastice (gravuri, pictură de şevalet, desene în creion şi tuş, pirogravuri, precum şi diverse tipărituri, cărţi poştale, postere, calendare, coperte de publicaţii editate în calitate de redactor artistic etc.), cu totul peste 200 de lucrări originale, din păcate, un portofoliu incomplet dacă socotim că o bună parte a operei sale s-a pierdut (iremediabil) de-a lungul timpului, fiind risipită cu generozitate chiar de către autorul care, din motive diverse, nu şi-a luat minima rezervă de a-şi păstra toate originalele creaţiilor sale.

Ineditul acestei veritabile colecţii virtuale de chipuri (imaginare) eminesciene, dincolo de tehnica artistică – majoritatea operelor sunt realizate în creion sau în cerneală, practic o „dantelă” neîntreruptă, un mozaic de linii fine, o „marcă” personală a artistului, am spune, imposibil de reprodus – constă în „interpretarea” pe care graficianul o conferă universului spiritual eminescian, într-o vreme când aceasta abundă de o lâncedă melancolie, asistând chiar la o inflaţie de tipuri şi subiecte tragice, departe de spiritul „clasic”, caracteristic universului cognitiv original. Mihai Cătrună aduce împăcare în modul cum îl percepe pe Eminescu, lăsând doar natura să ducă mai departe frământarea firii. În viziunea lui Mihai Cătrună, Eminescu, sub diversele chipuri şi ipostaze în care e redat, e veşnic senin, la fel ca şi opera sa. (Marian Nencescu)

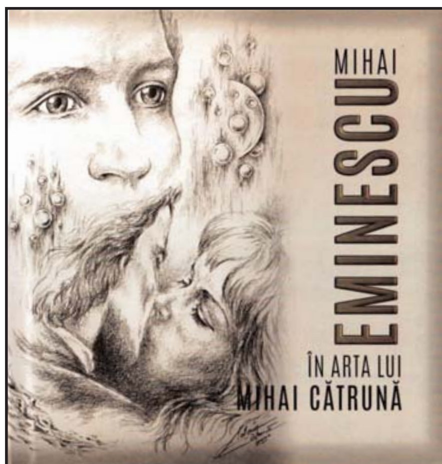
Mihai Eminescu, *50 poésies,* Ediţie bilingvă, româno-franceză, traducere de Cindrel Lupe şi Tudor Mirică, Itaca Publ. House, Dublin, 2022

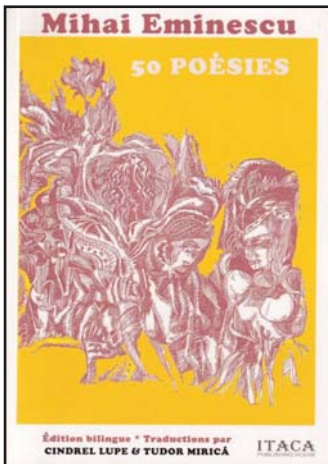
Întâlnirea cu grupul cultural românesc ITACA, cu sediul la Dublin, participarea la eforturile lor meritorii de a răspândi valorile perene ale culturii româneşti, cu accent pe creaţiile Diasporei româneşti contemporane, şi în sfârşit înfiinţarea Editurii Itaca, ne-au motivat să publicăm acest grupaj din poezia eminesciană. Versiunea bilingvă poate oferi bunilor cunoscători ai celor două limbi posibilitatea de a aprecia calitatea traducerilor.

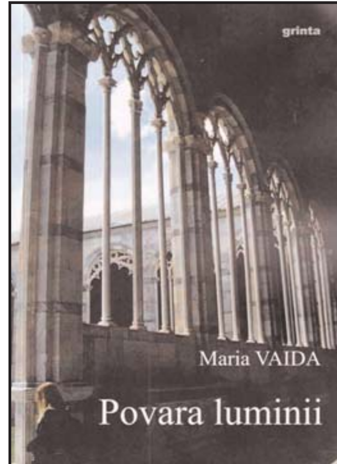
Eminescu a fost tradus deseori, mai mult sau mai puţin atent, uneori poezia sa a fost masacrată în versuri albe, sau în formulări incompatibile cu sensul, lirica şi ritmica originalelor. Sperăm că în această ediţie am demonstrat „traductibilitatea” în limba franceză a marelui şi controversatului nostru poet. (Traducătorii, la începutul cărţii)

Maria Vaida, *Povara luminii,* ediţia a III-a, Editura Grinta, Cluj-Napoca, 2022

Operă de selecţie, recenta carte a Mariei Vaida aduce, într-adevăr, de sub povara luminoasă a vremurilor, studii, eseuri, cronici şi amintiri ce împreună fac dovada unui efort creator întins pe parcursul anilor. Într-un format clasic, sobru şi elegant, Maria Vaida, scriitoare înzestrată cu răbdarea aplecării asupra cuvântului scris, îşi organizează demersul critic pe patru dimensiuni, corespunzătoare structural a patru capitole. (…) Cronicile literare semnate de Maria Vaida pun în mişcare idei, vădind un spirit mereu atent la deliciile lecturii şi la subtilităţile mesajului scriptic. Asocierile şi comentariile autoarei sunt originale, poetice şi dovedesc profunzime. (Monica Grosu, pe coperta a patra)

De vorbă cu Valeriu Capcelea (II)

Eugenia TOFAN

Eugenia Tofan: *Gândirea în spirit filosofic a generat cumva venirea şi a unui timp al sintezelor? Pentru că din câte reuşim să observăm, lucrările dumneavoastră vin ca o etapă, ca un bilanţ, de unde sau de la care trebuie să se producă viitoarele salturi.*

Valeriu Capcelea: Într-adevăr, primele decenii ale noului mileniu constituie un timp în care sunt necesare sintezele ce pot să facă să funcţioneze principiul continuităţii în dezvoltarea societăţii umane, ca să putem asigura existenţa pe mai departe a civilizaţiei umane. Fără o gândire sintetizatoare va fi imposibil de a intui dezvoltarea pe mai departe a omenirii, riscurile şi pericolele care pot să pună sub semnul întrebării existenţa umanităţii.

E.T.: *Dle profesor, în opinia dumneavoastră, noi, cei din societatea ultra-post-modernă, dăm vreun semn că timpul de sinteze a venit şi pentru noi? Şi cât de mult ne gândim la viitor de pe poziţiile unui prezent care este aşa cum este, fracturat, dezbinat, marcat de tot felul de crize, lipsit de simţ moral, valori…?*

V.V.: Mulţi savanţi şi filosofi înţeleg acest deziderat al societăţii post-moderne şi încearcă prin lucrările şi luările de poziţie să contracareze pericolele care ameninţă existenţa omenirii, dar cu regret, mulţi savanţi şi intelectuali de marcă din diferite ţări, mai ales din Rusia, susţin de la 2008 încoace războaie de cotropire declanşate asupra Georgiei şi Ucrainei, sprijinind în mod tacit regimul totalitar al lui Putin. Ei nu critică aceste acţiuni criminale împotriva vecinilor. Astfel, cu concursul intelectualităţii ruse, această ţară s-a transformat într-un stat terorist care utilizează politicile naziste din Germania din anii '30-'40 ai secolului trecut.

E.T.: *Unde ne poate duce absenţa unei gândiri sintetizatoare?*

V.C.: Lipsa unei gândiri sintetizatoare ne poate aduce la dezastru în aceste condiţii în care omenirea trece printr-o perioadă când fundamentele etice/morale ale existenţei acesteia au fost profund zdruncinate şi, posibil, alterate iremediabil. Prin urmare, timpul în care trăim ne obligă să revenim la fundamentele create de înaintaşii noştri timp de milenii, pierdute în această criză profundă pe care o traversează societatea pentru a rezolva cele mai stringente probleme: atât războaiele, problemele energetice, alimentarea, ocrotirea mediului înconjurător, cât şi cele vizând conduita faţă de semeni.

E.T.: *De fapt, care este rolul filosofiei în parcursul acestui destin tumultuos al nostru, în aceste timpuri grele, în aceste torente verbale actuale, considerat, bineînţeles, şi în raport cu sociologia?*

V.C.: Filosofia dintotdeauna a fost şi rămâne o artă, o ştiinţă, o atitudine în faţa vieţii, care presupune a întâmpina viaţa cu ochii larg deschişi, ce ne îndeamnă să investigăm marile mistere, să privim Universul şi ne punem întrebări legate nu numai de el, ci şi de noi înşine, de fiinţa umană, în general. Filosofia nu este doar o relicvă a unor epoci trecute, pe care ar trebui fie să o eliminăm, fie să o înlocuim cu altceva. Ea constituie o modalitate de a suplini nevoia pentru o „mentenanţă intelectuală" şi are sarcina de a deveni un instrument de *educaţie pentru oameni maturi/adulţi*. Un alt scop al filosofiei constă în *a înţelege cum stau lucrurile,* în cel mai larg sens posibil al termenului.

E.T.: *Dar care este rolul universitarilor, Academiei de Ştiinţe în domeniul ştiinţelor sociale, umanistice? Aveţi impresia că în unele cazuri se uită de acestea, de parcă nu se mai văd, nu se mai aud, parcă au apărut alte structuri, entităţi care au preluat acest rol de a explica lumea în care trăim?*

V.C.: Din momentul apariţiei lor, în sec. al XIII-lea, universităţile (Bologna, Paris, Oxford etc.) reprezentau comunităţi sau corporaţii legal recunoscute care s-au transformat în „agenţi ai schimbării". Această misiune a universităţilor se materializa în pofida faptului că în epoca dată ele se străduiau, în fel şi chip, să reproducă conservatismul universitar corporativ, religios sau academic. În primul rând, importanţa universităţilor şi a academiilor care au apărut cu vreo trei-patru sute de ani mai târziu, în viaţa socială, de la începuturi şi până în prezent, constă în producţia unor stiluri de gândire noi, realizări tehnice şi practici politice novatoare, însă acest rol se realiza cu tempouri destul de lente. Totodată, rolul universităţilor nu constă, în exclusivitate, în instruirea tineretului în cadrul unor facultăţi, ci, mai ales, în aceea că profesorii universitari fiind savanţi, gânditori, cei care constituie şi fac parte dintr-un strat social specific – intelectualitatea, lăsă o urmă adâncă în minţile studenţilor. Aceasta se realizează nu numai în mod direct, dar şi prin crearea unei atmosfere intelectuale, care formează stiluri noi de gândire, care demonstrează necesitatea transformărilor sociale.

E.T.: *În această perioadă de grandocraţie care este datoria filosofului? Ce face? Rămâne cu dorinţa iubirii faţă de ştiinţă sau trebuie să mai şi iasă către oameni, în faţa lumii, societăţii…?*

V.C.: Fiind întrebat care este sarcina filosofiei, eu le răspund interlocutorilor mei că filosofii încă din antichitate şi până în prezent nu trebuie să tindă a schimba lumea, dar trebuie să cugete, să creeze concepţii şi teorii prin care să dezvăluie esenţa lumii, să interpreteze diferite fenomene sociale şi să propună diferite soluţii de rezolvare a lor. Adică, eu nu împărtăşesc ideea expusă de marele filosof al antichităţii, Platon, care în ultimele cărţi ale *Republicii* scria: „Dacă filosofii nu ajung regi ai statelor şi nici cei care sunt numiţi acum regi şi conducători nu devin filosofi adevăraţi sau buni, nu există nicio scăpare, cel puţin temporară, de rău, nici pentru state, nici pentru neamul omenesc". Totodată, consider că aceste afirmaţii ale lui Platon sunt destul de actuale, mai ales pentru ţara noastră ieşită din sistemul totalitarist, care a purces pe calea democraţiei şi integrării europene, în sensul că politicienii care tind să ajungă la putere trebuie să cunoască filosofia, să ia în calcul, în activitatea lor, ideile şi concepţiile create timp de secole şi milenii.

Prin urmare, eu sunt de părere că schimbările sociale ţin de activitatea politicienilor. Ce teorii vor fi puse la baza acestor transformări nu mai ţine de filosofi. În acelaşi timp, dacă mă întrebaţi dacă există soluţii pentru a rezolva unele probleme sociale precise, eu zic că o soluţie concretă oferită de filosofi deseori nu există, dar dacă vom studia minuţios moştenirea filosofică de veacuri, putem găsi asemenea soluţii.

E.T.: *Cine vine să continue ideile şcolii filosofice, fondate de dumneavoastră? Şi ce a mai rămas valabil din şcolile marilor gânditori?*

V.C.: Este greşit să spunem că am înfiinţat vreo şcoală filosofică. Poate am încercat să fondez o direcţie inedită a filosofiei sociale ce ţine de interpretarea problemelor cu care se confruntă ţara noastră în ultimele 3 decenii de independenţă statală, de la 1991 încoace. Prin lucrările *Tranziţia moldovenească: fazele, elementele structurale, dimensiunile, paradoxurile, eşecurile şi avatarurile ei, Etica în faţa provocărilor societăţii post-moderne, Intelectualitatea: esenţa, tipologia, locul şi rolul ei în existenţa socială, Configurarea intelectualităţii în societatea contemporană* şi *Intelectualitatea: esenţa, tipologia, locul şi rolul ei în societatea post-modernă,* am încercat să filosofez asupra problemelor cu care se confruntă societatea mileniului trei şi să identific anumite soluţii pentru rezolvarea unor probleme stringente ale contemporaneităţii în general şi ale spaţiului românesc, mai ales cel din stânga Prutului, în mod special. Totodată, am încercat să transmit aceste concepţii doctoranzilor mei, dar, din păcate, din patru doctoranzi numai unul a susţinut teza de doctor în filosofie, iar încă doi muncesc asupra definitivării lucrărilor care au ca tematică filosofia socială.

E.T.: *Aveţi un palmares impresionant, 46 de cărţi, 17 monografii şi 29 de manuale, sute de publicaţii ştiinţifice... Câte din aceste lucrări se regăsesc pe pupitrele aulelor instituţiilor de învăţământ superior ca un gest de normalitate, nu ca excepţie?*

V.C.: Cu siguranţă, majoritatea dintre ele se regăsesc pe pupitrele aulelor şi în biblioteci, atât din Republica Moldova, cât şi din România. Îmi aduc aminte de anul 2000, când fostul rector al USARB, Nicolae Filip, le-a arătat cadrelor didactice de la universitate cartea mea de filosofie editată în anul 1998, care după un an de studiu avea coperta ştearsă şi paginile zdrenţuite în urma lecturii studenţilor. Sunt convins că lucrările mele de filosofie, filosofie socială. etică, deontologie juridică şi cercetare ştiinţifică şi monografiile elaborate sunt citite nu numai de studenţi şi doctoranzi, dar şi de publicul larg, care vrea să se familiarizeze cu tezaurul acumulat de milenii în gândirea filosofică mondială.

E.T.: *Dle profesor, pentru merite deosebite în cercetarea ştiinţifică, management eficient şi promovarea imaginii ştiinţei pe plan naţional şi internaţional, Academia de Ştiinţe a Moldovei v-a conferit Medalia „Nicolae Milescu Spătaru", care este una dintre cele şase distincţii importante ale AŞM. Ce alte distincţii aţi primit şi ce sentiment vă încearcă privind aceste aprecieri?*

V.C.: Trebuie să recunosc că nu am fost răsfăţat cu aprecieri pentru munca depusă şi rezultatele obţinute timp de 48 de ani de activitate în domeniul didactic şi ştiinţific, dar nu cred că aceasta reprezintă vreun impediment care mi-ar tăia din elanul de a cerceta şi a face cunoscut publicului rezultatele obţinute. În afară de Medalia „Nicolae Milescu Spătaru", decernată de AŞM, mi-a fost înmânată Diploma Ministerului Educaţiei în legătură cu aniversarea a 65-a a fondării Universităţii de Stat „Alecu Russo" din Bălţi, în 2010.

E.T.: *Aţi fost modest în răspuns, de aceea, aş dori să mai specificăm câteva aspecte privind impactul aprecierii, care ar fi cumva şi motivantă. Dumneavoastră, ca un specialist de marcă al ştiinţelor filosofiei, aţi putea să ne răspundeţi cel mai argumentat la această întrebare. De unde vine necesitatea de apreciere? De ce oamenii, în majoritatea lor, vor să fie apreciaţi? Şi ce părere aveţi despre mulţi alţi oameni, personalităţi, care muncesc în modestia lor ani de zile şi care nu cară cu ei neapărat această povară sau n-au criza acestei recunoaşteri?*

V.C.: Necesitatea de apreciere este una firească pentru fiinţa umană, pe motiv că de ea depinde, în mare măsură, motivaţia pentru a face/crea ceva. În opinia mea, aprecierea altora ne învaţă să ne evaluăm şi dacă nu o primim când avem nevoie de ea, vom fi în căutarea ei cu un efort continuu de a umple un gol, uneori toată viaţa, fără să reuşim, din păcate, să-l materializăm. Este evident faptul că oamenii au nevoie de confirmări din partea altora pentru ca aceasta îi validează ca fiinţe sociale şi îi ajută să găsească locul într-o lume în care nu trăim singuri. Dar, este important să trasăm o limită certă între dorinţa, bucuria de a obţine aprecieri şi necesitatea, dependenţa de acestea. În această ordine de idei, vreau să mă refer succint şi la *invidie* (care este, deseori, o trăsătură de caracter a multor consângeni), care după DEX este sentimentul egoist de părere de rău, de necaz, de ciudă, provocat de succesele sau de situaţia bună a altuia. Din păcate, de multe ori m-am confruntat cu invidia, care reprezintă unul dintre cele şapte păcate capitale conform *Catehismului Bisericii Catolice,* din partea unor colegi de breaslă. Într-o discuţie cu unul dintre ei a fost exprimată opinia că lucrarea dată ar fi fost mai bună dacă… Eu i-am răspuns franc, dacă ştii care sunt neajunsurile, atunci de ce nu scrii o lucrare mai bună decât a mea. El a început a se justifica că nu are timp, mijloace etc., etc.

→

Podul de reviste

Un Om al Cetăţii

Dumitru GABURA

Acad. Mihai Cimpoi, în interviul acordat presei cu ocazia împlinirii a optzeci de ani, analizând criteriile ce stau la baza valorii, menţiona: „Valoarea adevărată a unui scriitor e cea literară. Oricum, trebuie să ţinem cont şi de condiţia necesară de Om al Cetăţii, pe care trebuie s-o aibă scriitorul basarabean." Cercetările realizate conform acestei grile de mai mulţi critici literari, axate pe poemul *Mollis Davia,* creat în 1989 de către poetul Victor Teleucă şi publicat în acelaşi an în revistele vremii, iar la 5 iulie 1990, la insistenţa lui Grigore Vieru, şi în săptămânalul *Literatura şi Arta,* având atunci un tiraj de 260 000 de exemplare, întruneşte condiţiile menţionate mai sus. O să aduc imediat şi argumente.

Constituind o mini epopee lirosofică a „moldo-venităţii" româneşti, parte a Întregului, „numele latinesc al unei părţi din Dacia de până la Traian (Cantemir) ce înseamnă Dacia Moale, cu climă dulce, plăcută", poemul reprezintă însuşi procesul spiritual al renaşterii naţionale. Pentru noi, basarabenii, renaşterea naţională înseamnă reunirea cu patria-mamă România. Originalele megapoemelor publicate în perioada anilor 1987-1991 în *Literatura şi Arta,* descoperite în arhive de subsemnatul în procesul studiilor de doctorat, constituie acea dovadă că poetul Victor Teleucă, „se afla în avangarda suflului renaşterii naţionale. Nu cumva tocmai acest fapt a deranjat?" (V. Teleucă, *Mollis Davia,* Editura Universul, Chişinău, 2012, p. 72) Criticul şi istoricul literar Ion Ciocanu e de aceeaşi părere în ampla cercetare literară a poemului în cauză. Întregul text al eseului îl găsim în volumul menţionat mai devreme, la paginile 84-91:

„Că suntem moldoveni de viţă veche, că facem parte dintr-un vast spaţiu mioritic, apoi chiar că suntem şi noi români, ca muntenii, oltenii, bucovinenii şi celelalte părţi constituente ale neamului românesc, s-a spus în publicistică şi-n strofe-reflecţii marcate de cugetări corecte, binevenite, dar inimaginabile în anii '70-'80. Totuşi, o viziune poetică, literar-filosofică a adevărului întreg despre istoria noastră bimilenară n-am avut. O atare viziune ni se înfăţişează din chiar debutul poemului *Mollis Davia:* «Nu e tot ce-i tot în toate./ Este-un TOT al tău TOTAL –/ Daimonul naţional….». Victor Teleucă de data aceasta nu se mulţumeşte, prudent ca pe timpuri, cu un tot care devenise, între timp, relativ uşor de spus. El pare să se răzbune pentru toţi anii în care nu i-a fost îngăduit, lui şi colegilor de breaslă ai generaţiei sale, să spună adevărul despre un tot total, adevăr devenit lesne perceptibil graţie forţei numite de poet «daimonul naţional». Acest spirit, nevăzut şi – pentru mulţi – nebănuit, există totuşi, chiar dacă nu-l conştientizăm îndeajuns. Daimonul din debutul poemului «din neguri mi te scoate,/ îţi dă chipul blând, lumina/ să te cheme sus prin vremi,/ să-nţelegi cum să te chemi…». Cităm aceste versuri suprasaturate de gândire filosofică şi ne bucurăm că prin 1988-1989, deci înainte de 1990, Teleucă a reuşit să plăsmuiască şi chiar să publice un poem nu rarisim, ci principialmente inimaginabil în epoca sa. Că mai târziu şi, mai ales, în zilele noastre lucrurile ni se par atât de simple şi la îndemâna tuturora, e o realitate pe care tot el şi alţi scriitori care vor fi gândit ca dânsul au zămislit-o şi ocrotit-o până să devină lucru obişnuit. Retipărit acum de Mariana şi Dumitru Gabura, fiica şi ginerele poetului, care în ultimul timp s-au dovedit exemplari în dragostea şi stima lor pentru Victor Teleucă, *Mollis Davia* este un poem inspirat al devenirii şi nesfârşirii moldovenilor ca parte inalienabilă a acelui TOT al nostru TOTAL, care este poporul român. Poemul acesta întregeşte de minune creaţia fiului de îndrăzneaţă gândire literar-filosofică al Cepeleuţilor hotineni, scoţându-l în fruntea colegilor de breaslă ai generaţiei şaizeciste, alături de Grigore Vieru.

Opinia exprimată aici ni se pare cu atât mai întemeiată, cu cât în anii din urmă am devenit cititori ai poemului-eseu *Răsărit de Luceafăr* şi ai altei scrieri de zile mari, *Car frumos cu patru boi*, aceasta inclusă – e drept – şi în volumul *Improvizaţia nisipului,* din 2006, însă editată sub formă de carte abia acum de aceiaşi inimoşi păstrători ai memoriei scriitorului. Împreună cu poemul *Decebal,* devenit libret al operei cu acelaşi titlu, scrierile numite la urmă adaugă imaginii poetului şi întregii lui creaţii valenţe poetico-filosofice noi, care se cer conştientizate şi luate în calcul atunci când ne propunem să evaluăm corect, onest şi responsabil contribuţia lui Victor Teleucă la patrimoniul cultural general românesc. E o problemă de conştiinţă literar-artistică şi cetăţenească, de data aceasta a noastră, a celor meniţi prin firea lucrurilor să fim stăpâni grijulii şi nepărtinitori ai moştenirii rămase de la înaintaşi.

Spusele acestea se referă, evident, nu numai la unele rectificări ale impresiei unor colegi de breaslă despre comportamentul artistic şi civic al lui Victor Teleucă în anii 1987-1991, ci începând chiar cu 1959, când poetul a scris oda *O altă limbă mai frumoasă nu-i,* editată în 1964. De altfel, despre avatarurile acestei capodopere lirice a vorbit concludent Grigore Vieru: «Victor Teleucă... a fost primul poet căruia cenzura i-a spintecat o carte, omiţându-se din ea poemul *Ciocârlii basarabene.* Tot el, în generaţia noastră, a fost cel care primul a devenit redactor-şef al unei publicaţii de cultură, care chiar *Cultura* se intitula, şi a condus-o cu cinste şi demnitate... Victor Teleucă a scris primul poem dedicat limbii române de o frumuseţe rară...» (Apud: *Victor Teleucă – un heraclitean transmodern,* Chişinău, Editura Universul, 2010, pp. 141, 142; sublinierea ne aparţine – I.C.).

În aceeaşi ordine de idei, ar fi păcat să ne scape din vedere adevărul că Victor Teleucă nu numai că n-a fost un slujitor benevol al Partidului Comunist, dar s-a aflat în para criticii din partea *forurilor partinice pentru românizarea limbii şi pentru naţionalism* (în 1974, la o Plenară a C.C. al P.C.M., şi în 1982, la o şedinţă a Biroului C.C. al P.C.M., care a discutat «Cu privire la manifestările naţionaliste din republică şi măsurile de intensificare a educaţiei ideologico-politice şi internaţionaliste a oamenilor muncii», din hotărârea căreia cităm: «Să evalueze faptele pătrunderii în presă... a unor materiale dăunătoare din punct de vedere ideologic în urma reducerii vigilenţei politice a... tov. V.G. Teleucă, redactor al săptămânalului *Literatura şi arta*» (a se vedea revista *Destin românesc*, 2011, nr. 3, p. 148). Efectul acestei hotărâri s-a materializat în 1983, când Victor Teleucă a fost destituit din post şi nefiind editat timp de 12 ani.

Ne revine, prin urmare, atunci când ne propunem să evaluăm activitatea lui Victor Teleucă şi să stabilim locul său în dezvoltarea spiritualităţii poporului nostru, să luăm în seamă şi operele de adânc ecou ale autorului, cum sunt *O altă limbă mai frumoasă nu-i, Răsărit de Luceafăr, Car frumos cu patru boi, Mollis Davia*, şi învinuirile ce i-au fost aduse de potentaţii zilei pentru românitatea autentică a gândirii şi acţiunilor lui."

Nu ne rămâne decât a reaminti cititorului spusele poetului Grigore Vieru la lansarea cărţii *Improvizaţia nisipului*, 2006, referitor la perioada sovietică a creaţiei lui Victor Teleucă: „Teleucă a avut curajul să publice versurile, pentru care a pătimit. Atâtea lucruri a publicat. El a fost un disident. Poate, unicul scriitor. *Vreau să-i văd pe acei care-l învinuiesc şi-i aduc acuze, unde sunt romanele lor. Un roman de sertar, unde e el? Unde e o nuvelă de sertar? Nu am văzut-o. Unde e o piesă de sertar? Nu am văzut-o. Unde este un eseu? Nu l-am văzut. Unde este un poem? Nu l-am văzut. L-am văzut la V. Teleucă.* Încă nu am citit toată cartea. Dar am citit eseul zguduitor *Car frumos cu patru boi,* dedicat limbii române. Iată un poet care nu s-a bătut cu pumnul în piept, dar a lucrat în tăcere, la masa lui de scris." (Apud: *Victor Teleucă – un heraclitean transmodern,* Chişinău, Ed. Universul, 2010, p. 143; subl. noastră.)

E.T.: *Cum v-aţi împrietenit cu Ambasadorul Poloniei în Republica Moldova, E.S. Bartolomei Zdaniuc? În ce relaţii sunteţi acum cu diplomatul polon, care a fost destul de prezent în viaţa universitară academică de la noi?*

V.C.: Excelenţa Sa a fost o lună de zile într-un stagiu de documentare la USARB, în cadrul programului Uniunii Europene Acţiunea Erasmus Mundus în 2014, ulterior a mai venit la Bălţi, prin 2016, iar în 2017 mi-a comunicat că a fost numit în calitate de Ambasador Extraordinar şi Plenipotenţiar al Republicii Polone la Chişinău. Chiar de la prima noastră întâlnire, în 2014, am stabilit relaţii de prietenie care s-au păstrat până în prezent. Ce-i drept, pandemia de Covid-19 şi războiul declanşat de Rusia împotriva Ucrainei au făcut ca întâlnirile noastre să fie mai rare, dar contactul se păstrează. Spre exemplu, Excelenţa Sa a fost prezent, la 12 iunie 2021, la lansarea cărţii *Comuna Izvoare (Floreşti): istorie şi actualitate* în Casa de cultură a comunei Izvoare din raionul Floreşti, unde a ţinut o alocuţiune despre importanţa unor astfel de cercetări pentru posteritate. Ulterior, la 27 august 2021, am fost invitatul Excelenţei Sale la întâlnirea organizată de Ambasada Republicii Polonia cu preşedintele Poloniei, Andrzej Duda.

Vreau să mulţumesc Excelenţei Sale pentru aprecierea umilei mele persoane în timpul lansării cărţii *Filosofie socială: curs universitar,* ce a avut loc la 13 februarie 2020, şi să remarc că am încercat să-i fiu de folos în investigaţiile sale vizavi de Republica Moldova în perioada tranziţiei, să-i dau sfaturi cum să trateze unele sau alte probleme controversate ale acestui proces de trecere a ţării noastre de la totalitarism spre democraţie şi statul de drept, care s-au soldat cu susţinerea tezei de doctor habilitat în ştiinţe politice. Aş vrea să mai remarc încă un prieten al meu, Excelenţa Sa Petrişor Ionel Dumitrescu, Consul General al României la Bălţi, doctor în ştiinţe sociale, cu care am făcut cunoştinţă în satul Izvoare la 15 septembrie 2019, în cadrul Festivalului tradiţional consacrat celebrei folcloriste Tatiana Găluşcă, originară din Izvoare. Din prima clipă de discuţie am stabilit relaţii amicale care se păstrează până în prezent, materializându-se prin diverse acţiuni şi fapte. Spre exemplu, eu am fost cel ce a redactat, din punct de vedere ştiinţific, cele două lucrări scrise de dumnealui, consacrate fenomenului emigraţiei române, care sper că vor vedea, în sfârşit, lumina tiparului. Totodată, domnul Dumitrescu a sponsorizat în anul 2019 apariţia la Editura Pro Universitaria din Bucureşti a lucrării *Filosofia socială: curs universitar* şi a fost unul din referenţii ştiinţifici al lucrării apărute recent la Bucureşti *Intelectualitatea: esenţa, tipologia, locul şi rolul ei în societatea post-modernă*, pe care a citit-o dintr-o suflare într-un week-end şi a venit cu anumite observaţii şi doleanţe care au contribuit la îmbunătăţirea conţinutului acestei lucrări. În prezent, colaborăm pentru a materializa un obiectiv destul de important – înfrăţirea municipiului Bălţi cu municipiul Iaşi, care sper să se realizeze în acest an.

E.T.: *Vă bate la uşă o aniversare frumoasă. Deşi e tomnatică, dumneavoastră reuşiţi să aduceţi primăvara prin scrieri, prin prezenţă, prin tot ce faceţi. Dar cui aţi avea dumneavoastră de spus acel irepetabil „Mulţumesc"?*

V.C.: Evident că trebuie să le mulţumesc, în primul rând, părinţilor Macarie şi Maria, fratelui Arcadie şi surorii Ludmila, dar şi familiei mele, soţiei Nadejda, fiicei Daniela şi fiului Iulian, care, spre marele regret, nu mai este printre noi, nepoatelor Seline, Vanessa şi Mădălina şi neapărat continuatorului „dinastiei" Capcelea, nepotului Bogdan, care m-au susţinut/răbdat ca să mă pot ocupa de filosofare. Vreau şi trebuie să le doresc tuturor acestora, dar şi tuturor universitarilor crengieni, multă sănătate şi pace în aceste timpuri destul de dificile, când mersul natural al vieţii sociale este pus sub semnul întrebării şi devine actuală expresia lui Hamlet: „A fi sau nu a fi? Aceasta-i întrebarea!"

Profesorul Alexandru Froda, de 50 de ani doar în cărţi şi amintiri

Eufrosina OTLĂCAN

S-a dovedit a fi un matematician total. Peste tot a adus un spirit de rigoare articulat cu înţelegerea aspectelor empirice. Acad. Solomon Marcus

Port mereu mândria de a fi studentă a *generaţiei de aur* a matematicii româneşti. Dintre minunaţii mei dascăli, astăzi voi evoca personalitatea celui care mi-a fost profesor de algebră în anul doi la Facultatea de Matematici a Universităţii din Bucureşti, profesor la cursul de „Mulţimi şi funcţii" din anul cinci şi conducător la lucrarea de licenţă. Subiectul lucrării mele, „Clasificaţia lui Baire a funcţiunilor", nu figura printre cele afişate de facultate, l-am propus eu, fascinată de modul în care profesorul Alexandru Froda ne vorbise la cursul din ultimul semestru universitar despre *transfinit.*

Îl am şi eu în minte pe profesorul Froda aşa cum îl descria [3], cu mulţi ani în urmă, fostul său student, academician Solomon Marcus: „Am fost atras de atitudinea sa contemplativă, de meditaţia rostită cu voce scăzută, dar cu inflexiuni care acompaniau ritmul ideilor; o atitudine în acelaşi timp lirică şi filosofică, de extaziere în faţa construcţiei cantoriene a transfinitului cardinal şi ordinal. Dar acest extaz era tot timpul cenzurat de un pronunţat spirit critic, de o deosebită capacitate de reflectare a aspectelor controversate."

Alexandru Froda s-a născut la Bucureşti, la 16 iulie 1894. În 1912 intră, prin concurs, la Şcoala Naţională de Poduri şi Şosele, pe care o absolvă în 1919, devenind inginer constructor. Deşi ajunge inginer-şef în corpul tehnic, activitatea sa de inginer constructor este de scurtă durată, chemarea talentului ducându-l la Facultatea de Ştiinţe din Bucureşti, secţia matematici, unde îşi ia licenţa în 1927. Chiar cu doi ani înainte de a-şi lua această licenţă, şi apoi doi ani după, a funcţionat ca profesor de mecanică analitică la Şcoala specială de ofiţeri de aviaţie din Bucureşti. În decurs de doi ani de la absolvirea Facultăţii de Matematică avea deja publicate 8 articole în *Comtes Rendus des scéances de l'Académie des Sciences de Paris.* La 3 decembrie 1929 îşi susţine la Paris teza de doctorat în matematici (doctorat de stat, specifică Şt. Andonie, [1]). Subiectul, din domeniul teoriei funcţiilor de variabile reale, tratează distribuţia proprietăţilor de vecinătate ale acestor funcţii.

Întors în ţară după susţinerea tezei, Alexandru Froda este angajat statistician expert la o societate de asigurări, unde ajunge subdirector şi actuar expert în 1938. Din 1931 până în 1940 funcţionează şi ca profesor de economie matematică la Şcoala de statistică, actuariat şi calcul, înfiinţată de Ministerul Muncii la stăruinţa profesorului Octav Onicescu şi devenită apoi Institutul de Statistică, Actuariat şi Calcul de pe lângă Universitatea din Bucureşti. În decembrie 1947, Alexandru Froda este numit conferenţiar la Universitatea din Bucureşti, Facultatea de Ştiinţe, secţia matematici, iar din decembrie 1948 profesor la Facultatea de Matematică şi Fizică a acestei Universităţi.

Ca profesor la Universitatea din Bucureşti, Alexandru Froda a predat: matematici generale, algebră, mecanică raţională, teoria mulţimilor şi teoria funcţiilor; a publicat *Algebra superioară (fundamente, mulţimi şi operaţii, divizibilitate, spaţii liniare, forme pătratice)*, în „Biblioteca matematică", I, Editura Academiei, 1958, 455 de pagini.

În activitatea de cercetare ştiinţifică, Alexandru Froda a obţinut rezultate şi a introdus noţiuni noi în mai multe domenii matematice.

În primul rând, a avut rezultate în analiza matematică, chiar preocupările sale de teoria mulţimilor fructificându-le în teoria funcţiilor de variabile reale. Ştiinţa matematică păstrează sub numele de *teorema lui Froda* rezultatul potrivit căruia „pentru orice funcţie reală, definită pe un interval al dreptei reale, mulţimea punctelor de discontinuitate de prima specie este cel mult numerabilă". Această teoremă a fost publicată în *Comptes Rendus de l'Académie des Sciences de Paris* în 1928.

Tot de domeniul analizei matematice ţin rezultatele legate de clasificarea discontinuităţilor funcţiilor, de proprietăţile locale ale funcţiilor reale arbitrare, de proprietăţi la distanţă ale acestor funcţii, cum ar fi periodicitatea sau aproape periodicitatea. Grigore C. Moisil spune [3]: „Alexandru Froda este, printre matematicienii noştri, dintre primii care au întreprins cercetări în teoria funcţiilor de variabilă reală. Îmi amintesc cât de mare a fost impresia produsă de prima sa comunicare, în care se arăta că funcţiile cele mai generale pot avea proprietăţi."

Un alt domeniu este cel al *mecanicii,* în care cercetările lui Froda s-au îndreptat spre o analiză critică, constructivă, a fundamentelor mecanicii newtoniene şi spre crearea unei teorii axiomatice asupra mecanicii, arătând relevanţa funcţiilor continue fără derivate în cadrul modelării matematice a fenomenelor naturii. Academicianul S. Marcus [3] sugerează reconsiderarea contribuţiilor lui Alexandru Froda în domeniul fundamentelor mecanicii în lumina geometriei fractalelor a lui Maldenbrot, care aduce în centrul atenţiei tipul curbelor fără tangentă.

Sub analiza critică a lui Alexandru Froda intră şi cazul ciocnirii elastice a două solide animate de viteze opuse, afirmând că acţiunea şi reacţiunea nu sunt instantanee şi infinite, aşa cum le tratează mecanica newtoniană, ci sunt forţe finite, ceea ce face ca în ciocnirea elastică să apară momente de nedeterminare, punând în evidenţă relaţia paradoxală de nedeterminare introdusă de Werner Heisenberg în mecanica cuantică sau ondulatorie a particolelor de ordin atomic ([2], pag. 27).

În teoria mulţimilor, rezultatele lui Froda se referă la mulţimile de distanţe şi la axioma alegerii.

În algebră a stabilit o formulă pentru calcularea zerourilor unei funcţii întregi, o formulă parametrică a zerourilor unui polinom şi a găsit proprietăţile sistemelor izogonale ale unui spaţiu euclidian.

În teoria numerelor a extins soluţia lui Pitagora privind triunghiul raţional, de la triunghiul dreptunghic la triunghiul oarecare, dând şi criterii parametrice de raţionalitate. În topologie a studiat spaţiile *p*-metrice, în statistica matematică a obţinut o ecuaţie pentru calcularea ritmului mediu de dezvoltare a fenomenelor şi proceselor social-economice.

Capacitatea deosebită a lui Alexandru Froda de reliefare a aspectelor controversate este pusă în evidenţă cel mai bine în cartea sa *Eroare şi paradox în matematică,* apărută la Editura Enciclopedică Română în anul 1971. Câteva titluri din cuprinsul cărţii sunt semnificative: *Raţionamentul matematic, Absurdul în matematică, Iluzii matematice, Paradoxurile infinitului, Intuiţii corecte şi intuiţii eronate, Probleme singulare în mecanica raţională, Primejdii în calculul probabilităţilor.*

În introducerea cărţii, Froda ţine să precizeze că: „Apărând în orice activitate umană, greşeala nu putea lipsi, bineînţeles, nici din matematică, deşi rigoarea şi precizia acestei ştiinţe ar părea să o interzică în mod absolut".

Analist profund al scrierilor unor mari matematicieni, Froda descoperă greşeli, le comunică şi le explică originile psihologice. Se produc erori din „generalizări prea grăbite" şi s-a întâmplat – Froda dă exemple de celebrităţi ale lumii matematice – ca, din orgoliu, raţionamentul greşit să nu fie recunoscut de cel care l-a lansat.

O eroare de raţionament întâmplătoare, spune Froda, este în principiu dăunătoare şi trebuie evitată. S-au întâlnit, totuşi, şi erori paradoxale care au constituit o sursă preţioasă pentru îndrumarea viitoare a cercetării matematice. Froda dă exemplul unei erori făcute de H. Lebesgue într-un memoriu din 1905 despre funcţiile reprezentabile analitic, eroare sesizată de Mihail Suslin (1894-1919) şi care îl va conduce pe acesta la crearea unei teorii asupra mulţimilor analitice şi proiective.

Despre iluzia geometrică Froda ne spune că a fost caracterizată de Felix Klein (1849 – 1925) ca rezultând adesea dintr-o confuzie posibilă când se face în mod greşit abstracţie de deosebirea esenţială dintre *matematica de aproximaţie* şi *matematica de precizie.*

Cartea *Eroare şi paradox în matematică* este şi o incursiune în istoria matematicilor. Şi nu doar înscriind date şi nume ale celor care au creat matematică, ci şi explicând evoluţia ideilor şi a teoriilor. De exemplu, aflăm din cartea lui Alexandru Froda că: „Teoria mulţimilor, astfel cum se prezintă astăzi matematicii moderne, a fost creată în esenţa ei de Georg Cantor în pragul secolului nostru. Această teorie stă la baza fiecărui capitol al matematicii actuale. Mult dezvoltată ulterior apariţiei sale, teoria iniţială a fost înlocuită treptat şi în măsura necesităţilor ivite odată cu controversele iscate în decursul deceniilor următoare şi mai rafinate, exprimate de preferinţă cu ajutorul logicii simbolice…" Referitor la naşterea conceptului de infinit, sub titlul *Analiza transfinitului*, Froda explică: „La baza doctrinei sale (a lui Cantor, n.n.) asupra infinitului matematic a stat de fapt numai puterea sa de creaţie a numerelor şi a ordinelor lor de mărime, mintea omenească nu recunoaşte vreo stavilă şi nu trebuie să-şi impună vreun principiu de oprire…"

De la analiza profunzimilor creaţiei matematice, Alexandru Froda ajunge, în finalul cărţii, şi la o analiză a matematicilor aplicate, cum ar fi concepţia marginalistă în ştiinţa economică sau eroarea financiară.

Despre cartea *Eroare şi paradox în matematică*, pentru care nu trebuie să fii matematician pentru a o citi cu plăcere şi interes, acad. Solomon Marcus scria: „Întregul demers se constituie într-o adevărată terapeutică a raţionamentului" şi o recomandă pentru reeditare şi traducere într-o limbă de circulaţie internaţională. De fapt, Marcus scriind, în 1984, monografia *Paradoxul* [4], carte unică în literatura română, care tratează complet acest subiect, dedică aici mai multe rânduri cărţii lui Froda. La pagina 19, scrie: „O carte instructivă în această privinţă este aceea a lui Alexandru Froda, (...) din a cărei introducere reţinem observaţia că de la eroare la paradox nu este adesea decât un pas, dar acest pas este uneori decisiv, deoarece, contrazicând însuşi caracterul apodictic al aserţiunilor matematice, el poate deveni, la rândul său, un izvor de cunoaştere a matematicii viitorului" [ceea ce, arătam mai sus, remarcase Froda]. Iar la pagina următoare, scrie Marcus: „...Aşa cum observă Al. Froda, de la eroare la paradox nu e uneori decât un pas, de la ignoranţă la paradox distanţa ar putea fi de asemenea de un singur pas. Uneori paradoxul tinde să se confunde cu inexplicabil, fapt care-i dilată considerabil accepţiunea."

→

Dialoguri esenţiale

Mihaela Albu sau Vieţuirea în labirintul cărţilor

Dan ANGHELESCU

Nu doar discretă, ci exagerat de reticentă când i se cere să vorbească despre propria persoană, Mihaela Albu a acceptat totuşi să îmi ofere acest interviu şi, întâi de toate, vreau, desigur, să-i mulţumesc. Şi o fac ştiind cât de preţios este timpul pentru cineva care, de mai mulţi ani, editează, pe speze proprii, publicaţii literare deosebit de valoroase, lansează un număr considerabil de volume de istorie literară; unul dintre acestea (*Din exil, acasă … „cu Eminescu de mână”*), recent, s-a bucurat de aprecieri cu totul speciale şi chiar de un premiu. La toate acestea să mai punem în balanţă prezenţa sa cu cronici, eseuri şi comentarii atente în reviste, cărţile sale de proză, volumele de poezie şi jurnalele.

Împrumutând chiar de la Mihaela Albu titlul interviului, luat din seria volumelor de critică pe care le-a lansat sub acest generic, *În labirintul cărţilor,* am mizat pe faptul că acesta anunţă dintru început principala şi de altfel complexa temă a dialogului nostru: *Cartea!*

Dan Anghelescu: *Aşadar, Mihaela Albu, îţi propun să vorbeşti despre acest (din păcate, tot mai controversat în ultima vreme) obiect şi rostul lui în actualitatea noastră în care apar destule semne că* rosturile *cărţii au intrat într-un tot mai întunecat crepuscul. Te-aş ruga să ne spui când şi cum au intrat cărţile în existenţa ta?*

Mihaela Albu: Pentru mine *cartea* este un fel de… *apendice* al trupului meu, al ochilor şi minţii mele. Ce vreau să spun cu asta? Că nu mă pot imagina trăind fără cărţi, că oriunde locuiesc am tot timpul multe volume în jurul meu, că niciodată biroul nu e „curat”, adică „nu ai unde să mai arunci un ac”, permanent apărând alte şi alte cărţi care să-mi fie „la îndemână”. Dar să nu mă îndepărtez de întrebare! De cum am început să citesc, cartea a reprezentat pentru mine cea mai preţioasă comoară. (În paranteză fie spus, în memoriile tatălui meu am citit exprimată aceeaşi dragoste de lectură, de cunoaştere. Astfel, în 1943 notează: „Citesc, citesc şi strâng cărţi cu lăcomie de avar.”)

Şi eu citeam mult încă din copilărie, aşadar, cărţi pentru vârsta mea, apoi din ce în ce mai complexe, din literatura română şi cea universală. Nici nu aş concepe existenţa fără cărţi, fără să citesc gândurile, ideile, reflecţiile, închipuirile, rostirile meşteşugite ale scriitorilor de ieri, de alaltăieri şi, uneori, de astăzi. Acestea m-au format încetul cu încetul, chiar dacă, evident, nu mi-a rămas totul în memorie. La afirmaţia ta că *„rosturile* cărţii au intrat într-un tot mai întunecat crepuscul”, aş răspunde că – în parte ai dreptate – dar eu sunt totuşi optimistă. Atâta vreme cât mai există cititori, cât mai există profesori care să insufle copiilor pasiunea pentru citit, chiar dacă acea concurenţă a televiziunii, a telefoanelor şi tabletelor este mare, cred că nu suntem cu totul pierduţi ca spirit.

D.A.: *Cu ceva vreme în urmă mi-ai împrumutat o carte a lui Gh. Vrabie, unul dintre primii biografi ai lui Nichifor Crainic şi ai revistei* Gândirea, *carte editată la Editura Cugetarea prin anii '40 şi achiziţionată de tatăl tău în tinereţe, şi el un apreciat profesor de română… Ce ne poţi povesti despre toate astea?*

M.A.: Am în bibliotecă o comoară, nu mare, ce-i drept, dar ea constă în cărţile cumpărate de tatăl meu pe când era tânăr, procurate cu mari sacrificii materiale, dar cu o bucurie pe care, genetic parcă, mi-a transmis-o şi mie. Ce-i drept, eu nu-mi mai iau „de la gură” ca să cumpăr o carte sau alta, dar, nu de puţine ori, am bucuria că am găsit şi am cumpărat un volum pe care mi-l doream. Dar să nu mă îndepărtez din nou de întrebare: monografia lui Gh. Vrabie face parte din „comoara” lăsată de tatăl meu, alături de *Domnişoara Cristina*, de *Insula lui Euthanasius* (Eliade, desigur), de *Individualitate şi destin* (Ion Biberi) ş.a. Mă refer la ediţiile princeps. Şi, mai e ceva: aceste cărţi sunt nu numai semnate, cuprinzând şi data achiziţionării de către cel care va deveni profesorul de limba română Mihai Popescu, dar sunt şi citite, subliniate, adnotate de el. Într-un arc peste vreme, cele parcurse de el în anii '40 vor fi citite de mine peste 40-50 de ani. La lectură, într-un fel, parcă ne întâlnim peste timp, dialogăm întru aceleaşi bucurii intelectuale.

D.A.: *Ai început să scrii tu însăţi. Cum şi când ai debutat în publicistică?*

M.A.: Destul de târziu, după ce am terminat facultatea, la circa 3 ani. Simţeam nevoia să scriu, să îmi pun pe hârtie gândurile, opiniile despre ceea ce citeam. Cum făcusem curs special – un fel de master de acum – de literatură universală, firesc, citeam şi scriam despre cărţi străine. Am dat la *Ramuri* o cronică a romanului lui Graham Green *Travels with my Aunt* (nu era tradus!) şi, surpriză, i-a plăcut lui Al. Piru (redactor-şef pe atunci al revistei). Am mai publicat apoi şi alte cronici de carte, am scris – îmi amintesc bine – despre Cinchiz Aimatov, scriitor mai puţin cunoscut la noi. Încet, încet, am trecut spre literatura română – cu cronici, recenzii de carte şi apoi, cărţi.

D.A.: *Ai locuit câţiva ani în Statele Unite. Cum ai ajuns în America?*

M.A.: Am ajuns peste ocean fără să mă gândesc sau să-mi doresc vreodată asta, dar totdeauna Dumnezeu are un plan cu noi şi fiecare pas (mai mare sau mai mărunt) aşterne un drum viitor. Aşadar, cum în 1998 s-a redeschis oficial Catedra „N. Iorga” de la Universitatea Columbia (o ceremonie la care a participat preşedintele de pe atunci, Emil Constantinescu, dar demersurile, am aflat ulterior, începuseră încă înainte de mandatul său), aşadar, redeschizându-se Catedra, s-a publicat postul la concurs pe ţară. Mi-am depus dosarul, alături de alţi concurenţi, fireşte, au fost selectate trei şi trimise la New York. Surpriza a fost într-o zi când, eu fiind la ore, secretara rectorului de la Universitatea din Craiova m-a chemat la telefon. De la minister eram anunţată că dosarul meu a fost cel mai bun şi urma să plec la post. Ce a urmat, cred că am mai povestit. Mă refeream înainte la „paşii” făcuţi pentru un drum viitor. Ei bine, unul dintre aceştia, poate cel mai important, a fost că eu publicasem un manual de limba română pentru străini la Editura Didactică şi Pedagogică (foarte apreciat, vândut şi reeditat în timp), iar acesta, alături de experienţa mea, a cântărit mult în selectarea ca profesor la Universitatea Columbia.

D.A.: *Vorbeşte-ne despre experienţa ta la Universitatea din New York.*

M.A.: A fost cea mai importantă perioadă din viaţa mea profesională. Desigur, la început nu mi-a fost uşor, având în vedere că sistemul de învăţământ este diferit de cel de la noi. Să dau unul-două exemple. Primul care îmi vine în minte acum ar fi acela că studenţii îşi pot alege cursurile, iar după circa o lună (nu îmi amintesc foarte bine) au posibilitatea să renunţe la cursul respectiv. Aşadar, poţi începe cu un număr de studenţi şi apoi continui cu alt număr (dacă cei care au plecat nu sunt în număr egal cu cei care au venit după această rocadă la cursul tău). Eu am avut în toţi cei patru ani o singură studentă care a abandonat. O altă deosebire este şi aceea că pot frecventa un curs şi studenţi de la alte universităţi (bineînţeles, dacă plătesc, fiindcă, să nu uităm, Columbia, ca şi multe alte universităţi de prestigiu, este instituţie privată). La cursurile de limbi străine aşadar (limba română încadrându-se aici), vin studenţi sau doctoranzi de la cele mai diverse specialităţi. Am avut astfel doctoranzi pe ştiinţe politice, altul pe antropologie, studenţi care urmau să studieze cursurile de medicină, de drept, de ştiinţe economice etc.

D.A.: *Cursanţii erau români? Dacă nu, ce-i determina să studieze limba română?*

M.A.: Unii erau români sau cu origini româneşti şi voiau să ştie mai bine limba şi cultura ţării părinţilor lor, dar erau şi americani. Printre cei cu origini româneşti, este important să-l amintesc pe strănepotul unuia dintre fondatorii Liceului „Carol” din Craiova. El a venit apoi în oraşul nostru la cursuri de vară şi a vizitat, bineînţeles, clădirea unde portretul lui Stanciu Căpăţâneanu este la loc de cinste, acesta fiind cel care, alături de Grigore Pleşoianu, a înfiinţat prima şcoală de grad mediu în limba română din Oltenia (1826), a doua în Ţara Românească, după Şcoala „Sf. Sava”, actualul Colegiu Naţional „Carol I”.

→

Pentru modul în care mari matematicieni români au apreciat creaţia lui Alexandru Froda, semnificative sunt şi două scrisori pe care i le adresează Dimitrie Pompeiu.

Prima, datată 9 decembrie 1937:

„Iubite şi scumpe prieten,

Sunt tot sub impresia frumoasei comunicări pe care ai făcut-o la Societatea de Matematici… Am scris şi colegilor mei din Cluj, pentru Seminarul de Matematici de acolo…” (urmează detalii matematice). Şi încheierea scrisorii: „Cu vechile sentimente de afecţiune şi deosebită preţuire, al d-tale D. Pompeiu.”

A doua scrisoare, datată 21 februarie 1941, conţine aceeaşi înaltă apreciere:

„Iubite D-le Froda,

Îţi aduci aminte cât de impresionat am fost, la una din comunicările d-tale, de un procedeu de demonstraţie care ţi-a permis să stabileşti că: pentru o funcţie de două variabile, continuă, definită într-un domeniu *D*, există în vecinătatea oricărui punct *P* cel puţin două puncte P_1 şi P_2 astfel încât $f(P_1) = f(P_2)$. Ţi-am şi scris, a doua zi, ca să-ţi arăt sentimentul meu faţă de simplitatea şi, adăugam eu, fecunditatea acestui procedeu de demonstraţie.”

Ca o părere personală, cred că prin această a doua scrisoare, scrisă la începutul anului 1941, D. Pompeiu a dorit să-l asigure pe Al. Froda că-l preţuieşte şi-i rămâne prieten chiar şi în perioada dramatică (1940-1944) în care Froda fusese ţinut departe de viaţa universitară din motive rasiale.

În câteva cuvinte de încheiere îmi exprim convingerea că oricine, din lumea matematicilor sau din afara lor, rămâne cu certitudinea că Alexandru Froda este un nume în ştiinţa universală. Chiar după 50 de ani de la trecerea marelui matematician în eternitate, în ziua de 7 octombrie 1973, cei care i-au fost studenţi îşi mai amintesc blândeţea, înţelepciunea, încurajarea pe care o citeau pe chipul meditativ al profesorului.

Bibliografie

1. G.Şt. Andonie, *Istoria matematicii în România*, vol. III, pp. 34-42, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1967.

2. Al. Froda, *Eroare şi paradox în matematică,* Editura Enciclopedică Română, Bucureşti, 1971.

3. S. Marcus, *Centenarul Alexandru Froda, Academica*, anul IV, 11(47), septembrie 1994, p. 30.

4. S. Marcus, *Paradoxul*, Editura Albatros, Bucureşti, 1984.

D.A.: *În altă ordine de idei, spune cum te-ai apropiat de literatura exilului românesc?*

M.A.: Aproape că nu ştiu când a început… Desigur, tot din lecturi, tot din cărţi, dar şi din contactul cu unii dintre cei care se aflau în exilul american. Cred că o legătură o pot face şi cu ziarul *Lumea liberă* din New York, la care am lucrat ca redactor o perioadă. Fusese, înainte de 1989, unul dintre principalele căi de luptă anticomunistă. Am propus apoi Institutului pentru Memoria Exilului Românesc să alcătuiesc o monografie a publicaţiei (se închisese între timp), iar prin scanarea fiecărui număr, citind paginile respective, pe loc, dar mai ales după aceea, am aflat multe din acţiunile politice ale exilaţilor, dar şi despre scriitorii şi jurnaliştii români care scriau în ziar. Cu încetul am citit un nume, apoi altul – de acolo, dar şi din cărţi, apoi am aflat, pe rând, despre revistele literare publicate în diferite colţuri ale lumii, alcătuind apoi două volume de prezentare ale acestora. Am „cunoscut" astfel, încetul cu încetul, o lume neştiută, ghicită din emisiunile clandestine de radio („Europa liberă", de pildă), interzisă în perioada comunistă, încă ignorată, din păcate.

D.A.: *De ce crezi că se perpetuează această ignorare, azi, după căderea comunismului?*

M.A.: În cea mai mare parte din… ignoranţă. Ceea ce nu ştim, nu există. Adiacent ignoranţei, este ceea ce se ştie „după ureche", din auzite. Am propus, de exemplu, nu cu mult timp în urmă, unei reviste importante, un articol despre poezia lui Vintilă Horia. Răspunsul: că nu poate fi publicat din cauza convingerilor ideologice ale autorului. Nu în poezie reflectate, evident, dar în celelalte scrieri. M-am abţinut de la o polemică cu redactorul respectiv, având în vedere că nu poţi convinge pe cel care face afirmaţii în necunoştinţă de cauză. Nu i-am răspuns, fiindcă, repet, nu-l poţi scoate din ignoranţă decât pe cel care vrea el însuşi să se scoată.

D.A.: *Ai amintit monografia dedicată ziarului* Lumea liberă, *precum şi volumele* Presa literară din exil. *Enumeră, spre informarea cititorilor, ce alte cărţi ai publicat referitor la exilul românesc?*

M.A. După cum cred că se cunoaşte deja, câteva le-am scris şi semnat împreună. Mă refer aici la cele două volume dedicate lui Vintilă Horia (*Eseistica unui fost Săgetător* şi *Eseistica lui Vintilă Horia – deschideri către transdisciplinaritate*, 2015, 2016), apoi la *Revistele literare ale exilului românesc. Luceafărul. Paris – o restituire* (2009), cu o versiune ulterioară în limba franceză în 2013; au mai fost apoi *Mircea Popescu, un scriitor, un ziarist, o conştiinţă* (2014), reluată sub titlul *Mircea Popescu – o conştiinţă a exilului românesc* (2019); la Editura Aius, am iniţiat o colecţie – „Cărţile exilului", în care, tot împreună, am publicat (în 2020) *L.M. Arcade – un scriitor român în exilul parizian* şi *Necunoscutul scriitor Virgil Ierunca.* În aceeaşi colecţie, eu am publicat (în 2021) prima monografie dedicată unui mare latinist român (şi craiovean, născut însă la Turnu Severin), *N.I. Herescu – un aristocrat al culturii române.* Nu am mai amintit începuturile – *Citind la New York scriitori români* (2002), iar cele trei volume menţionate deja, intitulate *În labirintul cărţilor,* cuprind în cea mai mare parte studii dedicate scriitorilor care au trăit în exil.

D.A.: *Anul 2021 a fost un an prolific pentru tine. Ce alte cărţi ai publicat?*

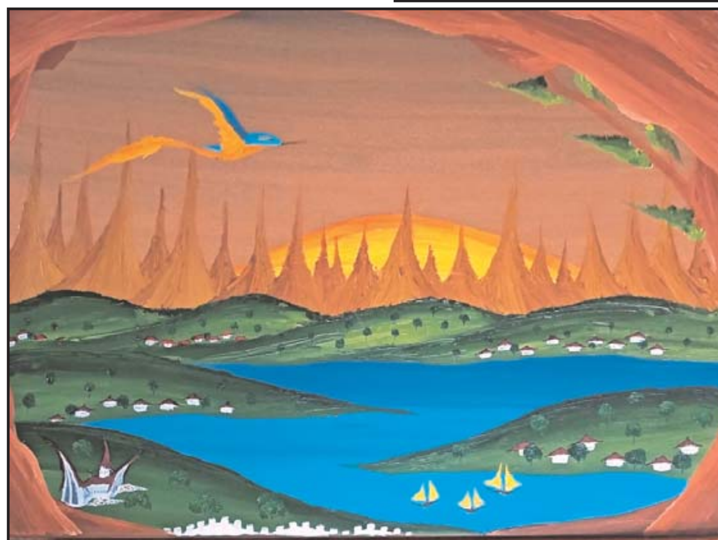
M.A.: Da, într-adevăr, aşa este, la un bilanţ final: *Jurnalism cultural în exilul românesc,* Ed. Academiei, *Întâlniri cu Aurora* (la Ed. Aius), volumul de poezii *Nisiparniţa* (la Ed. Vremea), dar cea mai importantă (pentru care am primit şi Premiul „Mihai Eminescu") este *Din exil… acasă, „cu Eminescu de mână"* (antologie, la care am scris un Cuvânt înainte, Note şi Comentarii); Postfaţă: Theodor Codreanu, Ed. MNLR, un volum de peste 500 de pagini în care am căutat să restitui istoriei literaturii române, eminescologiei, în particular, studiile şi eseurile referitoare la opera poetului, scrise şi publicate în exil.

D.A.: *Ştiu că activitatea ta de promovare, de „aducere acasă" a exilului românesc anticomunist nu s-a rezumat numai la studii şi cărţi, ci şi la diverse manifestări ştiinţifice. Ce simpozioane ai iniţiat şi la ce manifestări dedicate exilului ai participat?*

M.A.: Ar trebui să le amintesc în primul rând pe cele de la New York. Astfel, am iniţiat şi organizat Zilele *Lumină lină*, în 2005, cu tema „Literatura diasporei", iar în 2007, la Consulatul Român, sărbătorirea centenarului marelui savant Mircea Eliade, cu titlul „Literatura diasporei: Mircea Eliade". În ţară, am iniţiat şi organizat, de asemenea, trei simpozioane internaţionale „Întoarcerea în Ithaca. Literatura română din exil şi din afara graniţelor: realizări, recuperare, restituire", la Universitatea din Craiova. Am iniţiat şi ciclul de conferinţe *Mari necunoscuţi ai culturii române,* la Biblioteca judeţeană „Aman" din Craiova, invitată fiind să conferenţiez pe tema exilului şi la universităţile din Cernăuţi şi Chişinău.

D.A.: *Eşti iniţiatoarea unor importante şi singulare publicaţii literare,* Carmina Balcanica *şi* Antilethe. *Cum şi cu ce gânduri ai pornit într-un asemenea demers?*

M.A.: Prima este *Carmina Balcanica,*

pe care, în 2008, am pornit-o împreună, dorind să acoperim „spaţiul balcanic", mai precis, cel sud-est european, cu informaţii culturale reciproce. Nu am dorit-o publicaţie politică (sau istorică), scopul a fost să ne cunoaştem mai bine între noi, cei din ţările de aici, dorind totodată să demonstrăm Occidentului că Balcanii nu sunt numai „butoiul cu pulbere al Europei".

Cealaltă publicaţie – *Antilethe* – este dedicată exclusiv exilului, din nou o „arie" tematică mai puţin (sau deloc) abordată. Lucrez acum la numărul 16 şi aş dori, evident, să continui. Fiecare număr l-am dedicat unei personalităţi a exilului, începând cu Vintilă Horia, unii mai cunoscuţi, alţii total necunoscuţi cititorilor de astăzi.

D.A.: *Ai o activitate bogată şi diversă în plan literar, de asemenea. Ai publicat poezie, proză, jurnale…*

M.A.: Aş vorbi despre Jurnal mai întâi. În America am hotărât să consemnez ce mi se întâmplă, deoarece acolo m-am confruntat cu adevărat cu o altă „lume". Jurnalul american a stârnit mult interes, eu însămi descoperind, la recitire, fapte şi sentimente, dar şi proiecte de care uitasem. Poezie am scris când… am avut „inspiraţie", iar prozele din *Je ne regrette rien* au ca temă centrală emigrarea.

D.A.: *Ca un ultim subiect al discuţiei noastre aş vrea un răspuns al tău privitor la prezentul şi mai ales viitorul* Cărţii! *În tot ceea ce cu strădanii susţinute ai fost implicată atât ca scriitor, cât şi prin vocaţia profesorală, cartea a devenit pentru tine un veritabil blazon nobiliar. Prin urmare, survin întrebările: cum vezi situaţia reală a cărţii din lumea în care te mişti? Cum apreciezi cele ce se întâmplă în actualitate din perspectiva de istoric literar ce susţine o imagine completă şi amplă a istoriei literaturii române?*

M.A.: E greu de spus, adică e foarte greu de făcut o previziune care să aibă în timp acoperire. Atât la noi, dar mai cu seamă în alte ţări occidentale, cartea pe hârtie pare a fi înlocuită tot mai mult cu cea pe suport electronic. E-bookurile, cărţile audio vor lua probabil locul cărţilor tradiţionale.

D.A.: *Te-am întrebat tocmai pentru că trăim într-o vreme a unei tragice controverse. Vintilă Horia – despre care ai scris în mai multe rânduri – demonstra că pentru un poet-savant cum a fost Dante Alighieri, Dumnezeu era imaginat şi „sub forma unei cărţi (Dumnezeu, adică Adevărul), care ar fi un fel de roman total sau de auto-biografie a creatorului/…/ îşi extrăgea imaginea din chiar versurile lui: «Nel suo profondo vedi che s'interna/ legato con amore in un volume/ cio che per l'universo si squaderna»." (Scria aceasta în exil, în* Revista scriitorilor români, *nr. 20/ 1983.) Deci Cartea era gândită ca posibilitate de a concentra într-un singur volum ceea ce de altfel s-ar împrăştia în vânturile cosmice. Dar tot autorul lui* Viaje a los centros de la Tierra *îl cita şi pe McLuhan, cel care afirmase că traversăm momentul în care se străvede o iminentă dispariţie a cărţii. Era de altfel încă unul dintre sfârşiturile anunţate când, de la Hegel începând, s-a vorbit despre sfârşitul istoriei, al artei, al metafizicii, al ideologiilor. Însă dispariţia cărţii, instrumentul cel mai important pentru transmiterea culturii, pentru predare şi pentru formele unor activităţi ce au implicat lectura, studiul, biblioteca duce automat şi la gândul unui sfârşit al omului.*

M.A.: Tocmai de aceea eu nu cred în sfârşitul cărţii, adică în pieirea apetitului pentru cunoaştere, indiferent pe ce suport va fi informaţia. În plus, pe lângă informaţia ştiinţifică, omul va avea totdeauna nevoie de *poveste*, de relatarea unor fapte şi întâmplări, a unor alte *vieţi*, cu gânduri, trăiri şi obiceiuri prin care el îşi va „hrăni" propria viaţă. Nu cred aşadar în sfârşitul cunoaşterii, cum nu cred în sfârşitul omului!

D.A.: *Şi totuşi, ceea ce ne poate da de gândit în acest amurg al galaxiei Gutenberg este observaţia că se citeşte tot mai puţin. Că lectura nu mai este cultivată aşa cum trebuie în şcoli. Cititul a devenit o problemă şi au apărut aşa-numiţii analfabeţi funcţionali. Evident, în cărţile profesorului din Toronto adie un îngrijorător suflu spenglerian. Sfârşitul bibliotecilor va însemna – potrivit lui – şi o întoarcere a umanităţii către mentalităţi tribale; şi constatăm că recentele vociferări ale neo-marxismului, tot mai agresive, par să confirme o evidentă tentativă a lumii de a reinstaura un nou primitivism. Au apărut curente ce pledează pentru distrugerea culturii. Se vandalizează opere de artă, se cere excomunicarea marilor valori, începând cu Shakespeare sau Beethoven. Care este părerea ta despre toată această stare de lucruri?*

M.A.: Trăim, într-adevăr, un timp în care se petrec fapte abominabile, această „excomunicare", cum o numeşti, distrugere mai bine-zis a valorilor universale care au dăinuit sute şi sute de ani, se datorează unor minţi rătăcite (în opinia mea), de fapt, unor semidocţi (cel mult, dar cred că sunt şi mai mult de atât). Har Domnului, există însă şi oameni cultivaţi, iubitori de cultura mare, de valorile pe care se sprijină fiecare popor în parte şi omenirea în totalitate. Dacă se vor sfârşi bibliotecile, vor apărea, cred eu, sub altă formă, dar, aşa cum afirmam şi mai sus, omul va avea nevoie să ştie, să afle, să cunoască, să se bucure de frumos, sub toate formele acestuia, fie plăsmuit de Dumnezeu, fie de alt semen, în trecut sau în prezent.

Şi de aceea eu cred cu toată tăria că binele, adevărul şi frumosul înving!

Urmuziana

Urmuz şi romanul minimalist

Maria VAIDA

În vederea apropierii tinerilor de opera lui Urmuz, lucrarea noastră numită *Romanul minimalist* are ca logistică toate conceptele operaţionale care se studiază în clasa a X-a referitoare la roman, în plus, trăsăturile specifice acestui tip special de operă epică ce nu este prevăzută în cadrul ariei curriculare *Limbă şi comunicare*. Este (poate fi) un opţional nou, de literatură română şi universală, asociat cu artele plastice, necesar în şcolile cu profil vocaţional, dar în care nu se studiază capodopere din literatura lumii. Este un posibil opţional interdisciplinar, făcând legătura dintre pictura minimalistă, sculptura minimalistă şi grafica ori designul minimalist. O oră pe săptămână ar atrage tinerii într-o situaţie de învăţare, de comprehensiune şi de interpretare a textului literar epic, atât de blamat de către elevi, de cele mai multe ori din cauza dimensiunilor uriașe. În timpul acesta, romanul clasic devine „un animal rănit mortal" (Dimitrie Grama), deoarece tânărul de azi este o victimă a crizei de timp. Unul dintre autorii acestui tip de roman spunea: „Eu consider că este mult mai fascinant să atrag cititorul într-o situaţie în care el este silit să fie părtaş, să se revolte, să continue să viseze sau să schimbe acţiunea, sau să mă înjure, sau oricum ceva în care eu, cel care am scris, şi el, cel care citeşte să se completeze, să întregească lucrarea". Acesta este şi obiectivul esenţial al evaluării: elevul să întregească lucrarea adusă de noi în faţa lui, iar dimensiunile acesteia să fie accesibile în 50 de minute, pentru că el, romanul minimalist, conţine *in nuce* întregul...

În DEX, la articolul *roman*, găsim următoarea explicaţie: 1: Specie a genului epic, de întindere mare, cu conţinut complex, care se desfăşoară de-a lungul unei anumite perioade şi angajează mai multe personaje, presupunând un anumit grad de adâncire a observaţiei sociale şi analizei psihologice; 2: Operă narativă în proză sau în versuri scrisă în Evul Mediu într-o limbă romanică; 3: Fig. Împletire de întâmplări cu multe episoade care par neverosimile; 4: Var. Romanţ. (DEX, Ed. Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1998, ediţia a II-a).

Cercetând un dicţionar *Larousse,* la articolul *roman,* descoperim: 1: *Autrefois. Récit en langue romane; Roman de la Rose*. 2: *Oeuvre d'imagination en prose dont l'interêt reside dans la naration d'aventures, l'etude de môeurs ou de caractères, l'analise de sentiments ou de passions.* 3: *Recit invraisemblable, mensonge.* Există apoi o clasificare de tipul: *roman-fleuve, roman-feuilleton, roman-photo,* dar nu şi un *roman minimalist.* (*Larousse, Dictionnaire français,* 21, rue de Montparnasse, Paris, Cedex, 1999). Ori micul meu *Larousse* este prea vechi, ori termenul este prea nou şi încă nu are loc în dicţionar.

Considerăm că *romanul* *minimalist,* ca specie epică în literatura română, îşi are originea în lucrarea lui Urmuz intitulată *Pâlnia şi Stamate,* scriere tragi-comică, structurată pe patru părţi, care permite lectorului să formuleze numeroase variante ale existenţei şi întâmplărilor prin care trece personajul Stamate, cel care se îndrăgosteşte de o pâlnie. „Premergătorul ignorat al literaturii noi", cum îl defineşte Saşa Pană, pe numele său adevărat Demetru Dem. Demetrescu-Buzău, s-a născut la 17 martie 1883 la Curtea de Argeş şi a murit în 23 noiembrie 1923 la Bucureşti. A făcut studii de Drept, fiind judecător de Argeş, Tulcea şi Târgovişte, iar apoi, după ce participă la Primul Război Mondial, devine grefier la Înalta Curte de Casaţie. Casa din strada Apolodor nr. 13 în care a locuit familia Ionescu-Buzău în Bucureşti a fost demolată, la fel casa din Curtea de Argeş în care s-a născut Urmuz, dar în Curtea de Argeş, Oraşul Regal, există o placă memorială ce atestă locul naşterii acestui scriitor, iar în apropiere există şi o statuie stilizată şi o cafenea numită *La Urmuz,* unde: *La Urmuz, la cafenea,/ Fiecare bea ce vrea:/ Apă, bere sau cafea,/ Dar musai cu pâlnia!...* Cunoscător rafinat de muzică bună şi compozitor, Demetru Demetrescu-Buzău face carieră în Justiţie, scriind doar pentru amuzamentul fraţilor săi. Din păcate, lucrările sale muzicale nu au fost încă descoperite, dar credem că se vor ivi, sperăm cât de curând, din cele poduri ale vechilor clădiri, pline cu lăzi misterioase...

Debutul literar al acestui scriitor sensibil se realizează în 1922 la *Cugetul românesc,* publicat fiind de către Tudor Arghezi, care intuieşte valoarea şi originalitatea sa, fineţea spiritului şi vasta cultură. Persoană controversată, care până şi în moarte căuta un chip original, dorind să moară „fără nicio cauză", cum de altfel se şi întâmplă, prin suicid, acest scriitor a ieşit în întâmpinarea avangardei literare la noi. Arghezi este naşul literar, care îi găseşte şi pseudonimul: Urmuz, acceptat fără reţineri de Demetru, pseudonim cu care va semna toate operele antume. În scrierile sale, Urmuz a întreprins o critică a literaturii române, unică şi grotescă în acelaşi timp, prin care nu-i acorda nicio şansă în viitor literaturii descriptive, plină de cuvinte banale, cu fraze greoaie, repetitive şi „cuvinte somnifere", cum ar spune scriitorul contemporan Dimitrie Grama. Urmuz se apropie de spiritul mişcării Dada (fără a cunoaşte ceva despre existenţa curentului care se constituie în 6 februarie 1916, iniţiat fiind de scriitorul român Tristan Tzara), prin gustul pentru grotesc şi hazard, prin crearea de personaje monstruoase, mecanomorfe, primejdioase, gen Stamate, Ismail, Turnavitu, Emil Gayk, Bufty, Algazy, Grummer, Cotadi etc. Dramaturgul Eugen Ionescu îl considera pe Urmuz un precursor al „tragediei limbajului" şi preia în teatrul absurdului, pe care el însuşi îl scrie, anumite tehnici, aparent hilare de construcţie a personajelor, de bufonerie, aşezate pe un fond tragic prin care evidenţiază lipsa de comunicare interumană, rolul hazardului în existenţa omului modern, solitudinea fiinţei într-o lume excesiv tehnicizată, în care sinele este supus unei disoluţii permanente, unei lipse de idealuri.

Deschidem un nou articol de dicţionar şi trasăm coordonatele acestei specii literare în proză, *roman minimalist,* care fiinţează deja, cu sau fără dicţionare, din 1922 încoace, adică de la publicarea operei lui Urmuz, *Pâlnia şi Stamate!* După oricare definiţie ne orientăm, specia nouă ia locul care i se cuvine în fundamentul literaturii, deoarece romanul clasic a devenit, cel puţin în şcolile româneşti, „un animal rănit mortal" (Dimitrie Grama) din cauze multiple: individul este victima certă a unei crize de timp; el va găsi mereu acelaşi tipar al unei naraţiuni romaneşti, identică ori cel puţin similară structurilor narative din basmul popular românesc; invariabil va ajunge la trimiteri către aceleaşi mituri ale umanităţii, pe care, dacă este un lector avizat, le ştie deja, ori, dacă nu le ştie, dă un click pe net şi se informează; în lupta cu timpul, adolescenţii mai au şi alţi „inamici": crizele de personalitate, dragostea, obligaţiile familiale, hobby-urile care pot fi şi ele cronofage etc. Atunci, un astfel de roman întruneşte toate dezideratele acestei generaţii, care nu mai vrea un roman „de întors inima pe dos" (cum ar spune Mircea Cărtărescu), nici unul care să stoarcă lacrimi, dar nici unul banal, care să nu-i aducă nicio provocare, ci unul care să conţină *in nuce* (după opinia criticului Artur Silvestri) întregul univers, pe care lectorul eficient să îl dezvolte după bunul său plac, după propriile lui vise, după imaginaţia sa. În acest fel, cititorul ar putea avea romanul la care visează, pe care îl merită, putem spune. Programa şcolară şi manualele de liceu studiază doar fragmente din romanele autorilor canonici, considerate adecvate vârstei sau nivelului de pregătire ale tinerilor, iar acest fapt distruge puţin din „corola de minuni a lumii" universului creat de autor. Elevii nu au timp să mai citească un roman de 1300 de pagini, un roman-fluviu, ori poate nu mai au răbdare, ei doresc chintesenţa lucrurilor şi se agită, pentru că sună telefonul, pentru că se grăbesc la cursuri, vor să se întâlnească neapărat cu iubita/iubitul, să nu întârzie la jobul unde au ½ de normă etc. Pledez pentru acest tip de roman, concentrat și atractiv, îl consider necesar acum şi aici, ca să nu ajungem în ceea ce, prevenitor, anunţa Urmuz în veacul trecut: „nicio şansă". Eu vreau să-i dăm literaturii o şansă de supravieţuire şi cred că avem o variantă: romanul minimalist.

Iubesc *Levantul* şi pe al său autore, dar, ca profesor, nu am timp să finalizez la clasă o lectură a unui capitol pe care să-l aşez într-un *debate* pe grupe, pur şi simplu nu ajung minutele... care se scurg, se scurg implacabil, iar *Levantul* a şi devenit un „animal rănit mortal"! şi e mare păcat, şi-l iau pe *Cri,* ca să salvez un autor contemporan şi să transmit frumuseţea aceea frustă, suavă şi melancolic-şăgalnică a textului, renunţând la megatextul epopeic. E bine, e rău, trebuia să fac ceva pentru „brandul" Cărtărescu. Iar el spune: „O, Levant, Levant ferice, cum nu simţi a mea turbare"... Eu sunt filomela care plânge, sora ta Zenaida, dragul nostru auctore... Ia, scrie domnia ta un roman minimalist ca eu să pot să-l predau şi la clasă în timpul aferent, cu titlul „Languedoc Brillant, zuavul"!

Minimalismul literar este caracterizat printr-o folosire redusă a cuvintelor. Autorii minimalişti evită adverbele şi preferă ca, în locul descrierilor literare, chiar contextul să dicteze înţelesul lucrărilor. Cititorii sunt aşteptaţi să aibă un rol activ în crearea unei poveşti sau să determine înţelesul bazat atât pe contextul lor personal, cât şi pe contextul autorului. Personajele în proza minimalistă sunt neexcepţionale/banale – adică includ persoane banale, ca antrenori de echipe de cartier sau persoane care vând cărţi, mai degrabă decât persoane faimoase, excepţionale sau foarte bogate. Precursor al minimalismului literar în Statele Unite ale Americii poate fi considerat Ernest Hemingway. Printre cele mai bune exemple ale lucrărilor lui minimaliste este nuvela *Dealuri ca elefanţi albi* (*Hills Like White Elephants*) sau *Zăpezile de pe Kilimanjaro.* Una dintre caracteristicile importante ale scrierilor lui Hemingway este faptul că niciodată nu descrie tonul unui personaj când vorbeşte – cititorul este obligat să interpreteze tonul bazat pe răspunsul celorlalte personaje. După Hemingway, în anii 1940, diverşi scriitori de romane poliţiste, ca James M. Cain şi Jim Thompson, au adoptat un stil simplu şi direct de scris, fapt care le-a adus succese importante. Alţi scriitori consideraţi minimalişti sunt: Raymond Carver, Chuck Palahniuk, Amy Hempel, Bobbie Ann Mason, Tobias Wolff, Grace Paley, Sandra Cisneros, Mary Robinson şi Frederick Barthelme. În plus, scriitorul irlandez Samuel Beckett este recunoscut pentru piesele de teatru şi poveştile lui minimaliste.

Iată, o întreagă pleiadă a scriitorilor minimalişti, printre care se înscrie şi românul Urmuz. Să-i acordăm atenţia critică necesară, spre folosul literaturii române.

În întâmpinarea seninului

Milena MUNTEANU

Citisem primul volum *Vine seninul* la recomandarea scriitoarei Elena Buică, care mi-l pusese în braţe, la Toronto, cu mulţi ani în urmă, împreună cu toate cuvintele laudative pe care le putea avea un maestru pentru cartea de debut a discipolului său. De atunci am înnodat o prietenie trainică, bazată pe apreciere reciprocă cu Gabriela Căluţiu-Sonnenberg, iar acest ultim volum, *Vine Seninul II*, a sosit prin poştă, ca o surpriză de la autoare.

În ceea ce mă priveşte, de oricâte ori am găsit publicaţiile sale, fie în volume proprii, fie în revista *Itaca*, sau în *Observatorul* din Toronto, le-am citit cu interes. De ce? Pentru că e greu să anticipezi ce va scrie, fiecare subiect fiind un experiment tematic şi lingvistic. Ea abordează subiecte ce se situează între actualitate şi futurism, atingând şi unele teme quasi-ştiinţifice – o gamă de interese ce nu se opresc la vreo graniţă dintre domenii. Ele transcend preocupări, geografii şi vin din trecut, prezent sau viitor. Mai mult, autoarea are obiceiul de a porni de undeva, de oriunde, de a se învârti pe un călcâi tematic, sfârşind pe o altă direcţie şi pe alte lungimi de undă. Pe scurt, începi lectura crezând că ştii despre ce se vorbeşte, dar descoperi că de fapt este vorba despre altceva. Micile învârtiri în cercuri sunt fie jucăuşe, ornamente lingvistice, fie surprize logice, care sfidează căile bătute, cu viraje bruşte, dar fără derapaje. Se pun întrebări, se lansează presupuneri şi se sugerează concluzii, unele chiar nemaiauzite.

Pornind de la citate sau amintiri, de la câte o veste trăsnet sau vreo vorbă în răspăr, autoarea creează conexiuni neaşteptate, ca de exemplu dintre timpul Corona şi unele persoane cu care virusul nu s-a întâlnit vreodată, dar care ajung să interacţioneze prin juxtapunerea unor planuri ce nu se intersectează decât prin alăturări originale, ce invită la alte înţelegeri. Poate din cauza formaţiei autoarei ca economistă, ea păstrează un ochi pe unele tendinţe macro la nivelul societăţii, dar şi micro, ba chiar şi la cel al comportării individuale. E o malaxare de idei, concepte, puncte de vedere sau păreri personale care fascinează prin asociere, creând surprize, ba chiar şi delicioase contraziceri sau contraste. Referinţele la Johan Galtung, cu care autoarea a colaborat în trecut, unesc realităţile curente cu unele previziuni de viitor şi de fapt arată o preocupare pe termen lung în acest spaţiu, invitând la reflecţie.

Vine Seninul II este prezentat de către Itaca Publishing House, în condiţii excelente. Include un expert cuvânt prefaţator, semnat de Viorel Ploieşteanu, ce se bazează atât pe înţelegerea scrisului, cât şi a personalităţii autoarei. Ea lasă în urmă traiectoriile unor prietenii de lungă durată cu cei de aproape sau departe, în spiritul „distanţei care ne apropie”.

Cartea are pe ultima copertă zâmbetul inconfundabil, năstruşnic şi pus pe şotii, al Gabrielei, ce parcă ne face cu ochiul. Sub acest zâmbet şugubăţ, şi-a găsit locul un paragraf din Epilogul intitulat „Taina Scrisului – explicaţia explicării”, de unde se înţelege că autoarea vede scrisul ca o formă de implicare: „...scrisul e o explicare – a noastră, a lumii. Dar să cauţi cauza însăşi a căutării, are vreun sens? Nu cumva devenim pedanţi? Să nu uităm că fiecare scrie din motivele sale, variabile de la caz la caz, diferite chiar şi de la o zi la alta. Şi, indiferent ce mesaj transmit «cuvintele încrucişate», mesajul de fond este mereu acelaşi: o viaţă de om. Ca un cântec de sirenă, ca o melodie de fundal, lectura revarsă peste noi cursul unei fiinţări, exteriorizarea angoasei unei treceri prea scurte, protestul şi sfidarea unei detenţii nesolicitate.”

Mie îmi atrage atenţia „ţipătul evadării din ţarc”, ce se aude distinct în scrisul Gabrielei, dorinţa căutării dincolo de orice „matriţă standardizată”. De abia acolo poate avea loc o explorare, căutarea căutărilor, din cele ce ajung la adevăruri personale ce trebuie găsite individual şi care, odată aflate, ajung să ne definească. O astfel de aventură trăieşte autoarea, pe măsură ce călătoreşte prin viaţă cu ochii deschişi şi mintea iscoditoare.

Îmi pare că ea defineşte termeni noi, vine cu metafore sau alăturări de concepte, precum şi formulări originale ce capătă o viaţă proprie, figuri de stil conturând imagini ce nu existaseră înainte. Termeni precum „vremi de foarfeci” rămân la intersecţia dintre arta tunsurilor obraznic ciufulite, tăierea odgoanelor ce ne împiedică mersul înainte, ca şi semnificaţiile actuale legate de vremuri la răscruce.

Chiar titlul *Vine seninul* intră, prin semnificaţia lui, direct în vocabularul cititorului. M-a bucurat astfel să aflu că norii ce ne acoperă zările nu au cum să ne întunece înalturile, căci nu se pot ridica la nivelul lor. Mulţumesc pentru întâmpinarea seninului, în această promisiune reiterată, precum şi pentru reîntâlnirea în speranţă.

La bună revedere într-un „senin compactat”!

Poveste, invenţie epică, suspans

Ana DOBRE

Paleta experienţei literare a cunoscutului sinolog Constantin Lupeanu este largă, spiritul sagace, receptiv la înnoiri şi provocări îşi găseşte terenul de exercitare a creativităţii şi într-un roman poliţist, *Crimă la MAE* (Editura Rawex Coms, Bucureşti, 2021), în care disponibilităţile enigmistice se împlinesc, relevându-se în capacitatea ingenioasă de a construi o intrigă plauzibilă, interesantă, urmând modelul Agatha Christie. Deşi modelul pare acesta, totuşi, formula nu este transpusă fidel sau obedient, Constantin Lupeanu luându-şi libertatea de a o adapta potrivit propriei creativităţi. Amânarea deconspirării acţiunii şi a făptaşului face parte dintr-o ingenioasă tehnică a suspansului care întreţine tensiunea lecturii şi curiozitatea lectorului de la început până la sfârşit.

Deconspirarea titlului care e, în fapt, numele acţiunii de investigaţie, apare abia în capitolul 17, *Când sus, când jos,* în punctul culminant, realizat ca dialog între ambasadorul Gorun şi căpitanul Haralambie Donca.

Refăcând, prin întoarcere narativă, firul acţiunii, cititorul este călăuzit să descopere, odată cu intriga de policier, şi o savantă punere în scenă, naraţiunea fiind construită prin înglobarea unor tehnici şi procedee epice ţinând, parţial, de celebrele inginerii textuale ale optzeciştilor.

Personajul principal, ambasadorul Daniel Gorun, trăieşte pe mai multe etaje ale existenţei – cel oficial, al profesiei, cu sarcinile şi limbajul ei tehnicist, cel personal, al relaţiei cu ceilalţi, în afara perimetrului ambasadei, cel intim, al creaţiei, în care îşi transfigurează experienţa în discurs narativ, lucrând la o carte pe care o intitulase *America latină, politică şi mit.* Planurile se amestecă şi interferează într-o singură existenţă, sugestie a amestecului ficţiunii cu nonficţiunea, a trăirii creatorului în dualitatea realului cu imaginarul. Structura şi profilul acestui proiect de sertar pot fi doar bănuite, sugestia creată referindu-se la integrarea cazului *crimă la MAE* în ţesătura ei epică.

Etajele naraţiunii trag după ele alte sugestii care ţin de organizarea secvenţelor şi evenimentelor, de perspectiva narării, de implicarea auctorială şi/sau naratorială. Transfigurarea realului, absorbţia experienţei reale, personale este cvasi-totală. Cele douăzeci de capitole au un anume grad de independenţă, cu contur propriu, integrabile, totuşi, în puzzle-ul narativ pentru efectul maxim al surprizei, suspansului şi decodării secretului, urmând, într-o manieră modernă, firul secvenţelor marcate de momentele subiectului.

Primul capitol, *Ambasadorul,* debutează clasic cu prezentarea personajelor, atenţia fiind focalizată pe ambasadorul Daniel Gorun, personaj construit pe un simbolism relativ, în sensul reunirii sugestiei biblice a numelui Daniel cu cel al unui localism necesar pentru a-l fixa în solul ţării sale. Variantă a stejarului, gorunul intră în categoria arborilor sacri, înglobând în inelele sale viaţa şi moartea. Oriunde îl duce viaţa, Daniel Gorun este şi rămâne, în dimensiune sacră, un *profet,* în profan, ambasador, al intereselor ţării sale. Policierul se îmbogăţeşte cu aceste sugestii de ataşament patriotic, afirmate aluziv, fără patimă, încrâncenare, *parti-pris*-uri sau alte excese. Genul policier se concentrează doar pe cazul unei crime, urmărită de la producerea ei, trecând prin investigaţia care relevă inteligenţa detectivistică, până la deconspirarea criminalului. Romanul lui Constantin Lupeanu este mai mult decât un policier, depăşind genul prin capacitatea scriitorului de a crea o atmosferă, de a contura un fundal realist, credibil, în marginile verosimilităţii şi ale veridicităţii literare.

Planurile narative au coerenţa şi logica lor interioară. După ce personajele au fost introduse în poveste, prin mici secvenţe, naraţiunea se multiplică, urmărindu-l pe fiecare: Dan Chivernis, Sultana Guriţă, Ghiţă Plop, Ilknur Dac – victima, reprezentând intriga care va constitui miezul cazului *Crimă la MAE*, în reprezentări sau retrospective, realizate prin reglarea obiectivului prin care naratorul vede totul. Omniscienţa nu exclude relativitatea, naratorul, care ştie mai mult decât ar fi tentat să sugereze, lasă impresia că descoperă odată cu cititorul firele acţiunii.

Finalul are ceva deconcertant. Rezolvarea cazului face obiectul unei conferinţe de presă în care actorii principali, cei care rezolvaseră cazul, sunt premiaţi. Aerul festivist, uşor didacticist, stinge efectul naraţiunii ingenioase până la momentul deconspirării făptaşului. Secretul fusese bine păstrat, suspansul supravieţuise până la descoperirea criminalului odată cu finalizarea anchetei.

Lectura antrenantă de până la acest moment creditează policierul *Crimă la MAE* şi-i iartă artificiul festivist, acordându-i, generos, înţelegerea micului orgoliu al răsplatei intranaratoriale. Rămâne ca romanul să primească şi răsplata cititorului.

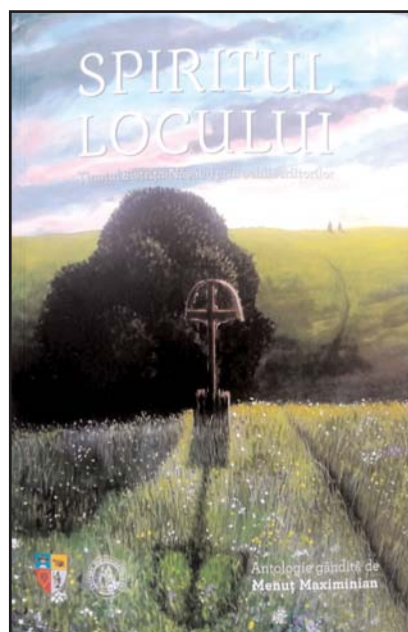
Cărţi şi autori

Menuţ Maximinian – *Spiritul locului*

Mihai POSADA

Prestigioasa Editură clujeană „Şcoala Ardeleană” şi-a adăugat între titlurile de glorie ale anului 2022 îngrijirea volumului intitulat *Spiritul locului: ţinutul Bistriţa-Năsăud prin ochii scriitorilor,* o „antologie gândită de Menuţ Maximinian”. Rezultat al unui parteneriat între Societatea Scriitorilor din Bistriţa-Năsăud, Uniunea Scriitorilor din România – Filiala Cluj şi periodicul *Răsunetul Cultural* – magazin literar şi artistic ce apare la Bistriţa, sub coordonarea redactorului-şef Menuţ Maximinian –, cartea, editată în Colecţia „Locurile memoriei”, o are pe Gabriela Ciornei coordonator de proiect. Opul de 572 de pagini se deschide cu câteva precizări scrise de Liviu Rebreanu, fiu al locului (născut la 27 noiembrie 1885, în satul Târlişua, azi jud. Bistriţa-Năsăud), din care cităm: „Spiritul românesc e unic şi cuprinde deopotrivă ardelenismul, moldovenismul, muntenismul sau oricum s-ar numi particularismele din care se alcătuieşte fizionomia sufletească a neamului nostru, cea mai unitară poate în toată lumea. Spiritul ardelean constituie numai o componentă a marelui duh românesc, dar cea mai preţioasă şi mai caracteristică.” Un *Gând* semnat de preşedintele Academiei Române, prof. univ. dr. Ioan-Aurel Pop prefaţează volumul, punctând momentele nodale în istoria Ţării Năsăudului, cu încheierea: „Urmaşii marilor bărbaţi care au făcut România Întregită fac azi biblioteci, centre culturale, reviste, între care şi *Răsunetul Cultural.* Ei, scriitorii, prin antologia *Spiritul locului,* gândită de Menuţ Maximinian, sfinţesc locul cu verbul lor şi ne conving că *la început a fost Cuvântul*”; iar preşedinta Filialei Clujene a Uniunii Scriitorilor din România, dr. Irina Petraş, semnează întâmpinarea intitulată *De unde eşti de loc,* din care cităm: „Europa este o alăturare şi întrepătrundere de culturi *naţionale.* Să negi acest lucru *prea devreme* înseamnă să anulezi esenţa însăşi a Europei. Economicul nu are memorie şi deci nu poate fi. Cultura, în schimb, este. Ea creşte dimpreună cu un loc, o limbă, o istorie [...]. *Spiritul locului* e o secvenţă din harta identitară românească fără de care alcătuirea pe Ţinuturi şi Ţări româneşti şi-ar pierde din greutate şi sens. Probă şi multele răspunsuri care au venit în întâmpinarea generoasei idei lansate de Menuţ Maximinian.” Acesta, semnând apoi un argument sub titlul *Din Ţinutul Bistriţa-Năsăud,* în care, între altele, îl citează pe Sorin Lavric: „Starea ta de spirit este dată de atmosfera locurilor, o atmosferă care te precede şi care ajunge să te călăuzească... Orice nostalgie a originilor, orice atracţie faţă de un anumit loc pune în mişcare această stihie pe care e greu s-o explici raţional şi căreia îi poţi spune suflu vital ca Frobenius sau îi poţi spune sfântul duh precum creştinii, important e că ea există.”

Cuprinsul cărţii înţesate cu fotografii, portrete şi documente, se împarte în şase capitole: *Efigii. Locuirea esenţială* (texte de Andrei Mureşanu, Liviu Rebreanu, George Coşbuc, Ion Pop Reteganul, Vasile Fabian-Bob, Veronica Micle, Vasile Gr. Borgovan, Iuliu Moisil); *Călători pe meleaguri bistriţene* (Alexandru Odobescu, Nicolae Iorga, Lucian Blaga, Tudor Vianu, Henri H. Stahl, Radu Petrescu, Nicolae Manolescu, Jean Poncet, Cornel Udrea); *Dinspre scriitorii locului: nostalgii, stampe, evocări* (27 în prima parte, 86 într-a doua – unii cu câte două sau mai multe texte); *Invitaţi* (unsprezece oameni de cultură); *Personalităţi ale judeţului Bistriţa-Năsăud* (nouăsprezece personalităţi) şi *Academicieni năsăudeni*, un material realizat de Ioan Seni, despre şaptesprezece academicieni care au absolvit Gimnaziul Grăniceresc (Colegiul Naţional „George Coşbuc”); doi care au absolvit Şcoala Normală Năsăud; doi care au absolvit Şcoala Trivială Năsăud şi Şcoala „Vasile Naşcu” Năsăud; patru academicieni legaţi conjunctural de Năsăud şi alţi nouă academicieni legaţi conjunctural sau familial de judeţul Bistriţa-Năsăud.

O carte scrisă în *duhul sărbătorii,* cum ar spune Vasile Băncilă. Un obiect cultural produs cu ştiinţă, cu admiraţie pentru înaintaşi, dar şi cu grijă pentru urmaşi, cu credinţă. De-ar avea toate Ţinuturile româneşti câte un Menuţ Maximinian!

O carte necesară

Constantin LUPEANU

De multă vreme se simţea nevoia unei cărţi cuprinzătoare în româneşte despre Vietnam. Ea apare acum, scrisă de inginer Ioan Păunescu, care a asigurat consultanţă pentru construcţia de termocentrale de mare putere în Vietnam, locuind aproape trei ani în Hanoi şi Halong. *Incursiune în lumea Vietnamului* – format academic, cu 562 de pagini, a fost elaborată din pasiune, respect şi prietenie pentru această ţară din Asia de sud-est, care este legată de România printr-o prietenie trainică. Cartea a fost editată în condiţii grafice de excelenţă la Editura şi tipografia Rawex Coms din Bucureşti, având drept editor şi tehnoredactor pe Raluca Tudor, cea mai dăruită editoare a scriitorilor bucureşteni.

Incursiune în lumea Vietnamului de Ioan Păunescu acoperă cu informaţii domeniile: geografie, istorie, cultură şi civilizaţie, relaţiile Vietnamului cu România, oraşe importante din Vietnam, documente oficiale însemnate, fişe biografice pentru personalităţi care au marcat mersul istoriei acestei ţări de-a lungul ultimilor 100 de ani. L-am cunoscut pe generalul Giap, decedat în 2013, la 102 ani, strateg desăvârşit, celebru după zdrobirea, la 13 martie 1954, a armatei franceze la Dien Bien Phu, victorie care a condus la încheierea definitivă a erei coloniale. Profesor la origine, vorbea impecabil franceza, era cult, manierat, modest, îşi exprima regretul de a nu fi vizitat România. În 1954, intrase cu trupele sale şi defilase în capitala ţării, Hanoi, în camioane româneşti construite la Braşov.

Cu o populaţie estimată la o sută de milioane de locuitori, Vietnamul, oficial Republica Socialistă Vietnam, cea mai estică ţară din Peninsula Indochina din Asia de sud-est, este a 15-a cea mai populată ţară din lume. Ţara este mai puţin cunoscută în Europa şi în ţara noastră, deşi are nenumărate puncte de interes cultural şi turistic, precum Cetatea Hanoi datând din secolul 15, oraşul imperial Hoian, port comercial încă din secolul 1, vestigiile Champa aflate chiar în mijlocul ţării sau celebrul oraş nordic Sa Pa, asemănător Predealului nostru.

Capitolul despre geografia Vietnamului oferă date cuprinzătoare privind relieful, apele, clima, flora, fauna, populaţie, organizare teritorială, parcuri naturale, administraţie.

Istoria Vietnamului este bine reprezentată. Bine scrisă, atrage prin povestea a zeci de ere dinastice, impresionează prin dârzenia şi curajul neatârnării patriei.

Pentru prima dată este oferită în româneşte istoria acestei ţări din cele mai vechi timpuri până în 1975. Sunt evocate pe scurt epocile de început, paleolitic, neolitic, bronz şi fier, etnogeneza, primele forme de organizare a societăţii, care a culminat cu prima formă statală, primele dinastii vietnameze, ocupaţia chinezească, care a durat 1000 de ani, câştigarea independenţei faţă de China şi apoi dinastiile şi cei mai importanţi suverani care s-au succedat la conducerea ţării până în secolul al XX-lea. Este evocată lupta poporului contra invadatorilor străini şi dorinţa de libertate şi independenţă a acestuia. Este făcută şi o amplă prezentare a războaielor cu coloniştii francezi şi cu americanii (1946–1974). În finalul capitolului este evocat modul cum ţara a fost unificată (1974–1975).

Cultura şi civilizaţia vietnameză sunt interesant descrise în subcapitolele: Religiile Vietnamului, Literatura Vietnamului, Obiceiuri vietnameze, Plantele şi arborii în concepţia vietnameză, Istoria limbii şi a scrisului, Bucătăria vietnameză etc.

Cultura este una dintre cele mai vechi din Asia de sud-est. Istoria literaturii este divizată în trei etape în ceea ce priveşte limba scrisă. La începuturi, s-a compus în limba chineză, apoi în caractere ideografice proprii numite *nom* – o transcriere a cuvintelor vietnameaze cu ajutorul caracterelor chinezeşti. Nom desemnează sudul şi marchează maturizarea spiritului naţional. Inventată către sfârşitul secolului al treisprezecelea, această modalitate de scriere câştigă în timp şi devine majoritară câteva veacuri mai târziu, când sunt consemnate opere literare remarcabile, printre care şi poeziile poetei Ho Xuan Huong, traduse în limba română şi publicate în anul 2006 de Editura Qilinul din Jad, Bucureşti. Totuşi, ca şi scrierea cu ideogramele chinezeşti, scrierea *nom* n-a fost nicicând cu adevărat populară, din cauza artificialităţii ei. Cea de a treia etapă a însemnat adoptarea alfabetului latin, în secolul 17, adaptat limbii vietnameze. Această modalitate de scriere s-a impus greu, însă definitiv, în pragul secolului 20, fiind astăzi matricea unei culturi moderne, în pas cu timpurile noastre.

Pentru cei care vor să viziteze Vietnamul, sunt descrise 6 oraşe vietnameze: Hanoi, Ho Şi Min, Haiphong, Hue, Da Nang şi Dalat.

O temă specială este cea a relaţiilor dintre România şi Vietnam, cu sublinierea rolului pe care l-a avut România în începerea discuţiilor de la Paris dintre vietnamezi şi americani, care au fost finalizate cu terminarea războiului, unificarea ţării şi impunerea independenţei Vietnamului.

Anexele aduc pentru prima oară în româneşte textele unor documente importante pentru Vietnam: Edictul de transfer a Capitalei (1010), Tratatele prin care Vietnamul a devenit colonie franceză, Declaraţia de independenţă (2 septembrie 1945), Testamentul lui Ho Şi Min etc. Tot la capitolul Anexe sunt oferite opt fişe biografice ale unor pesonalităţi din istoria Vietnamului: Ho Şi Min, Vo Nguyen Giap, Phan Boi Chau, Pham Van Dong, Le Duc Tho, Nguyen Duy Trinh, Ngo Dinh Diem, Bao Dai.

Incursiune în lumea Vietnamului de Ioan Păunescu îmbogăţeşte fundamental informaţiile în limba română despre ţara Vietnamului. Autorul s-a documentat în anii trăiţi în Vietnam, a continuat strângerea de material după revenirea în patrie, a meditat, a analizat şi a reuşit să întocmească o prezentare eseistică deloc aridă, dimpotrivă, o istorie fascinantă a unei ţări aproape necunoscute lectorului român. Surprinde stilul alert, cu valenţe literare şi aplecarea către revelarea unor stări inedite, trezirea şi menţinerea interesului cititorilor, acoperind variile domenii abordate. În consecinţă, această lucrare enciclopedică posedă toate datele care se impun unei asemenea abordări şi este totodată înnobilată de calităţile scriitoriceşti ale cărturarului Ioan Păunescu. Lui i se cuvin înmiite felicitări!
În felul acesta, ajungem să cunoaştem ca pe un vecin apropiat ţara care se găseşte la peste zece mii de kilometri distanţă de România.

Întoarcerea peregrinului

Alexandru CAZACU

Florentin Popescu este un foarte cunoscut jurnalist cultural, prozator, eseist, critic de întâmpinare, dar şi de sinteză, director şi fondator de publicaţii. Omniprezent în paginile revistelor literare unde publică cronici scrise pertinent, dar cu generozitate, relatări la obiect ce atrag prin eleganţă, amintiri cu parfum sadovenian, portrete într-un stil nostalgic-evocator, nuvele cu specific rural, interviuri cu seniori ai literelor autohtone; este la fel de activ şi la manifestările culturale din capitală şi din provincie. La lansări şi târguri de carte sau numere de revistă, în emisiuni radio ori la evenimente literare, oferă auditorului intervenţii echilibrate, nu lipsite de un fin umor şi o subtilă emoţie care trădează o indubitabilă *affinité fraternelle* faţă de scriitori şi lumea acestora. Poetul Florentin Popescu, a fost însă prea puţin vizibil, oarecum pus în umbră de numeroasele alte activităţi şi apariţii.

O parţială dreptate se face publicului iubitor de poezie odată cu apariţia volumului domniei sale *O sută şi una de poezii* la Editura Academiei Române Bucureşti, în anul 2020. Antologarea versurilor şi selecţia reperelor critice aparţin autorului, prefaţa fiind realizată de prestigiosul cărturar Romul Munteanu. Motivul principal al întregii exprimări poetice care radiază din acest volum pare a fi cel al „peregrinului” cultural în sensul definiţiei pe care dreptul roman o conferă acestui cuvânt, anume acela de a fi un străin liber, neavând cetăţenie romană, dar care nu era socotit „inamic public”. Multe versuri par a fi un jurnal de călătorie interioară prin care se cartografiază un teritoriu îmbrăţişat de eterne valori ale umanităţii aflate sub semnul „imperialismului imaginaţiei” despre care vorbea Edward Said: „Peregrin eram la Ninive/ poate rătăcind şi poate singur eram/ şi-ascultam cum sub tălpile mele/ încet şi frumos se-nfiripă/ dusa cetate şi oameni şi femeile ei,/ şi-auzeam cum copiii râd la ferestre/ privind sicomorii-nflorind şi privind/ cum pe ceruri se-nalţă albele păsări/ trăgând după ele lumina şi liniştea/ şi pacea şi visul trăgând;/ peregrin eram la Ninive (…)/ şi-auzeam cum creşte pe umerii viitorilor oameni/ de-acolo/ un vis, ca o aripă mare.” (*Peregrin eram la Ninive*)

Atras de universul sapienţial al vechilor civilizaţii mesopotamiene, poetul reuşeşte să delimiteze un spaţiu poetic personal unde epoca străveche este doar un element fertil de reflecţie, pentru universalitatea şi atemporalitatea structurii umane. Călătoria anabazică, fie ea şi imaginară, este o intersecţie a mai multor civilizaţii, iar peregrinajul devenind uneori pelerinaj contribuie la îmbogăţirea culturală a umanităţii, la dinamica progresului spiritual şi căutarea sacrului. Versurile ilustrează modul în care lecturile devin multiplicator de experienţă într-un „discurs îndrăgostit” pe care criticul Roland Barthes îl atribuia dorinţei de întoarcere către începuturi: „sufletul meu aleargă nebun/ spre un ţărm şi-o fântână/ unde chipul ştiut îl aşteaptă/ cu ceru-adunat în undele apei/ cu ceru-adunat într-o zodie bună;/ au înflorit caii cuvântului/ şi de-atâta galop prin sângele meu/ şi de-atâta verde năvălit în cetate/ trupu-mi se face o pasăre albă,/ o pădure şi-un râu şi o carte...” (*Au înflorit caii cuvântului*)

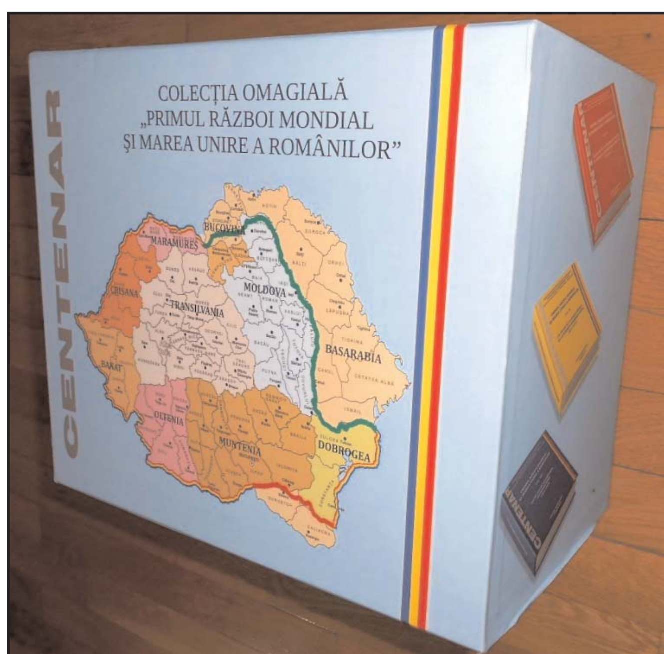
Influenţele blagiene ale unui creştinism cosmic precum şi o anumită formă de expresie lirică întâlnită la poetul Ion Gheorghe (şi el un atent privitor al lumilor vechi) se pot identifica în crochiurile poetice pline de expresivitate şi parfum ale textelor ieşite parcă din tăbliţele scribilor. Conştient de unicitatea dar şi utilitatea demersului său, o anumită ceremonie se instaurează în mesajul care preferă claritatea şi asumarea în locul solemnităţii, foarte aproape în *legame di espressione* de întâiul epos al omenirii *Epopeea lui Ghilgameş*, dar şi de alte poeme mitologice: „iar ochii mei s-or face mari oglinzi/ prin care-aleargă un copil strigând/ şi flori şi păsări şi copacii lumii/ să mă lăsaţi – popasul mi-e străin/ şi fără drumuri trupul mi se stinge./ De-acum sunt singur peregrin, prin lucruri/ e linişte în ele ca-ntr-o mare catedrală –,/ dacă am să cânt, dacă am să râd/ să mă lăsaţi – tăcerea mi-e străină/ şi-i dureros să moară o fântână.” (*De-acum sunt singur peregrin*) Merită cu prisosinţă în aceste versuri urmărită maniera în care se manifestă conştiinţa de sine în raport cu mediul ambiant şi cu determinările la care acesta supune fiinţa umană. O caligrafiere a drumului se realizează printr-un procedeu aproape magic ce nu exclude *ipso facto* şi unul terapeutic ce sacrifică exactităţi pentru a obţine efecte bazat pe sugestie: „şi se făcea că pe creneluri de cetate/ iscam înmugurirea rozelor şi tihna/ la ceasul de răgaz dintre războaie/ când oamenii coboară-ncet în ei/ iubirea iscodind-o ca pe-o apă bună/ şi îndelung dorită şi-aşteptată mult/ peregrin prin ţara Mării eram/ faur de vise şi faur de cântec/ într-o veche, fără moarte şi tainică oră…” (*Peregrin prin ţara Mării*)

Acest volum recapitulativ al domnului Florentin Popescu, venerabil autor cu preocupări culturale diverse, aduce în prim-plan lectorului de la început de secol douăzeci şi unu mitologia ca sursă de simboluri poetice, o erudiţie şi rafinare a versului şi o poetică rezultată atât din sensibilitate, dar şi din cercetarea istoriei, a tradiţiilor şi energiilor pe care le poate oferi un spaţiu cunoscut cum este cel natal, dar şi un teritoriu îndepărtat unde s-au ivit primii zori ai civilizaţiei. Cartea este o probă a întoarcerii pelerinului din timp şi spaţiu în zona pe care Tudor Vianu o numea „cetatea iluziei”, unde ne invită pentru ne petrece împreună regăsirile: „mă întorc la tine, poezie/ ca un copil care-a furat/ din livezile tale şi-a fugit în lume/ şi-ţi cer acum – mereu peregrinul pe cărări străine/ iertare şi linişte/ pentru fructele jertfite altunde/ decât pe altarul grădinilor tale/ stai ascultă-mi povestea/ şi-naintea osândei/ priveşte cum se-ntrupează/ din vorbele, din sufletul meu/ pe ceruri albastre-nălţându-se/ o pasăre albă, albă, albă...” (*Mereu peregrinul*)

Semn(al) de carte

Colecţia omagială „Primul Război Mondial şi Marea Unire a Românilor”

Am primit de curând impresionanta serie de şase volume masive cu genericul de mai sus, realizate de Centrul de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa” din Râmnicu Vâlcea sub coordonarea istoricului fondator al acestui Centru, dl Eugen Petrescu. Din scrisoarea care însoţeşte eleganta casetă a cărei imagine apare în fotografia alăturată, reiau descrierea activităţii Centrului şi a cărţilor. Cu adevărat, de mare laudă lucrare. (Gh. Păun)

De-a lungul celor peste zece ani de la înfiinţare, Centrul de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălaşa" (Râmnicu Vâlcea) al Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria", organizaţie ce funcţionează sub patronajul Ministerului Apărării Naţionale şi sub oblăduirea Patriarhiei Române, a derulat o serie de proiecte de cercetare sub genericul „Pe urmele eroilor şi martirilor neamului”, cele mai importante fiind: Bătălia din 9-12 nov. 1330, aşa-zisă de la Posada; Repere identitare româneşti; Rezistenta anticomunistă; Personalităţi militare, bisericeşti şi laice; Primul Război Mondial şi Marea Unire a Românilor; rezultatele fiecărui proiect au fost publicate în mai multe volume apreciate în mediul ştiinţific şi cultural.

Cel de pe urmă proiect, ce se adaugă la zestrea istoriografică românească, derulat în perioada 2016-2022, a fost încheiat în luna iulie 2022, iar rezultatul cercetărilor a peste 120 de voluntari, istorici, arhivişti, filologi, teologi, ofiţeri activi, în rezervă şi în retragere, preoţi şi ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române etc., este cuprins în cele şase volume care alcătuiesc Colecţia omagială „Primul Război Mondial şi Marea Unire a Românilor” (Ed. Universitaria, Craiova, 2016-2022; iniţiator şi coordonator proiect – Eugen Petrescu):

1. *Primul Război Mondial şi Marea Unire a Românilor. 100 de ani de la intrarea României în Războiul Reîntregirii Neamului (1916-2016),* Craiova, Editura Universitaria, 2016 (coord. Eugen Petrescu, cu o prefaţă de conf. univ. dr. Tudor Răţoi);
2. *Primul Război Mondial şi Marea Unire a Românilor. 100 de ani de la marile bătălii de la Mărăşti-Mărăşeşti-Oituz (1917-2017)*, Craiova, Editura Universitaria, 2017 (coord. Eugen Petrescu, cu o prefaţă de gl. bg. rtg. Grigore Buciu);
3. *Primul Război Mondial şi Marea Unire a Românilor. 100 de ani de la Făurirea României Mari (1918-2018),* Craiova, Editura Universitaria, 2018 (coord. Eugen Petrescu, cu o prefaţă de prof. univ. dr. Dinică Ciobotea);
4. *Primul Război Mondial şi Marea Unire a Românilor. 100 de ani de la intrarea Armatei Române în Ungaria – faza finală a războiului (1919-2019),* Craiova, Editura Universitaria, 2019 (coord. Eugen Petrescu, cu o prefaţă de prof. dr. Florin Epure);
5. *Primul Război Mondial şi Marea Unire a Românilor. 100 de ani de la semnarea Tratatului de Pace de la Trianon (1920-2020),* Craiova, Editura Universitaria, 2020 (coord. Eugen Petrescu, cu o prefaţă de prof. dr. Gheorghe Dumitraşcu);
6. *Primul Război Mondial şi Marea Unire a Românilor. 100 de ani de la încoronarea suveranilor României Mari (1922-2022),* Craiova, Editura Universitaria, 2022 (coord. Eugen Petrescu, cu o prefaţă de col. rtg. prof univ. dr. Ion Giurcă).

Prin acest efort intelectual, care însumează sute de articole, studii, interviuri şi documente inedite cuprinse în 4406 p., format B5, aducem în actualitate informaţii ştiute, mai puţin ştiute şi neştiute, începând cu marile frământări şi pregătiri de război, continuând cu sângeroasele confruntări militare, pregătirea şi realizarea Marii Uniri, pregătirea şi semnarea tratatelor de pace (în care a primat dreptul popoarelor la autodeterminare) şi încoronarea suveranilor României Mari (act simbolic, dar cu puternice vibraţii în regiunile istorice româneşti unite), informaţii privind relaţiile diplomatice şi reformele administrative, legislative, militare, bisericeşti, agrare etc. ce au dus la modernizarea statului român unitar în anii care au urmat. (Eugen Petrescu)

Vecina mea, Africa

Unul din opt

Nicolae MELINESCU

Un miliard cinci sute de milioane din cele opt miliarde de pământeni trăiesc în Africa, iar marea lor majoritate abia mai supravieţuiesc pentru că jumătate de miliard de oameni se confruntă cu sărăcia extremă (sub $1/zi, conform unctad.org/press-material/facts-and-figures-7, accesat 20 noiembrie 2022). O stare de fapt pe continentul cu cea mai dinamică creştere a natalităţii, cu cea mai mică medie de vârstă – aproximativ optsprezece ani – şi cea mai mare diversitate de bogăţii naturale şi minerale. Tinerii săi, care reprezintă o uriaşă forţă de muncă, au opţiuni descurajante: şomaj, agricultură de subzistenţă, armată, grupări extremiste/teroriste, migraţia ilegală spre Europa cu riscul naufragiului în marea de nisip a Saharei sau în valurile Atlanticului şi ale Mediteranei.

Anul acesta se împlinesc şase decenii de când a luat fiinţă prima asociere a ţărilor recent decolonizate, asamblate în Organizaţia Unităţii Africane (25 mai 1963, Addis Abeba). Scopul înălţător înscris în carta fondatoare: accelerarea decolonizării şi consolidarea independenţei. Nobile năzuinţe sub care s-au parcat noii conducători băştinaşi cu pofte de părinţi ai naţiunii de alura lui Stalin, vasali ai foştilor stăpâni europeni sau ai nou-veniţilor din SUA şi din URSS, aduşi pe continent de furtunile bipolarismului din Războiul Rece. Ceea ce scriptic ar fi trebuit să însemne expresia unei configuraţii politice fundamental novatoare a devenit un club al dictatorilor înţepeniţi în jilţul puterii, toleraţi, dacă nu chiar susţinuţi de francezi, de britanici, de belgieni, de portughezi sau de spanioli, aliniaţi prin „donaţii şi asistenţă umanitară", dar şi prin exporturi masive de armament şi tehnică de luptă atât de necesare pentru cele nouăzeci şi şase de războaie civile şi sutele de lovituri de stat.

Galeria tiranilor locali s-a aglomerat rapid. În Ciad, François Tombalbaye a ajuns primul preşedinte al noii republici în 1962 şi, după instalare, s-a grăbit să dezlănţuie lupta pentru putere, a impus partidul unic şi a condus despotic până când a fost împuşcat mortal în strălucitorul său palat, după treisprezece ani de conducere abuzivă în timpul căreia a fost primit cu înalte onoruri la Washington şi la Paris. Poate cel mai impozant comandant de pluton dictatorial rămâne în istoria Africii congolezul mareşal Mobutu Sese Seko (plus încă douăzeci de glorioase nume atributive), conducătorul absolut care şi-a convins supuşii că vede tot, că aude tot, că ştie tot şi nimeni nu scapă de spiritul său dominant. Plimbat şi el pe la Washington pe vremea lui Reagan, dar şi la Bucureşti pe vremea regimului comunist – deşi se declarase apărătorul stoic al Africii împotriva expansiunii comuniste – a transformat Congoul democratic, Zair, în propria puşculiţă în care şi-au depozitat „asistenţa umanitară", adică militară, marile puteri total „dezinteresate" de garanţiile în aur, diamante, uraniu, petrol, cupru şi alte minuni naturale.

În pleiada luminaţilor din clubul dictatorilor eterni, gabonezul Omar Bongo nu putea fi sancţionat într-o instanţă independentă nici măcar pentru că ar fi traversat strada pe roşu din cauză că a dominat masa puterii din 1967 timp de şase mandate încredinţate de popor (sau prin manipularea maşinii de propagandă şi de fraudare electorală) şi l-ar fi obţinut foarte probabil şi pe cel de-al şaptelea de nu l-ar fi împiedicat moartea să orchestreze încă un spectacol de circ electoral în 2009.

Guineezul Ahmed Sekou Touré a avut doar patru mandate de preşedinte obţinute într-un scrutin brutal controlat de poliţia politică, în care opoziţia nu a existat, dar domnia sa a dăinuit de la independenţa din 1958 până la atacul cardiac fatal din 1984. În douăzeci şi şase de ani a fost primit la Casa Albă de trei preşedinţi americani, i-a vizitat pe mareşalul iugoslav Tito şi pe conducătorul comunist de la Bucureşti (1979).

Ivorianul Félix-Houphouet Boigny, venit şi el pe la Bucureşti în 1977, a rămas în galeria capilor africani nu numai prin domnia prelungită pe durata a treizeci şi trei de ani şi prin mutarea capitalei Abidjan la Yamassoukro, aşezarea sa natală, ci şi prin apelativul „tată" cu care i s-a adresat lui de Gaulle şi succesorilor săi la preşedinţia Franţei. Longevitatea patronilor statelor africane clientelare a fost o caracteristică şi pentru socialistul marxist din Madagascar, Didier Ratsiraka, pentru generalul nigerian Yakubu Gowon, pentru somalezul Siad Barré sau pentru zimbabwianul Robert Mugabe. Chiar dacă nu a apucat să căsăpească Uganda de la înălţimea preşedinţiei decât opt ani, mareşalul (de fapt, caporalul) Idi Amin intră în galeria satrapilor nu numai prin cruzimea sa (a ordonat uciderea a trei sute de mii de opozanţi reali sau închipuiţi), ci prin postura caricaturală împodobită cu medalii de tinichea.

Pe 9 septembrie 1999, vechiul club al dictatorilor s-a reciclat din mers şi a luat fiinţă Uniunea Africană, cu noua locomotivă politică şi economică, Africa de Sud, ieşită din tenebrele apartheidului. Noul lider *de facto,* la rivalitate cu suprapopulata Nigerie, s-a pus să modernizeze afacerile continentului şi a venit cu Noul Parteneriat pentru Dezvoltarea Africii (NEPAD: New Partnership for Africa's Development). În catehismul modern, cele cincizeci şi cinci de state membre au aruncat la lada de gunoi a istoriei partidul unic, preşedinţia pe viaţă, paternalismul tribal şi corupţia veghează de poliţia politică. Oricărui aspirant i s-a rezervat dreptul la două mandate de preşedinte numai dacă erau obţinute prin alegeri corecte, monitorizate de observatori internaţionali imparţiali. Condiţionaţi de solicitările şi de sprijinul din exterior la nivel guvernamental sau corporatist, membrii elitei politice din noul val s-au acomodat cu ideea. Unii dintre bătrâni, cum ar fi Paul Biya, aflat la conducerea Camerunului din 1968, îşi pregătesc beizadelele să le urmeze la tron.

La două decenii după schimbarea la faţă, organizaţia pan-africană părea să-şi impună practicile democratice exersate în lumea liberă – America şi Occidentul european. De la principiul non-intervenţiei în afacerile interne, organizaţia s-a orientat spre non-indiferenţă. Adică, ordine şi disciplină, că dacă nu, vine Uniunea şi pune lucrurile la punct, adoptă răspunsuri proactive care să împiedice transferul de putere prin forţă şi prin implicarea armatei. Primele rezultate au fost încurajatoare. Liberianul Charles Taylor a fost expediat la puşcărie pentru următorii cincizeci de ani, acuzat de crime de război. Loviturile de stat s-au mai rărit, mai puţin în Mali, unde au avut loc patru asemenea episoade din 2019 încoace, ultimele două la distanţă de o lună. S-au manifestat, însă, şi limitele între care Uniunea poate să acţioneze. Ea nu dispune de mecanisme legale prin care să le interzică preşedinţilor în exerciţiu să modifice Constituţia ca să extindă durata sau numărul de mandate, ca în Guineea, în 2020, şi în Cote d'Ivoire, în 2021. Când mentalitatea democratică a maselor pare să o ia razna, Constituţia este pur şi simplu suspendată, ca în Tunisia acum doi ani. Uniunea Africană a fost suspectată că s-a transformat din clubul dictatorilor în clubul preşedinţilor veşnici. Preşedintele Republicii Centr-africane, Faustin-Archange Touadéra, manevrează pentru un al treilea mandat şi s-ar putea ca Rusia, care i-a furnizat, prin grupul paramilitar Wagner, gărzile de corp, să-l ajute, dacă scapă de încâlceala în care s-a băgat în Ucraina. În Senegal, preşedintele Macky Sall pare că are pofte similare prin adoptarea unei noi Constituţii. Mişcarea este o ironie a sorţii pentru că primul preşedinte al ţării, omul de cultură şi poetul Leopold Sedar Sengor, a fost unul dintre cei trei şefi de stat africani care au părăsit puterea de bună voie, e adevărat, după douăzeci de ani în funcţie.

În 2020, Alpha Conde din Guineea a vrut să fie hiper-corect în ochii monitorilor străini şi a organizat, la vârsta de 81 de ani, un referendum pentru o nouă Constituţie şi pentru al treilea mandat. A fost prea mult şi conducerea militară i-a servit o lovitură de palat. Uniunea Africană nu a reacţionat nici la referendum şi nici la lovitura de stat şi s-a mulţumit doar să suspende Guineea din operaţiunile organizaţiei. În Cote d'Ivoire, Alassane Outara a depus în decembrie 2020 jurământul pentru al treilea mandat de preşedinte, după ce zeci de oameni au murit în marşurile de protest ce au urmat după alegerile considerate de opoziţie drept fraudate. În ciuda tensiunilor dintre preşedinte şi opoziţie, reacţia Uniunii a întârziat. Credibilitatea sa a fost pusă la îndoială. Dacă şi-ar respecta statutul şi vocaţia pan-africană, Uniunea ar putea să se angajeze într-o diplomaţie discretă prin care să fluture cartea recunoaşterii continentale până când pretendenţii la al treilea mandat ar cădea hipnotizaţi din fotoliul prezidenţial.

În Republica Centr-africană, fostul imperiu al lui Bokassa, Uniunea îi poate aminti lui Toadéra că Moscova este mult mai departe decât oricare altă capitală africană. În Senegal, aceste săptămâni ale noului an sunt decisive pentru că, oficial, al doilea mandat al preşedintelui Sall ia sfârşit. Argumentul său pentru păstrarea puterii este criza cerealelor din cauza războiului din Ucraina şi dialogul consacrat depăşirii ei pe care el l-a avut la Moscova cu Putin în iunie anul trecut. O intervenţie principială a Uniunii Africane pentru descurajarea tendinţelor hegemonice din Republica Centr-africană, din Senegal şi din Cote d'Ivoire ar sluji intereselor presante de stabilitate, atât în cele trei ţări, cât şi în ţările vecine. Un instrument operaţional ar fi tocmai liniile directoare, de ghidaj, în curs de redactare, care să împuternicească forul continental să suspende ţările abuzive din rândul membrilor şi să-i sancţioneze şi chiar să-i izoleze în plan continental pe rebelii care se angajează în lovituri constituţionale. Cât de aplicabile pot fi asemenea măsuri depinde de reacţia cercurilor politice extra-continentale mai largi. Pentru eficienţă, utilă ar fi detectarea şi prevenirea instabilităţii interne provocată de cei care se agaţă de puterea supremă în stat.

Tinereţea Africii ajunge să afecteze şi lumea politică. Activiştii noului val îşi fac tot mai clar auzită vocea care se pronunţă împotriva gerontocraţiei conducătoare. Partizanii ei vor să trăiască liber, fără autocraţi, partide uitate în vârful piramidei puterii de decenii întregi. William Gumede, analist sud-african argumenta: „Ceea ce se întâmplă în prezent este un motiv de optimism. Marea dilemă este cum îl fructificăm, cum îi susţinem pe noii lideri?" (https://www.journalofdemocracy.org/ https://www.linkedin.com/signup/cold-join?session_redirect=https%3A%2F%2Fza%2 Elinkedin%2Ecom%2Fposts%2Fwilliam-m-gumede-ab052a1a7_special-economic- zones-in-africa-the-namibian-activity-6999834758570520577-K1_2&trk= public_profile_share_view, accesat 20 noiembrie 2022)

Numai forţa, prospeţimea şi entuziasmul tinerilor africani sunt argumente ale schimbării de mentalitate, dar ele nu par a fi suficiente pentru deblocarea anchilozei politice. „Elementul realmente important este urbanizarea, depăşirea prăpastiei dintre urban şi rural, dintre tribal şi naţional" (https://profcheeseman.wordpress.com/ accesat 20 noiembrie 2022), spunea Nic Cheeseman, profesor de democraţie la Universitatea din Birmingham, Marea Britanie. Politicienii creativi şi dedicaţi schimbării din noile generaţii africane îşi pot dovedi valoarea socială dacă vorbesc în numele tuturor şi nu doar al unora, fie ei majoritari sau minoritari.

Jurnal de Thailanda (II)

Paula ROMANESCU

La casa diplomaţiei româneşti din Bangkok, în prezenţa distinselor gazde, noi, invitaţii – doi oameni care-şi spun (şi) poeţi, facem schimb de cărţi – eu îi ofer aproape toate volumele mele de traduceri din poezia românească în limba franceză, apărute la Editura Helicon din Timişoara, format liliput, între care şi selecţia de poeme *Lumea cuvântului,* alcătuită din mai multe volume ale sale în limba engleză. Pe lângă acestea – o grafică semnată Adina Romanescu şi o păpuşă îmbrăcată în costum naţional românesc. Zice el că le va pune în biblioteca sa între cărţile de literatură română şi le va da numele *România!* Primesc la rândul meu o antologie de poezie thai frumos ilustrată, un Buddha miniatural de lemn şlefuit, lucrătură măiastră, şi un altul de jad „pentru graficiană" (mi se precizează!), un ceas de masă miniatural, precum un templu budist, ca să sincronizeze, zice poetul, bătaia clipelor încărcate cu lumină din locul de unde ne vom afla fiecare dintre noi în timpul care va veni de acum înainte… Ceasul continuă încă să macine, pentru mine doar, clipe nu chiar toate încărcate cu lumină!

Povesteşte apoi că, după călătoria în România – Bucureşti, Botoşani, Ipoteşti, Cluj, Alba, Sebeş, Lancrăm, a dat o raită pe la Paris unde, necunoscând pe nimeni, nădăjduia să-l întâlnească pe Dumnezeu în pragul Catedralei Notre-Dame (dar n-a fost să fie!), apoi a rătăcit prin ţara lui Tang, China, la Mianmar, fiecare călătorie prin lume însemnând şi o nouă carte. La New York a zărit *umbra şi lumina, binele şi răul în faţa hăului de iad modern*. Dar călătoria de suflet i-a fost la Massachusetts unde a vizitat Muzeul dedicat poetei Emily Dickinson. Când a intrat în sala (camera) unde pe masa de scris a poetei se afla cartea ei de poeme, o rază de soare a spintecat cerul acoperit de nori de până atunci, a trecut ca o săgeată prin fereastră şi s-a oprit pe albul paginii pe care era scris: *Bine ai venit! Ştiam că ai să vii. Te-am aşteptat.*

I s-a părut că acele cuvinte peste care se oprise soarele îi erau adresate chiar lui şi, de atunci, îi traduce poemele cu sentimentul că retrăieşte iubirea ei netrăită… Iubirea lor.

Poeţii, cine să-i mai înţeleagă?

Ce minune poezia!

La Ambasada României de la Bangkok – atmosferă distinsă, elevată, prietenească. Intervenţia în conversaţie a gazdelor, abia perceptibilă, cât să nu destrame firul poveştii prezente, cu parfum de poezie.

Ce minune şi diplomaţia!

Poetul aminteşte cu drag de scriitorii români pe care i-a cunoscut cu ocazia venirii sale prin România şi se interesează cu precădere ce mai scrie Marin Sorescu, autor a cărui poezie l-a fascinat prin marea ei încărcătură filosofică în înşelător înveliş de simplitate. Ar vrea să alcătuiască în limba thai, zice el, o selecţie din marea poezie a acestuia. Mare, genial, imens talent, apreciază bardul thailandez, vorbind de Marin al nostru de la Bulzeşti! Mă bucur auzindu-l spunând acestea. Ştiu că are dreptate.

Îi răspund cu mare părere de rău că pentru genialul poet român trecuse deja un an de când *venise vremea de a trage sub el o linie neagră şi a face socoteala…* De atunci va fi aflat el poate pe cel tărâm că, adunând o viaţă şi cu încă o viaţă, dacă *scriem una şi ţinem una, poate, cine ştie, mai există şi viaţă de apoi…* Până acum nu ne-a dat de veste cum o fi cu viaţa de apoi. Dar poezia pe care ne-a lăsat-o este chiar viaţă însemnată cu multe carate. Iată, adaug firesc, cu vorbele sale, fiecare dintre oameni poate spune ca poetul: *am văzut lumină şi-am venit şi eu… Cum o mai duceţi cu fericirea?*

Nimeni dintre cei prezenţi nu răspunde. Ce să răspunzi? Ajunge doar că ne punem întrebări.

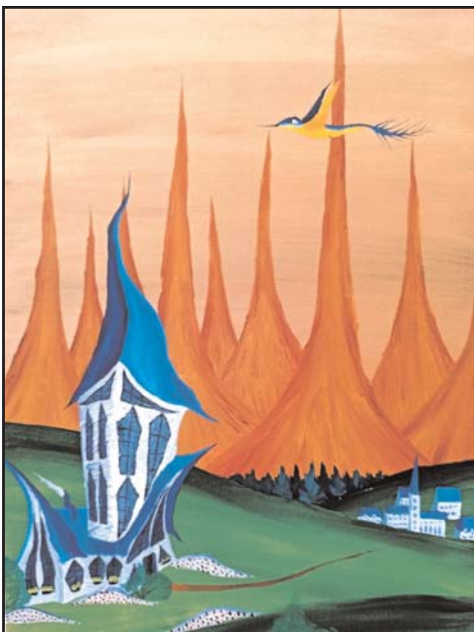
Ne despărţim târziu, ştiind de acum că ne mai aşteaptă şi alte momente de petrecut împreună.

Altă noapte la Bangkok, aceeaşi şopârliţă de veghe.

Dimineaţa am program de voie şi îmi propun să iau pulsul oraşului. Nu, nu muzee, nici temple! Pe acestea le las pe mai târziu. Strada, oamenii, iată ce vreau să văd!

Dumnezeule, s-ar părea că aici toată lumea locuieşte în stradă, pe trotuare, unde găteşte, mănâncă, spală vase, se spală, doarme, face comerţ cu te miri ce, aprinde beţişoare parfumate la altarele lui Buddha pe care le vezi unde nici n-ai gândi, se îngrijeşte de pisicile comunitare care dorm leneşe într-o atitudine de ce-o fi o fi, surâde, surâde, surâde… Grija pentru animalele fără stăpân este aici măsură de mare calitate omenească. Veselă ţară, veseli oameni! Prin vitrinele magazinelor – aur de să-l întorci cu lopata. N-am luat cu mine şi o astfel de unealtă, deci nu mă ating de conţinutul vitrinelor. Trec lin cu privirea peste metalul sclipitor. Ochiul dracului încearcă să mă ademenească parşiv. Asta ştie, asta face!

Pe bulevard lunecă maşini luxoase sau mai puţin luxoase, motociclete, furgonete, biciclete cu ataş – o vitrinuţă-frigider din care „negustorul", de regulă tinerel, oferă spre vânzare trecătorilor însetaţi felii de ananas, sucuri de fructe, sandvişuri cu nu ştiu ce fel de carne, poate de şerpi de apă dulce ori de şobolănei fragezi, bine crescuţi, apă minerală scumpă ca focul din iernile noastre fără foc. Îmi ofer şi eu luxul unei felii de ananas pentru care plătesc câţiva firfirici. E bun fructul dulce, tare, suculent. Cresus nu poate fi mai bogat decât mine. Muşc din parfumata felie rece ca gheaţa şi înfrunt cu superbie căldura de treizeci de grade.

Cu alte tentaţii îi îmbie pe trecători vânzătorii de senzaţii… moi închise în casete video picante… Nu-mi plac picanteriile. Mă opresc la un altărel dintr-un parc (denumire pretenţioasă, desigur!) şi, mă închin în legea mea Dumnezeului nostru Mântuitorul. Buddha îmi surâde binevoitor. Cu siguranţă îl cunoaşte pe Cristos Fiul lui Dumnezeu, care din iubire de oameni s-a făcut Om. De ce m-aş mira!

Obosită de preumblare sub cer, printre localnicii care-şi văd de ale lor şi printre pestriţa faună internaţională însetată (şi) de iubiri exotice şi de nevoia de a da de ceva nou, mă refugiez într-un magazin pe mai multe niveluri unde mă cuprinde un aer de pădure la vremea desfrunzirilor dintâi! Magazinul este un templu modern al comerţului cu amănuntul, cu ridicata, cu cecul, cu cardul, cu moneda locală, cu dolarul. Cu leul nostru, nu! Leul nostru nu se vinde, dar nici nu cumpără!

Mi-e foame. Găsesc străduţa care duce spre „casa" mea. De prin curţi (da, există!) latră câte-un câine, cocoşi voioşi (da, există!) cântă cât îi ţine gâtlejul. Se simte aromă de smirnă. Înseamnă că pe undeva, în vreo curte, există un altar unde i se aduc ofrande lui Buddha.

Ajunsă „acasă", îmi pregătesc ceva de gustat la mini-bucătăria din dotare, dar mai cu seamă pregătesc bagajul, verific starea lucrărilor de grafică ale Adinei, care urmează să fie expuse la Manila, cu vernisajul în Ziua Naţională a României, unde musai trebuie să plec chiar în astă seară pe calea aerului, cum de altfel „spune" şi tichetul meu de avion rezervat din ţară.

Sunt condusă la aeroport de acelaşi domn Ciobanu care m-a întâmpinat la sosirea aici, cu aceeaşi maşină super-confortabilă, cu aceeaşi deferenţă şi căldură tipic românească.

Am răgaz să admir pe străzile pe unde trecem pregătirile pe care le fac thailandezii pentru aniversarea zilei de naştere a regelui lor, care le este totodată şi Zi Naţională. În afară de ornamentele florale care mai de care mai sofisticate, fiecare locuitor trebuie să-şi facă haine noi de sărbătoare, în care nu cumva să se regăsească galbenul – culoare rezervată doar regelui, violetul – culoarea reginei, roşul – culoarea prinţesei moştenitoare şi, în niciun caz, negrul şi albul – culorile morţii. Ca să vezi poveste!

Şi eu care port exact culorile bătrânei doamne cu unealta vrednică la cosit, pe care am încercat noi s-o trecem în ilegalitate când cu secera şi ciocanul de un roşu strepezitor, unelte non-complementare care ne-au strivit şi degetele, şi trupul, şi sufletul pe care-l ştiam nemuritor…

Ajungem la portul aerului. Aici, puzderie de voiajori, puzderie de aripi metalice pe pistele de aterizare-decolare. Aflăm că „zborul meu" are o întârziere de… câteva ore – de la 8,20 la 19,30! Credeam că numai noi, românii, suntem adepţii unui *festina lente* generos şi păgubos. În fond, ce atâta grabă?

Îl „concediez" pe însoţitorul meu, asigurându-l că mă voi descurca, el urmând să le comunice celor de la Manila ce şi cum. Cum, văd eu, ce, e treaba lor!

Nu mă mai impresionează nimic. Prevăzătoare, îmi luasem cu mine un sandviş. Aveam (meteahnă veche!) şi un „bpt" în geantă – *Halal de mine, sunt orfan,* de Shalom Aleihem. Vivat lectura! Timp am berechet. Şi timpul trece-n legea lui.

M-am îmbarcat. Manila, aşteaptă-mă, vin!

Dintr-un străfund de încreţitură înscrisă pe creierul meu de o legătură nervoasă temporală din anii de şcoală generală, răsare numele şirului de insule din această parte de lume, repetate cândva de şcolăriţa care-am fost, precum o poezie fără sens: Sahalin, Kurile, Japoneze, Philippine, Arhipelagul Malaez… Văd şi beţişorul cu care le împungeam pe harta lumii, îl revăd şi pe domnul profesor Stan Gheorghe – adevărat domn într-o lume de tovarăşi care, pe la şedinţele de îndoctrinare comunistă, urlau din rărunchi: „Stalin şi poporul rus libertate ne-a adus!" Era pe vremea cominternismului care îşi făcea de cap în România noastră ce fusese transformată într-o imensă închisoare cu peste 150 de temniţe în care zăcea „în lanţuri de fier" toată floarea intelectualităţii, tot ce era însemnat cu dragoste de neam – scriitori, artişti, preoţi, ţărani vrednici, elevi şi studenţi excepţionali, profesori, academicieni, savanţi, politicieni, ofiţeri superiori. Doctrina „eliberatorilor" se tălmăcea vizual prin pumnul strâns al Anei Pauker – formă de salut cu semn schimbat gen Heil Stalin! şi, declarativ, prin porunca „Ori cu noi, ori contra noastră, cale de mijloc nu există!"

Uf! Paulica, revino la oile tale de acum! Iată, te îndrepţi spre Philippine! Şi tare mă tem că în afară de numele salbei de insule din Pacific, despre acestea nu prea mai ştii mare lucru. Îmi propun să mă documentez la sursă dacă timpul de şedere la Manila îmi va permite.

Pe lângă avionul care s-a şi pus în mişcare pe pistă cu oarece ezitare, hurducăindu-se ca droşca de mai ieri a tatei pe uliţa satului, alunecă o navă elegantă cu o siluetă fuziformă, străluminând de lumini ca o sală de bal de pe vremea când valsul vienez era rege… O spun şi eu aşa, *pour l'amour de l'art,* nu pentru că Johan Strauss-fiul mi-ar fi trimis printr-o *bouteille à la mer* găsită de mine astă vară pe plajă la „Trei Papuci", vreo invitaţie la Versailles unde, fericită fără… vină, aveam să parcurg prin anii '90 ai tuturor visurilor noastre *Sala Oglinzilor,* în învârtejire de vals printre vizitatorii care chiar m-au aplaudat pentru inconştienţă…

La miezul nopţii ajung la destinaţie.

Distinsul domn Emil Ghiţulescu, *ad-interimul* de la Ambasada României la Manila, mă întâmpină cu un superb buchet de trandafiri roşii în braţe – 12! (Trandafirii, nu braţele sale!) Mă conduce apoi la punctul de vamă unde sunt întrebată dacă am ceva de declarat. N-am. Nu tu droguri, nu tu arme! Aş avea eu multe altele de declarat, trăiri uluitoare şi inocente care-mi răscolesc sufletul, dar mi-e somn şi nici nu cred că vameşul ar putea fi interesat de acestea toate. Ridic buchetul de trandafiri, funcţionarul cu controlul surâde (sau aşa mi s-a părut) şi ne face semn să trecem. Trecem.

Mă simt de-acum prin marile aeroporturi ca în ograda casei părinteşti de la Ţuţuleşti.

→

Ars longa...

(Urmare de la pag. 28)

Farmecul primar al naturii simple şi pure devine un cântec, un imn al culorilor de pe pânză, într-un caleidoscop de păsări fantastice zburătoare, forme sinuoase şi înstelate de plante fabuloase, cai de vis, ca o evadare din munţii piticilor şi elfilor, din păsurile nordice şi germanice, din paginile fraţilor Grimm, unde se găseşte pădurea cu casa de marţipan din povestea lui Hansel şi Gretel.

Niciodată în picturile lui Christian nu apar persoane, ci doar orice le aparţine: locuinţe, biserici, faruri, castele şi alte clădiri, antropice prin natură, dar niciodată stăpânite de fiinţe umane. Apoi, văi, munţi, păduri, luminişuri, căderi de apă, mări, stânci, insule, fantomatice corăbii, purtate de-a lungul unor lungi odisee, ample asfinţituri de soare, flori, animale, în special păsări în mare măsură fantastice, inspirate din mitul arab al păsării Phoenix.

În privinţa aceasta, văzând unele dintre aceste imagini din picturi (cum ar fi *Pescăruşi noaptea, Lumea poveştilor 2020, Pasărea fantastică, Floarea miracol*), îmi vin în minte versuri de Mihai Eminescu (1850-1889): *Somnoroase păsărele/ pe la cuiburi se adună,/ se ascund în rămurele –/ Noapte bună!/ Doar izvoarele suspină,/ pe când codrul negru tace;/ dorm şi florile-n grădină –/ Dormi în pace! [...],* sau *La mijloc de codru des/ toate păsările ies/ din huceag de aluniş/ la voiosul luminiş,/ luminiş de lângă baltă,/ care-n trestia înaltă/ legănându-se din unde/ în adâncu-i se pătrunde/ şi de lună şi de soare/ şi de păsări călătoare,/ şi de lună şi de stele/ şi de zbor de rândunele* [...].

Lucrările lui Christian se plasează în două grupuri, cu teme recurente sau predominante. Primul grup, peisajele, totdeauna deschise spre un orizont infinit, adesea privite de sus şi uneori într-o vedere „aeriană”, vaste şi luminoase. Inspirate de imagini din Alpi sau munţii Scoţiei sau stânci irlandeze. Alte lucrări indică meditaţia artistului, concentrată pe clădiri individuale, protagoniştii imaginii, şi nu pe peisajul „virgin” din jur. O altă serie este formată de imaginile unor corăbii arhetipale, plutind, reamintind de vasele piraţilor şi călătorilor din cărţile pentru copii din secolul al nouăsprezecelea şi începutul secolului douăzeci, în stilul legendarului Olandez Zburător.

Vine apoi seria în care figurile dominante, personajele, sunt animale şi flori viu colorate, aproape totdeauna acestea având în spate un fundal întunecos, de noapte. Două păsări, totuşi, par a reveni mai mult decât altele, pasărea colibri şi pescăruşul paradisiac, strălucitor, acesta de pe urmă metamorfozându-se în Alcyone, fiica mitică a lui Eol, zeul vânturilor şi vestitor al lui Zeus, simbol al prosperităţii şi abundenţei.

Peisajele sale de vis şi basm, purtate pe aripi diafane în cea mai delicată fantezie, nu sunt o evadare psihedelică din realitate, ci o cale pentru noi de a redescoperi un contact adânc, armonios cu natura din jurul nostru – şi cu noi înşine. O „poveste” pentru adulţi, cu un înţeles alegoric profund, care, pe de o parte, redescoperă marea tradiţie a basmelor nord-europene, pe de alta, are toată profunzimea etică a vechilor poveşti greco-romane, unde naraţiunea devine didactică, în stilul lui Esop, deşi la Christian aceasta se întâmplă aproape inconştient sau, cel puţin, mai puţin explicit formulat.

Un artist multilateral şi complet, dar care încă este în stare să se minuneze în faţa a ceea ce vede şi care, prin pictură, poate să dea contur acestei mirări, astfel încât, în atmosfera eterată, intangibilă a tablourilor, ne putem şi noi minuna, putem reflecta.

În 2022 au fost mai multe expoziţii ale lui Christian în Europa, din Germania până în Italia (Florenţa şi Sicilia), Franţa (Angoulême, Paris) şi Scoţia, şi la fel multe vor fi în 2023, printre care două simultane, în România (Curtea de Argeş şi Piteşti) în septembrie, în care păsările sale magice şi florile sale fantastice vor zbura din munţii şi pădurile Alpilor în cele ale Carpaţilor.

Nu tot ca o ogradă, şi deloc familiară, reşedinţa care mi-a fost rezervată prin grija sus-numitului diplomat domn român. Este un hotel de nu ştiu câte stele, dar *stelele-n cer, deasupra* Mării Chinei de Sud, nu le-am văzut din pricina luminilor pământeşti, hotel cu *boy* la poartă – la uşile înalte şi largi care se deschid de cum mă apropii (semn că eram aşteptată!) şi-mi etalează privirii un spaţiu imens, un fel de sală a paşilor pierduţi din instituţiile unde, pentru împărţirea dreptăţii, se operează cu o balanţă „citită” de una mereu legată la ochi, pre numele ei Justiţia. Holul hotelului – pajişte de marmori, era plin de aranjamente florale în care predomina roşul, iar, de n-ar fi existat şi multicolora faună bipedă, te-ai fi crezut în paradisul de dinainte de căderea îngerului cu Adam cu tot...

De la recepţie mi se înmânează cheia camerei – o cartelă magnetică bună la toate de cum este apropiată de uşa princiarei mele reşedinţe… Era prima oară că vedeam un astfel de *passe-partout* deschizător de uşi. Însoţitorul meu mă conduce până la porţile împărăţiei de la etajul 14, îmi urează noapte bună şi mă lasă… în dulcea mea durere, urmând ca de a doua zi să ne adaptăm programului diplomatic stabilit. Undeva pe culoar, un gardian aşezat la o măsuţă s-a ridicat respectuos şi ne-a dat onorul. Ce-o fi păzind pe aici? Treaba lui! Gândesc doar: ce bine că eu sunt om simplu (normal adică!) şi că nu am nevoie să fiu body-guardată! Rămasă singură, deschid după două-trei încercări uşa, o împing elegant cu partea cea mai rotunjoară a trupului meu, atentă să nu *abimez* trandafirii, trag după mine valiza ca pe o sanie (fără zurgălăi, de când ne-au furat-o franţuzii şi Edith Piaf i-a dat motoraş nou care s-o poarte prin lumea cântecului cu acel *Johny tu n'es pas un ange*, lucru care, zice marea „vrăbiuţă”, pe ea nu era de natură s-o deranjeze deloc!; pe mine, româncuţă îndărătnică, mă deranjează foarte că ni s-a luat săniuţa din iarna noastră cea cu neîntinate zăpezi de cântec de-a fericirea şi că fermecata zburătoare cu ai săi căluţi a fost metamorfozată sub numele unui derbedeu parizian) şi sesam se închide în urma mea. Ca într-o vrajă, luminile se aprind singure, de capul lor, în hol, în baie, în camera propriu-zisă, un ceainic se trezeşte din somnul lui cuminte şi începe să îngâne nu ş'ce susur, ca frumoasa din pădurea adormită din poveste, cafetiera e şi ea trează. Prea multe surprize dintr-odată. Nici nu apuc să le procesez în minţişoara mea rămasă (ea, nu eu!) cu gura căscată, că trebuie să fac ochii mari, mari, cât să poată cuprinde un regesc aranjament floral – crini imperiali, orhidee, trandafiri, frunze, crengi, lângă care se afla un cartonaş pe care scria „Bine aţi venit!” şi splendidul afiş care anunţa vernisajul expoziţiei de grafică Adina Romanescu, catalogul expoziţiei – cu fotografia pictoriţei şi reproducerea unor lucrări, başca un platou cu fructe…(Va urma.)

Semn(al) de carte

Marcel Lucaciu, *Cenuşa orelor* (antologie), Editura Caiete Silvane, Zalău, 2022, şi Editura Şcoala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2022

Marcel Lucaciu scrie discret şi delicat despre sentimente, mai ales despre izolare şi tristeţe (...). *Prizonier al scrisului fără cuvinte,* cum se declară, poetul aspiră la o lirică a tăcerilor şi blocărilor intime, înălţând aeriene construcţii verbale. Se poate spune orice, dar nu că n-ar exista „suflet” şi fineţe sufletească în aceste poeme simple şi melodioase. (Dan Cristea, la finalul cărţii, dintre *Aprecieri critice*)

Alexandru Ş. Bologa, *Institutul Naţional de Cercetare-Dezvoltare „Grigore Antipa”, Constanţa, Repere istorice,* Editura Academiei Oamenilor de Ştiinţă din România, Bucureşti, 2022 (Ediţie bilingvă, româno-engleză)

Meritul special al autorului acestei monografii bilingve este dorinţa sa ca istoria cercetărilor marine româneşti să fie cunoscută nu numai specialiştilor în domeniu, dar mai ales publicului larg, precum şi lectorilor străini, astfel încât acesta să cunoască eforturile unor specialişti de a înscrie România pe harta cercetărilor oceanografice mondiale. (Dr. biolog Valeria Abaza, Director General INCDM „Grigore Antipa”, Constanţa)

Crisula Ştefănescu, *Bonsai. Povestea fetei norocoase,* Editura Aius, Craiova, 2022

Bonsai este un roman bine scris, într-un stil alert şi cuceritor. Atrage printr-un fel de sinceritate capricioasă, printr-o ritmare emoţională a confesiunii. În plus, cuprinde întâmplări pitoreşti şi, mai ales, pagini de poezie de o remarcabilă frumuseţe. (Alex Ştefănescu, pe coperta a patra)

Ion Iovcev, *Ostatic în propria ţară. Cartea vieţii mele,* Editura Eurocarpatica, Bârlad, 2022

O carte pentru generaţiile viitoare, pentru ca tinerii să ştie prin ce au trecut cei care au fost până la ei, pentru că ţinem la această continuitate, fiindcă, dragii mei, ce mult contează a transmite urmaşilor zestrea de cunoaştere a înaintaşilor, din neam în neam...
Şi pentru că am fost toată viaţa profesor şi timpul m-a prins acolo unde sunt şi astăzi, în partea stângă a Nistrului, în oraşul Tiraspol, evenimentele anului 1989, deşteptarea naţională a oamenilor din Basarabia precum şi a celor de peste Nistru, m-au făcut să fiu în miezul evenimentelor. (…)

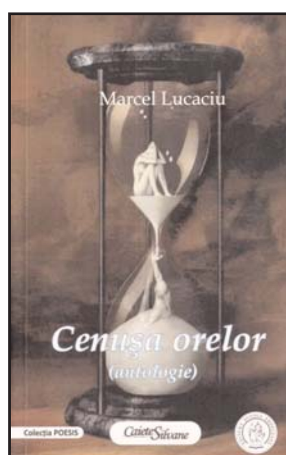
De ce m-am hotărât să las mărturie asupra celor întâmplate, în această carte? Noi nu am trecut doar prin istorie, ci, deşi am fost „sub vremi”, vorba cronicarului, noi, intelectualii români din stânga Nistrului, am reuşit să perpetuăm existenţa neamului românesc. (…)

Cartea aceasta vorbeşte despre profesorii din şcolile româneşti transnistrene care au activat pe parcursul a 30 de ani, dar care nu mai sunt azi printre noi, despre părinţii, jurnaliştii, oamenii de bună credinţă din dreapta Nistrului şi Prutului, despre drama vieţii noastre. (Autorul, în introducerea la carte, „Amintiri pentru viitor…”)

Ilie Popa, editor şi coordonator, *Comunicări prezentate la Simpozionul „Experimentul Piteşti – Reeducarea prin tortură”, „Alte forme şi aspecte de represiune din perioada dictaturilor comuniste”,* ediţia a XXI-a, Piteşti, 8-10 octombrie 2021, Fundaţia Culturală Memoria, Filiala Argeş, Piteşti, 2022

Volumul de faţă conţine lucrările prezentate la ediţia a XXI-a a Simpozionului Internaţional PERT 21. Sperăm ca şi acest volum, alături de celelalte 20 apărute până acum la Fundaţia Culturală MEMORIA – Filiala Argeş, să reprezinte un mic şi modest pas în lupta împotriva uitării, contribuind la prezentarea adevărului despre istoria recentă a spaţiului românesc în timpul dictaturilor comuniste, inclusiv a românilor din Basarabia şi nordul Bucovinei, foste provincii româneşti ocupate de imperialismul sovietic.

Amintim şi cu acest prilej că deviza tuturor ediţiilor simpozionului este exprimată în ultimele cuvinte rostite de renumitul om de cultură român Mircea Vulcănescu în închisoarea Aiud înainte de moarte: „Să nu ne răzbunaţi, dar să nu ne uitaţi”. (Editorul, în prefaţă)

Pe dulcile aripi ale basmului

Giampaolo TROTTA

Pictorul **Christian Tschierske (Zitschi)** s-a născut în 1983 în Bad Salzungen, Thuringia (nord-estul Germaniei, în apropierea Cehiei), dar din 2011 trăieşte în Leipzig, în Saxonia. În ceea ce priveşte studiile, în 2005 a urmat cursurile lui Urs Regli (1956-2013), cunoscutul artist elveţian care a lucrat în Germania după 1995 şi faţă de care Christian a dezvoltat o apropiată prietenie. Această prietenie a lăsat urme de neşteri asupra sa, astfel încât imaginile colorate, multiforme ale sculpturilor „dulci" ale lui Regli, create din zahăr, isomalt, ciocolată, margarină, îngheţată sau marţipan, reprezentând diferite animale, sunt modele pentru codul său pictural distinctiv.

Grupul pictorilor dedicaţi *Food Artei* îi include adesea şi pe cei ale căror lucrări sau scene de tipul naturilor statice reprezintă alimente şi dulciuri de fiecare zi (cum sunt, de pildă, lucrările lui Wayne Thiebaud), în timp ce, alteori, *Food Art Painting* se referă la arta care reprezintă diferite aspecte ale realităţii prin alimente. Să ne gândim la creaţii de la celebrele figuri umane realizate de Giuseppe Arcimboldo în secolul al şaisprezecelea până la imaginile contemporane, ale lui Tisha Cherry. Aici se găsesc rădăcinile culturale şi inspiraţia primară a lui Tschierske, dar cu rezultate diferite: arta sa nu este nici *Culinary Art* şi nici *Food Art Painting*. Astăzi el nu mai creează ca în anii de început, când studia cu Regli, folosind dulciuri, zahăr sau marţipan, şi nici nu mai reprezintă în picturile sale dulciuri sau alte delicatese. Ce a mai rămas, aşadar, din cea a fost cândva? Este vorba despre metodă şi despre interpretare: abordarea subiectului, reducerea acestuia la formele esenţiale, culorile strălucitoare, nete, chiar „violente", aproape fără nuanţe, umbre sau degradeuri, suprapunerea utopică a obiectelor şi peisajelor, redate prin ochii senini ai unui basm, deopotrivă pe înţelesul unui adult şi al unui copil.

Aşa cum spune artistul însuşi, intenţia sa este de a „inventa" ceva nou, atât în stil, cât şi în compoziţie, stabilind un echilibru subtil şi elegant între figurativ şi abstract.

Prin urmare, într-un anume sens, putem vorbi despre *Fairy Painting,* dar şi aici trebuie să facem o distincţie. Chiar dacă tablourile lui Tschierske împart cu scenele fantastice ale perioadei victoriene aura suprarealistă, fabuloasă, de vis, menită să producă încântare şi să „povestească" istorii fabuloase, rezultatele sunt foarte diferite. Nu avem aici o redare minuţioasă, descriptivă a scenei fantastice, de parcă ar fi reală, cu obiecte, lumini şi umbre pe care le poţi crede adevărate, ci avem, în schimb, o abstractizare ideală, o sinteză total utopică, disociată de lumea reală, esenţializată, nu primitivă, cu influenţe „copilăreşti", care în acest caz au puţin de a face cu arta şi literatura fantezistă produsă din 1970 încoace sau cu lucrările unor artişti precum Stephanie Pui-Mun Law sau Brian Froud. Cu siguranţă, Christian Tschierske a fost influenţat de viziunile New Age şi postmoderniste, de dezintegrarea încrederii absolute în progresul ştiinţific şi raţionalist al modernităţii, ca şi de căutările unei noi *vârste de aur,* cu o dimensiune umană centrală şi în contact cu natura.

Stilul său inconfundabil este marcat de forme simplificate, cu ecouri dinspre arta naivă, cu culori primare contrastante, peisaje încântătoare şi, cum am sugerat, dragoste pentru natură. La fel ca în stilul naiv, tema esenţială este reprezentarea realităţii cotidiene, dar redată într-o clară cheie de basm, poetică, „magică".

Numai aparent ingenue, picturile participă de fapt la fermentul inovativ al artei contemporane. Peisajele şi satele sale sunt aproape simbolic un nou ţinut Hlebine, acea parte din nord-vestul Croaţiei care a devenit faimos prin pictorii săi naivi.

El nu exprimă ceea ce vede, ci ceea ce simte. Într-un anume sens, el evadează din civilizaţia modernă şi-şi construieşte o lume proprie în intimitatea căreia caută candoarea şi graţia/naivitatea copilăriei, ascunse în fiecare dintre noi. Precum Joan Mirò, iubeşte formele simple, puritatea liniei; precum Marc Chagall, el iubeşte fabula elegiacă, suprarealistă. Lucrările lui Tschierske nu recunosc adâncimea sau tridimensionalitatea; arta sa, deşi inspirată din natură, este diferită de Naturalism; imaginile sale de poveste adoptă intensitatea pasiunii pe care el doreşte s-o transmită. Metafora este piatra de hotar a itinerarului său, natura, spiritualitatea şi dragostea sunt piesele unghiulare ale limbajului pictural. Dragostea pentru natură şi pentru fiinţele vii – în special păsări – este o temă recurentă în pictura sa: păsările fantastice, cu „penaj arzător", ca în basmele ruseşti, pot fi metafore pentru pictura însăşi, simbolizând, de asemenea, iniţiativa, dorinţa, creativitatea.

(Continuare la pag. 27)

Număr ilustrat cu lucrări de Christian Tschierske.

Semnează în acest număr

- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- Narcis ZĂRNESCU – prof. univ., Bucureşti
- Paul DIACONESCU – scriitor, Suedia
- Alexandru Ş. Bologa – prof. univ., Constanţa
- Acad. Cătălin ZAMFIR – Bucureşti
- Dan D. FARCAŞ – scriitor, Bucureşti
- Victor RAVINI – scriitor, Franţa
- Elis RÂPEANU – scriitor, Bucureşti
- Marian MIHĂESCU – profesor, Curtea de Argeş
- Eugenia TOFAN – publicist, Chişinău
- Dumitru GABURA – scriitor, Chişinău
- Eufrosina OTLĂCAN – prof. univ., Bucureşti
- Dan ANGHELESCU – scriitor, Bucureşti
- Maria VAIDA – scriitor, Cluj-Napoca
- Milena MUNTEANU – scriitor, Canada
- Ana DOBRE – scriitor, Bucureşti
- Mihai POSADA – scriitor, Sibiu
- Constantin LUPEANU – scriitor, Bucureşti
- Alexandru CAZACU – scriitor, Bucureşti
- Nicolae MELINESCU – publicist, Bucureşti
- Paula ROMANESCU – scriitor, Bucureşti
- Giampaolo TROTTA – istoric al arhitecturii, Italia